

NÉPHÍRKEZÉS

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TÁJÉKOZTATÓJA

Szerkeszti Hála József, Balázs Géza és Szulovszky János

Üdvözlés és felhívás (1)

Centenáriumi (2)

Társaságok, egyesületek, szervezetek (7)

Kutatások (10)

Tudományos rendezvények (14)

Kiállítások, gyűjtemények (27)

Téka (31)

Hang/kép/hírek (39)

Évfordulók, megemlékezések, köszöntések (42)

In memoriam (56)

Mindenféle (65)

TIZENKILENCEDIK ÉVFOLYAM

1990/1—2.

E számunkat a Néprajzi Múzeum
Magyarország címere a néphagyományban
című kiállításán bemutatott tárgyak rajzaival illusztráltuk
(A rajzokat készítette: **NAGYNÉ SEBESTYÉN KRISZTINA**)

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság

Felelős kiadó: **BALASSA IVÁN**

Engedélyszám: III/SzI/426/1980.

ISSN 0133—8021

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság Titkársága

Megrendelhető: Budai Erika titkárnál
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Neotyp Nyomdai Képzőművészeti
Felelős vezető: Kurucz Gábor

ÜDVÖZLÉS ÉS FELHÍVÁS

Folyóiratunkat 1979-től 1989-ig SELMECZI KOVÁCS ATTILA szerkesztette (1982-ig GRÁFIK IMRÉVEL). Lelkiismeretes és odaadó munkájáért ezúton is köszönetet mondunk és múzeumirányító, szervező, valamint kutató munkájához jó egészséget és további jó eredményeket kívánunk! Kérjük, hogy tapasztalatait adja át az utódoknak és tanácsaival segítse, a jövőben is támogassa a folyóirat szerkesztését!

Társaságunk választmánya 1989. december 13-i ülésén megbízta HÁLA JÓZSEFET, BALÁZS GÉZÁT és SZULOVSKY JÁNOST a *Néprajzi Hírek* szerkesztésével, „primus inter pares” jogkörrel HÁLA JÓZSEFET ruházta fel. A megbízás öt évre szól, tehát 1994. december 31-ig érvényes. Mindhármuknak eredményes munkát kívánunk!

A folyóirat új szerkesztőinek célja az, hogy részletesen és időben tájékoztassák az olvasókat tudományunk eseményeiről. Ezért azzal a kéréssel fordulok a tisztelt kollégákhoz, hogy szíveskedjenek minél több (kutatásokról, tanulmányutakról, néprajzi táborokról, tudományos összejövetelekről, évfordulókról, kiállításokról, gyűjteményekről, oktatásról, filmekről, kiadványokról stb. szóló) tudósítást küldeni a *Néprajzi Hírek*be, amelyből 1990-től évi négy számot tervezünk megjelentetni.

Az 1989/1—3. összevont számban egy tudománytörténeti dokumentum-válogatást adunk közre Társaságunk megalapításának centenáriuma alkalmából, ezért az 1990/1—2. számban nagyrészt az elmúlt év eseményeiről szóló írások és hírek szerepelnek. Ilyeneket a következő számban is közölni fogunk. Természetesen már e számban is közre adunk néhány olyan írást, amelyek az 1990-ben történt eseményekről adnak tájékoztatást.

BALASSA IVÁN
a Magyar Néprajzi Társaság
elnöke

Címerábrázolás tollhímzéssel szücscégeren, XIX. század
(Debrecen, Hajdú m.)

A Magyar Néprajzi Társaság centenáriumi emlékülése

Budapest, 1989. október 27—29.

A Magyar Tudományos Akadémia várbeli kongresszusi termében 1989. október 27-én megdőlt az a tétel, miszerint a résztvevők létszámának növekedésével egyenes arányban csökken egy rendezvény bensőséges hangulata. Több mint félezren gyűltünk össze — külfönből mintegy százötvenen érkeztek, kétharmad részben kisebbségben élő magyarok —, hogy közösen emlékezzünk meg a Magyar Néprajzi Társaság megalapításának centenáriumáról. Szinte mindenki jelen volt, aki a magyar néprajzzal kapcsolatba került. Azaz, sajnos mégsem: Romániából nem jöhetett senki. Legalábbis fizikailag, mert éreztük, ahogy mi gondolatban velük. Lélekben ők is köztünk vannak. Így is, ennyien még sohasem voltak együtt a magyar néprajz hivatásos és önkéntes művelői. Az utóbbiakkal kétszeresen is ünnepeltünk: nemcsak azért, mert a Társaság a kezdetektől fogva közös fóruma volt a „hivatásosok”-nak és „nemhivatásosok”-nak, hanem mert a szervezett gyűjtőmozgalom is immár félévszázados múltra tekint vissza. Ezért szándékosan jelképes, hogy közös volt az *Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtők XIV. Országos Találkozójának* és a centenáriumi ülésszaknak az első napja.

A jubileumi emlékülést UJFALUSSY JÓZSEF akadémikus, a Magyar Tudományos Akadémia alelnöke nyitotta meg. Tőle átvéve a szót, Társaságunk elnöke, BALASSA IVÁN felolvasta a kormányfő, NÉMETH MIKLÓS üdvözlő sorait, majd a Magyar Néprajzi Társaság százéves történetének áttekintésével megnyitotta az ünnepi, 101. közgyűlést.

SZILÁGYI MIKLÓS főtítkári beszámolójában számba vette a centenáriumi felkészülés jegyében eltelt esztendő eseményeit, eredményeit. Volt mit felmutatni, a szó legszorosabb értelmében is. Egy kisebb könyvkiadónak is dicséretére válhatna, annyi kiadványt jelentetett meg e jeles alkalomra a Társaság. KÓSA LÁSZLÓ *A Magyar Néprajzi Társaság százéves története (1889—1989)* című hasznos könyvét kiegészíti az új borítóval megjelent *Néprajzi Hírek* 1989. évi összevont, ünnepi száma, amelyben HALA JÓZSEF Jórészt eddig ismeretlen dokumentumokat közöl a Társaság megalapításának előzményeiről, az alapítás körülményeiről, s az egyik alapítóról, a mindmáig kevésbé méltatott HERRMANN ANTALRÓL. A résztvevők az említett két kiadvánnyal együtt megkapták a SERFŐZÓNÉ GÉMES MAGDA és KULIN IMRÉNÉ által összeállított *Magyar néprajzi bibliográfia* 1988-as kötetét is, amely immár a *Néprajzi Hírektől* különváltan, a *Néprajzi Múzeum* kiadásában és CSERBÁK ANDRÁS szerkesztésében jelent meg, illetve jelenik meg a továbbiakban.

A centenárium fényét emelte, hogy ehhez időzítve látott napvilágot a hatvanöt évnyi születés után újraindított *Magyar Népköltési Gyűjtemény* XVI. kötete, VERES SÁNDOR páratlan értékű, eddig publikálatlan *Moldvai gyűjtése*. (Sajtó alá rendezte: BERLÁSZ MELINDA és SZALAY OLGA, sorozatszerkesztő: VOIGT VILMOS.) Új kiadványsorozatot is újtára bocsátott a Társaság, azzal a szándékkal, hogy hozzáférhetővé tegyen még a szakemberek számára is nehezen megszerezhető, fontos munkákat. A Magyar Néprajzi Társaság *Reprint Kiadványai* (sorozatszerkesztő: HALA JÓZSEF) első darabja igazán unikum: W. HENRY JONES és LEWIS L. KROPF magyar népmese-antológiájának (*The Folk-Tales of the Magyars*) előszavát és bevezetését tette közzé. Az utóbbi a hagyományos magyar népi kultúra áttekintését is adja, olyan színvonalon, hogy annak idején KATONA LAJOS elismerését is kiváltotta, amelyet a könyv függelékeként szintén elolvashatunk. (Az utószót írta és a mesék forrásadatait közölte: VOIGT VILMOS.)

Természetesen még a Társaság százéves jubileumának a tiszteletére sem eshetett meg az a csoda, hogy mindegyik megrendelt munkával elkészüljön a nyomda. Így csak megkésve, de örömmel és haszonnal forgathatjuk az *Ethnographia* legutóbbi tizenkilenc évfolyamának mutatóját (*Mutató az Ethnographia — a Magyar Néprajzi Társaság folyóirata — 1970—1988. évfolyamához*). Összeállította: BALÁZS GÉZA), az új köntösű *Ethnographia* 1989. évi 1—3., ünnepi szá-

mát, és végül, de nem utolsósorban a magyar néprajzi muzeológia történetét bemutató kötetet (*Néprajz a magyar múzeumokban*). Szerkesztette: SELMECZI KOVÁCS ATTILA és SZABÓ LÁSZLÓ.

Mindehhez természetesen fedezetet kellett teremteni, többek között e forrásokról is számot adott pénztárosi jelentésében FÜZES ENDRE.

A társasági kitüntetések átadása egy újonnan alapított emléklap kiosztásával kezdődött. Díszoklevelet kaptak azok, akiknek tagsági viszonya ötvenéves, vagy ötven évnél korábbról kelteződik: VOLLY ISTVÁN (1929), LÜKŐ GÁBOR (1931), GUNDA BÉLA (1932), KOROMPAY BERTALAN, MACSKÁSY PÁL (1934), ZÁKONYI FERENC (1935), BALOGH ISTVÁN, FÜRÉSZ GYULA, K. KOVÁCS LÁSZLÓ, UJVÁRINÉ KERÉKGYÁRTÓ ADRIENN, NÉMETHY ENDRE, TÁLASI ISTVÁNNÉ VARGA ANNA (1936), DÉGH LINDA, LÁSZLÓ GYULA, MÁRK TIVADAR, MORVAY PÉTER, TÁBORI GYÖRGY (1937), ERDEI FERENCNÉ MÁJLATH JOLÁN, FEHÉR GYULA (1938), GYÖRFFY GYÖRGY, HEGYI IMRE, BAKÓ FERENC, VARGYAS LAJOS, VÉGH JÓZSEF (1939), KOVÁCS ÁGNES, NAGY GYULA (1940). A *Társaság* választmánya GIOVANNI BATTISTA BRONZINI-t (Olaszország), LUTZ RÖHRICH-et (NSZK), CSILLÉRY KLÁRÁT és KATONA IMRÉT *tiszteleti taggá*, ALMÁSSY ISTVÁNT (Románia) és GÖRÖG VERONIKÁT (Franciaország) pedig *levelező taggá* választotta. A *Györffy István-emlékérmét* KÓSA LÁSZLÓ és UJVÁRY ZOLTÁN, az *Ortutay Gyula-emlékérmét* KOVÁCS ÁGNES és VOIGT VILMOS kapta meg. *Tájékutató díjjal* KRUPA ANDRÁS, az önkéntes néprajzi gyűjtők számára alapított *Sebestyén Gyula-emlékérmel* CSÁKY KÁROLY (Csehszlovákia), FARAGÓ JÁNOSNÉ, GÉCZI LAJOS (Csehszlovákia), NAGY ZOLTÁN és SZIGETI GYÖRGY munkásságát ismerték el. A harminchárom évesnél fiatalabb etnográfusoknak létesített *Jankó János-díjjal* BARTHA ELEKET, BALÁZS GÉZÁT és egy, akkor nyilvánosan meg nem nevezett romániai kutatót tüntettek ki. Most már felfedhetjük inkognitóját: POZSONY FERENC volt a díjazott.

A hazai rokon társaságok részéről HARMATTA JÁNOS (*Magyar Ókortudományi Társaság*), BENKŐ LORÁND (*Magyar Nyelvtudományi Társaság*), BORA GYULA (*Magyar Földrajzi Társaság*) és ERÉNYI TIBOR (*Magyar Történelmi Társulat*), a külföldiek részéről ALEXANDER FENTON (Nagy-Britannia — Skócia), VEINÖ KAUKONEN (Finnország), LÁBADI KÁROLY (Jugoszlávia), ALEKSEI PETERSON (Szovjetunió — Észtország), ALENA PRESSINGEROVA (Csehszlovákia) és INGRID SLAVEC (Jugoszlávia — Szlovénia) köszöntötte a százéves *Társaság*ot.

Szünet után GUNDA BÉLA előadásával kezdődött meg a tudományos ülészek. Az előadó a magyar néprajzi kutatásokat európai keretbe ágyazottan értékelte, s hangsúlyozta a magyar népi kultúra európai jellegét. SZABADFALVI JÓZSEF a magyar néprajz intézményrendszerét ismertette, míg PALÁDI-KOVÁCS ATTILA tudományunk történetét a változás és folyamatosság rendezőelvei szerint tekintette át. VARGYAS LAJOS előadásában a magyar folklór keleti örökségének néhány fontosabb elemét emelte ki, KODOLÁNYI JÁNOS pedig az eredet és az őstörténet kérdéseit, illetve az ezekre adott válaszokat taglalta. VOIGT VILMOS a magyar néprajz társtudományok között elfoglalt helyéről fejtette ki gondolatait. UJVÁRY ZOLTÁN a magyar néphagyomány közép-európai közsónhatásairól sorolt példákat. ANDRÁSFALVY BERTALAN a hagyományos paraszti kultúrában megfigyelhető értékrendet és életprogramot elemezte.

Az első nap előadása a tervezettnél valamivel korábban fejeződtek be, mivel MORVAY PÉTER áttekintése elmaradt a néprajzi gyűjtőmozgalom félévszázados történetéről. A program azonban még nem ért véget: fogadással folytatódott a *Néprajzi Múzeumban*, ahol a házigazda SELMECZI KOVÁCS ATTILA, a múzeum főigazgató-helyettese, *Társaságunk* alelnöke mondott pohárköszöntőt.

28-án két, egymást kiegészítő előadással folytatódott az emlékülés. BARABÁS JENŐ a népi kultúra sokszínűségéről, SZENT-IVÁNYI ISTVÁN pedig a népi kultúra egységéről beszélt. GYIVICSÁN ANNA a magyarországi nemzetiségek körében az utóbbi évtizedek folyamán végzett kutatásokról számolt be. SZILÁGYI MIKLÓS a falusi és mezővárosi társadalmak sajátosságairól, SELMECZI KOVÁCS ATTILA pedig a néprajzi muzeológia felemás helyzetéről, e meglehetősen mostohán kezelt terület fontosságáról szólt. BARNÁ GÁBOR a paraszti világképe, a vallásosság és a hiedelmek összefüggéseit, ezek kutatását vette számba. A záróelőadások az egyetemes néprajz irányába tágitották a látókört. SÁRKÁNY MIHÁLY az emberiségtörténet és a kultúra általános kérdéseit összegezte a magyar etnológiai kutatások tükrében. BOGLÁR LAJOS lendületes előadásában nem kerülte meg a kényesebb kérdéseket sem, s kertes nélkül adott folyamat- és helyzetelemzést az utóbbi négy évtizedről, az etnológusképzés és a kutatás hazai korlátairól.

Ebédszünet után ALEXANDER FENTON (Nagy-Britannia — Skócia), KLAUS BEITL (Ausztria), SZA-

BÓ MÁTYÁS (Svédország), ALENA PRESSINGEROVA (Csehszlovákia), KSENIJA MARKOVIĆ (Jugoszlávia — Horvátország) és ALEKSEI PETERSON (Szovjetunió — Észtország) beszélt arról, hogyan látják ők a külföldiek szemével a magyar néprajzot. A centenáriumi ülés BALASSA IVÁN elnökl zárásával ért véget.

Este a *Budai Vigadó*ban a népművészet ifjú és már kevésbé ifjú mesterei adtak nagy sikerű gálaműsort (összeállította: BORBÉLY JOLÁN és HÉRA ISTVÁNNÉ), szinte az ország minden tájáról megjelenítve a magyar és a nemzetiségi népi zene- és tánc kultúrát.

A mintegy százötven külföldi vendég számára október 29-én is folytatódott a program. A *Nemzeti Múzeumban* megtekintették a koronázási ékszereket, majd Szentendrére kirándultak, ahol szakvezetéssel, kis csoportokban tanulmányozhatták a *Szabadtéri Néprajzi Múzeum* épületegyütteseit. A nap — és ezzel az egész jubileumi eseménysorozat — a skanzen egyik kisalföldi pajtájában fogadással, a házigazda, FÜZES ENDRE pohárköszöntőjével és — az elmúlt hetvenkét óra során nem először, és remélhetően nem is utoljára — tartalmas beszélgetésekkel, jó hangulatban fejeződött be.

SZULOVSKY JÁNOS

Az Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárési Gyűjtők XIV. Országos Találkozója

Budapest, 1989. október 28—29.

Ünnepélyes keretek között, az alkalomhoz illően emelkedett légkörben, a *Magyar Néprajzi Társaság* centenáriumi ünnepe keretében — ami egyszermind a gyűjtőmozgalom 50. évfordulója is volt — került sor az *Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárési Gyűjtők XIV. Országos Találkozására*. Ebből az alkalomból a hagyományoktól némileg eltérve nem a néprajztudomány főbb szakterületei köré rendeződtek az előadások, hanem arról beszéltek az önkéntes gyűjtők, hogy milyen belső indíttatásra kezdtek el foglalkozni a néphagyománnyal, milyen eredményeket könyvelhettek el munkájuk során, és mit jelent számukra emberi és szakmai szempontból a néprajzgyűjtés, a népélet kutatása.

BALASSA IVÁN, a *Magyar Néprajzi Társaság* elnöke üdvözölte a néprajzgyűjtők jelenlévő több mint száz főnyi közösségét, hangsúlyozta munkájuk jelentőségét, kiemelte, hogy különösen a határainkon túl élők végeznek pótolhatatlan munkát, akik olyan területekről tudnak gyűjteni, ahová magyarországi néprajzos csak igen nehezen juthat el. Köszöntötte a 80. évét betöltött MORVAY PÉTERT, az *Önkéntes Gyűjtő Szakosztály* elnökét. „Való igaz — mondotta —, hogy a gyűjtőket szervező munka nagyon sok időt kíván, s ez a nagy elfoglaltság azt is jelentette, hogy nagy terveit Morvay Péter nem tudta mindig befejezni, de éppen ez jelenti munkájának értékét: nem azt tartotta a legfontosabbnak, hogy egymaga végezzen el valamit, hanem azt, hogy emberek sokaságának segítsen, hogy sok százan gyűjtsék a néprajz értékeit. Ezt az önzetlenséget szeretném aláhúzni.” BALASSA IVÁN HALÁSZ PÉTERT is köszöntötte 50. születésnapja alkalmából.

Ezt követően került sor a gyűjtők kiselőadásaira.

Minden önkéntes gyűjtő természetesen nem kaphatott szót rövid másfél nap alatt, még a legkiválóbbak sem jutottak valamennyien nyilvánosságához. De a gyűjtőmozgalom harminc reprezentáns személyisége, aki szóhoz jutott, elmondta beszámolóját és vallomását a többiek helyett is. Név szerint a következők kaptak szót: ANGYAL BÉLA (Guta), BARSÍ ERNŐ (Győr), CSÁKY KÁROLY (Ipolyság), FARAGÓ JÁNOSNÉ (Jászárokszállás), FEHER ZOLTÁN (Bátya), GALAMBOS FERENC (Alsó-őr), GALUSKA IMRE (Kesznyéten), GELENCSÉR JÓZSEF (Székesfehérvár), GÖRCSŐS MIHÁLY (Kassa), HALÁSZ PÉTER (Budapest), KARACS ZSIGMOND (Budapest), KISIDA ERZSÉBET (Budapest), KÓKA ROZÁLIA (Érd), KOPPÁNY JÁNOS (Tótkomlós), KOVÁCS KÁROLY (Potoszló), KÖRMENDI GÉZA (Tata), LÁBADI KÁROLY

(Laskó), P. MADAR ILONA (Budapest), MOLNÁR AMBRUS (Hajdúszoboszló), NAGY GÉZA (Karcsa), RÁCZ SÁNDOR (Makó), SEBESTYÉN ÁDÁM (Kakasd), SÓFALVINÉ TAMÁS MÁRTA (Szentgál), SZABÓ LAJOS (Taktaszada), SZAMOSUJVÁRI SÁNDOR (Debrecen), TIMAFFY LÁSZLÓ (Győr), TURI RÓBERT (Tata), D. VARGA LÁSZLÓ (Nagykapos), VIRT ISTVÁN (Budapest), VOÓ IMRE (Szigetszentmiklós). Képviselve volt tehát az önkéntes néprajzi és nyelvjárési gyűjtőmozgalom szinte minden szakterülete, tájegysége, a szomszédos országok magyar néprajzgyűjtői.

A felkért hozzászólók részletesen beszámoltak eddigi munkájukról, néprajzi érdeklődésük gyökereiről, eddig elért eredményeiről. A kiselőadásokból kitűnt, hogy az önkéntes gyűjtőmozgalomnak még ez a kicsiny szelete is, mely itt nyilvánosságot kapott, milyen jelentős szerepet vállalt a néprajz- és a nyelvtudomány műveléséből. Doktori fokozatok, rangos kötetek, tudományos tanulmányok és ismeretterjesztő írások tömege jelzi munkájuk eredményét, még több azoknak a kéziratban lévő, mérhetetlen értékű pályaműveknek a száma, amelyek a *Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában* állnak a tudományos kutatás rendelkezésére.

De a gyűjtőmozgalom munkásainak tevékenysége nem merül ki az anyaggyűjtésben és annak közzétételében. Az önkéntes gyűjtők ugyanis elsősorban érzelmileg kötelezték el magukat a népélettel, s így nemcsak a tudomány művelőivé váltak, de a szívükön viselik az egész néphagyomány sorsát, magyarságtudatunk eme fontos pillérének állapotát. Nem véletlen tehát, hogy a néprajzgyűjtők túlnyomó része a hagyományápolás más területein is kiveszi részét a sokszor egyáltalán nem könnyű munkából. Ők azok, akik az elsők között szerveztek népdalköröket, s azóta is magas színvonalon vezetik azokat. Sokan közülük szakköröket irányítanak, fiatalok százaival, ezreivel szeretetik meg a néphagyományt, nemzeti értékeinket. Sokan szerveztek, nem kis erőfeszítésekkel, néprajzi, helytörténeti gyűjteményeket, hogy ilymódon is szolgálják a néprajzi ismeretek közkinccsé tételét. És általában véve, a néprajzgyűjtők ott vannak a helyi közélet sűrűjében is, s aligha tévedünk, ha azt jósoljuk, hogy hamarosan kialakuló helyi önkormányzatokban, a helyi művelődési érdekek képviselője során is megtalálják majd elkötelezettségük érvényesítésének lehetőségeit, a helyi politika pedig bizvást építhet ezekre a gyökereiket igen mélyre eresztő emberekre.

A néhol már vallomásnak tűnő kiselőadásokban sokan megpróbálták megfogalmazni, mit jelent számukra a néppel való szoros kapcsolat, ami néprajzi gyűjtőmunkájuk során kialakult. Szinte mindenki hangsúlyozta azt a lelki, érzelmi gazdagodást, biztonságérzetet, támpontot, a valahová tartozás megvallásának a lehetőségét, ami a gyűjtőmunkában kifejeződik. Idézzünk néhányból: „Örülök annak, hogy amatőr néprajzkutatóként elődeimnek, szülőfalunak és szülőföldemnek örök adósa lehetek. Hogy visszaadhatom nekik, illetve utódaiknak azt, amit tőlük kaptam. Hogy megismerhettem őket, megismerethettem hagyományainkat felnövekvő nemzedékünkkel, a még magyarul író és olvasó diákjainkkal. Mert valójában csak azt szerethetjük, amit ismerünk. Az önismeret és az önbecsülés pedig kötődéseinket erősítheti. Kötődéseinket önmagunkhoz, közösségünkhöz, nemzeti kisebbségünkhöz, nemzetünkhöz és anyanyelvünkhöz.” — mondta a Szlovákiában élő CSÁKY KÁROLY. Ezt az ezer, egyenként szinte láthatatlan, de összesodorva eltéphetetlen köteléket fogalmazta meg FEHÉR ZOLTÁN is: „Mi tetten érjük a hiedelmet, sőt néha részesei is vagyunk azoknak, akárcsak a népi társadalom életének. Havonta többször is megyünk temetésre, s ha szól a harang, tudjuk ki halt meg közülünk. Nekünk aztán igazán nem »adatközlők« mesélnek, énekelnek, hanem apósom, sógorom, »körösztapám«, Marica néni, meg Jani bácsi. Akkor is gyűjtünk, ha éppen nem akarunk gyűjteni.”

A politikai határainkon kívül élő magyarok köréből érkező gyűjtők külön is kiemelték, hogy nemzetiségi sorban milyen óriási jelentősége van a hagyomány ismeretének, a vele való foglalkozásnak. „A gyűjtőmozgalomba a horvátországi magyar tannyelvű és az anyanyelvű tagozatok diákjai is bekapcsolódtak. Ettől kezdve, a tudományos közlésekkel párhuzamosan, a néprajz mint embertudomány fontos tényezővé vált az önismeret fejlesztésében, az identitás-tudat elmélyítésében. Arra adott választ nemcsak a felnőtt, hanem a gyermek érdeklődőknek is, honnan jöttünk, mik vagyunk, merre haladjunk. A távot közeire szűkítette.” — mondta LABADI KÁROLY. A már idézett CSÁKY KÁROLY szerint „A népi hagyományok feltárása, megőrzése és továbbadása kisebbségi köreinkben különösen fontos és időszerű. Hiszen nincs olyan intézményes kerete a kutatásnak, mint itt Magyarországon, vagy nálunk a szlovákság körében. Gyermekünk iskoláinkban nem tanulják saját népünk történelmét, honismereti tankönyveink sem

tárgyalják hagyományainkat."

De nemcsak a nemzeti érzés tekintetében, hanem általános emberi értékek vonatkozásában is maradandót kaptak az önkéntes gyűjtők. „... számomra óriási nyereség volt mind szakmai, mind pedig emberi szempontból a néphagyományokkal, a népiélettel való foglalkozás.” — írta elküldött felszólalásában NAGY GÉZA, több néprajzi munka szerzője. „Szakmai szempontból olyan ismeretanyag birtokába jutottam, melyet sehol máshol nem tudtam volna megszerezni. Emberi szempontból nézve pedig olyan emberek barátságát mondhatom magaménak, akikkel a gyűjtőmunka nélkül nem kerülhettem volna ismeretségbe.” Az emberi kapcsolatok jelentőségének sajátos vonását hangsúlyozta a fővárosi születésű VIRT ISTVÁN is, aki elsősorban éppen a peremterületeken élő magyar népcsoportok körében gyűjt. „Egy kétmillió város elidegenedett világa, egy közeli hozzátartozó megmagyarázhatatlan halála állított külön pályára társalmtól. Útjaimon hamar megéreztem a falusi ember törődését: több emberi szót hallottam idegen házak tornácán beszélgetve egy délután, mint kétmillió szülővárosomban egy hónap alatt. Megérthettem, hogy mennyivel emberségesebben fogják fel az élet tragikus fordulatait egy faluközösségben, mint városi környezetben.”

E sorok írója, fővárosi születésű lévén, a moldvai magyar falvakban találta meg a hiányzó „saját szülőfalu” pótlékát, s a következőket mondta: „Az önkéntes gyűjtőmozgalom arra is lehetőséget adott, hogy magyarságomat megvalljam, s hogy a magyarságért — akárcsak hagyományának gyűjtésével és felmutatásával — tehessek valamit egy olyan korban, amikor a magyarság inkább csak a szívünkben és a lelkünkben élt értékként, a körülöttünk dúló ideológiail buldózerpolttika ennek ellenkezőjét sugallta.”

A szabad fórumon szót kért HAJDÚ MIHÁLY, és a nyelvészeti témával foglalkozó gyűjtőknek adott útmutatást. Javasolta, hogy az önkéntes gyűjtők néprajzi pályamunkáik mellé készítsenek néprajzi — lehetőleg példamondatokkal ellátott — szótárt, mert az növeli a munka értékét. Fontosnak mondta a helyi jellegű közmondások, szólások, szóláshasonlatok gyűjtését, esetleg egy-egy tájegység teljes szóláskincsének összegyűjtését, valamint a különböző tulajdonnevek (ragadványnevek, állatnevek, családnevek, keresztnévek, intézménynevek) számbavételét. Végezetül a paraszti családok, leszármazási táblázatok jelentőségére hívta fel a néprajzgyűjtők figyelmét.

A fő téma tárgyalása, a végzett munkáról való beszámoló és a vallomások sora még másnap, az úgynevezett szabad fórumon is folytatódott. S szinte minden megnyilatkozásból az derült ki, hogy az önkéntes gyűjtőmozgalom azon túl, hogy erős támfalakkal, értékes építőanyaggal szolgál a néprajztudomány erődjéhez, magyarságtudatban és emberi értékekben is jelentősen gazdagítja a mozgalom résztvevőit. Aki tehát a néphagyománnyal, a néprajzi és néprajzi adatok gyűjtésével foglalkozik, az nemcsak a tudományt szolgálja, a néprajzi és néprajzi pedagógus, jobb pap, de jobb előljáró, orvos vagy ügyvéd is lesz. S akkor még nem beszélünk arról a hatalmas nyereségről, amit aggasztóan elidegenedő világunkban az emberi élet tartalmasabbá válása jelent fiatalnak és öregnek egyaránt.

ANDRÁSFALVY BERTALAN zárta be a gyűjtőtálalkozót. Számba vette a mozgalom tagjai előtt álló legfontosabb szakmai feladatokat, majd elmondta, hogy a néprajzi gyűjtőknek élen kell járniuk abban, hogy a magyar társadalom ismét magára találhasson, rádöbbenjen saját értékeire és megtanulja azokat megbecsülni. „Hol vannak — tette fel a kérdést — azok az írók, melyekből a tanító nének, tanító bácsik gyűjtőknél. Vissza kell kerülnie minden megmentett hagyománytörődéknek a társadalomba. Ezek nélkül nem lehet visszaadni az emberek tudatát. A történelem számon kéri, hogy mennyi az a tőke, amit visszazaadtunk az ifjúság nevelésére. Oda kell tolni az ifjúsági házakba és oda kell adni a fiataloknak mindazt, amit elvettek tőlük. Főll kell bátorítani a mozgalom katonáit, hogy segítsenek a jövő generációnak nevelésében. Gazdasági és szellemi téren egyaránt meg kell tanulnunk, hogy mi az, amit csak mi adhatunk a világnak. Óriási a néprajzgyűjtők felelőssége. Nekünk, akiknek megadatott a népben-nemzetben való gondolkodás, nekünk kell a jövőről is gondoskodnunk.”

A XIV. gyűjtőtálalkozó a Szózat elénekülésével ért véget.

TÁRSASÁGOK, EGYESÜLETEK, SZERVEZETEK

A Kazinczy Ferenc Társaság Sátoraljaújhelyen

Hatodik évébe lépett a sátoraljaújhelyi *Kazinczy Ferenc Társaság*, mely működését elsősorban Zemplén és Abaúj megyére terjeszti ki. Feladatának tekinti az adott terület helytörténetének, irodalmának, nyelvjárásának és néprajzának feltárását, mindenek előtt KAZINCZY FERENC hagyatékának minél teljesebb megismertetését. Mindennek elérése érdekében kutatásokat, megbeszéléseket, emléküléseket szervez, kiadványokat jelentet meg.

Évkönyve *Széphalom* címen jelenik meg. A nemrégiben napvilágot látott második kötetben 476 oldal terjedelemben a tanulmányok az alábbi főcímeik alatt jelentek meg: *Kazinczy és kora, Táj és népe, Patak és öröksége, Kor és embere, Társaságunk és kapcsolatai, Szépliteratúra*. A néprajzi vonatkozású tanulmányok közül érdemes megemlíteni NAGY GÉZA *Vízre utaló határnevek a Bodroghözben*, BENCsik JÁNOS *A híres tokaji piacok*, CSORBA CSABA *„Írtam emlékül Csorba János”*, FEHÉR JÓZSEF *Berecz Károly, a Bodroghöz verselő néptanítója* című dolgozatát, de általában alig találunk olyan cikket, melynek ne lenne valamilyen néprajzi vonatkozása.

A *Kazinczy Könyvtárban* reprint kiadványokat jelentetnek meg. Így többek között: KAZINCZY FERENC: *Tövisek és virágok, Magyar Ország Geographica...* (1775), *Magyar Museum* (1788) stb.

Az egyéb kiadványok közül megemlíjtük: HÓGYE ISTVÁN *Neves újhelyiek. Életrajzi lexikon* (1986), SISKÁ JÓZSEF *Dámóc története és népe* (1987) (kitűnő néprajzi falumonográfia), BARSÍ ERNŐ *„Bodrog partján nevelkedett tulipán...”*

A fentiek mutatják, hogy tájukat, annak történetét, népeletét, irodalmát szerető tehetséges és tetterkész emberek rövid idő alatt milyen eredményeket tudnak elérni, milyen kiválóan tudják összefogni mindazokat, akik ilyen munkát nemcsak szeretettel, hanem elmélyülten végeznek. A vezetőségből hadd említsem meg KOVÁTS DANIEL elnököt, HÓGYE ISTVÁN titkárt és NAGY GÉZA pénztárost. Azok számára, akik a kiadványok iránt érdeklődnek a cím: *Kazinczy Ferenc Társaság*. 3981 Sátoraljaújhely. Postafiók 217.

BALASSA IVÁN

Megalakult a Nemzetközi Népművészeti Szövetség Magyar Tagozata

A világ legismertebb olyan szervezete, amely a népművészet és a népi kultúra ápolásával foglalkozik, közismert német nevén *Internationale Organisation für Volkskunst* (IOV) jelenleg 126 országban működik. Sok helyen alakítottak nemzeti tagozatokat, és ezek száma évenként jó néhányval növekedik. Több éves előkészítés után (amely várakozási időhöz az új magyar egyesületi törvény életbelépése is hozzájárult) végre 1989. szeptember 16-án, Sárovarott megalakult az IOV magyar tagozata. Ez gyakorlatilag különböző folklóregyütteseket, tárgykészítő népművészeket, folklórkutatókat és ilyen kérdések iránt érdeklődő egyéneket, csoportokat, intézményeket tömörít. Az IOV magyar tagozata szervezi évenként egyszer, augusztus egy erre alkalmas napján, *A Népi Kultúra Napja* címen nyilvántartott rendezvényeket. 1990-ben a debreceni VII. *Nemzetközi Finnugor Kongresszus*, 1991-ben pedig a szegedi III. *Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus* alkalmával kerül sor ilyen rendezvényekre 1988 és 1997 között *A Népi Kultúra Világévtizede* rendezvényeit is az IOV szervezi, amely az Egyesült Nemzetek és az UNESCO égisze alatt történik. Az IOV szervezetét az UNESCO jelenleg „C” státusszal ismeri el. Ez az egyetlen olyan nemzetközi folklórtársaság, amelyet így ismernek el. Az IOV főtitkára, ALEXANDER VEIGL (Mödling, Ausztria) rendkívül szoros kapcsolatot tart fenn magyar kollégáival. Az 1989. júniusi IX. *Folk-Narrative Kongresszus* folklórprogramját is az IOV

nevében, az ő üdvözlétével nyitották meg. A sárvári alakuló ülésen is jelen volt. Részletes tervet dolgoznak ki a bécs-budapesti világkiállítás folklórprogramjait illetően is.

A sárvári alakuló ülésen egy évre választottak vezetőséget, amelynek egyik legfőbb feladata a tagtoborzás. Az 1990-es közgyűlés után kerül sor részletes program és egyéb információk rendszeres terjesztésére. Az alakuló ülésen többek között a *Magyar Néprajzi Társaság* és az *MTA Néprajzi Bizottsága*, valamint a *SIEF Magyar Tagozata* nevében is támogatásukról biztosították az *IOV Magyar Tagozatát*.

Cím: IOV Magyar Tagozat
Városi Művelődési Központ
9601 Sárvár, Várkerület 1.

KONDORA ISTVÁN
titkár

Megalakult a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság

1989. december 9-én a *Csemadok Központi Néprajzi Szakbizottságának* kibővített vezetőségi ülésén lényeges fordulat következett be: a szakosztály átalakult néprajzi társasággá. A *Csemadok Népművészeti Osztályának* új munkatársa, KOC SIS ARANKA az ülésen annak a véleményének adott hangot, hogy az osztály nem tud megfelelni a néprajztudomány színvonalas művelése által támasztott követelményeknek, mivel az elmúlt másfél évtized alatt a magyar nemzetiségi kultúrában is jelentősen megnövekedett a szaktudomány művelőinek száma, mind a múzeumokban dolgozó fiatal szakemberek, mind az önkéntes gyűjtők révén. Felvetette, ha a *Csemadok* részt kíván venni a népi kultúra értékeinek megőrzésében, akkor korszerűbb feltételeket kell biztosítania a néprajzi kutatás számára. Másrészt figyelembe kell venni azt is, hogy az amatőr népi együttesek további színvonalas működéséhez elengedhetetlen a megfelelő szakmai alap, a szaktudás és a szakirányítás biztosítása. Tehát a néprajz művelőinek, pártolóinak és az iránta érdeklődőknek széles és meglehetősen differenciált tábora kinőtte a szakbizottság kereteit, ezért azt javasolta, hogy a szakbizottság alakuljon át néprajzi társasággá, továbbra is a *Csemadok KB* keretében maradván, de saját költségvetéssel rendelkező önálló szervezetként. Ez a forma nem áll előzmény nélkül, ugyanis 1969–1974 között ÁGH TIBOR vezetésével már működött *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság*.

A nagy visszhangot kiváltó indítványt több támogató hozzászólás után a szakbizottsági ülés mind a 17 résztvevője elfogadta, elismerve a társaság szükségességét, és kimondták a *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság* megalakulását. Ezt követően LISZKA JÓZSEF ismertette a társaság alapszabályzatának tervezetét, melynek végleges formába öntését és jóváhagyását az első közgyűlésnek kell elvégeznie. Az alakuló közgyűlésig a jelenlévők a társaság ideiglenes elnökévé LISZKA JÓZSEFET, titkárává pedig KOC SIS ARANKÁT választották meg. Majd megállapodtak abban, hogy szakkönyvtárat és adattárat hoznak létre, minden társasági tag köteles gyűjtésének egy példányát az adattár részére leadni. A társasági hírek számára pedig a *Néprajzi Közlések* szolgálat publikációs fórumként.

A *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság* első, alakuló közgyűlésére 1990. január 27-én Pozsonyban került sor. Az ekkorra már 108 tagot számláló társaság iránti érdeklődésről tanúskodik az az aktivitás, amit a közel száz főnyi részvétellel zajló első közgyűlés mutatott. Elsőként KOC SIS ARANKA ismertette a társaság megalakulásának előzményeit és feltételeit, majd LISZKA JÓZSEF tekintette át a társaság célkitűzéseit. A társaság legfontosabb feladatának a néprajz iránt érdeklődők összefogását tekinti, melyhez létfontosságú intézményi bázist egy magyar nemzetiségi múzeum és tudományos kutatóintézet megteremtése jelentheti. Emellett szükséges

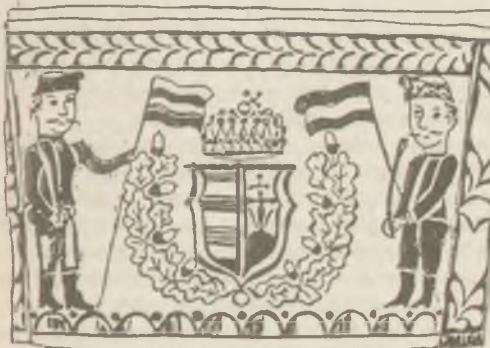
van publikációs fórumra, mely szerepkört az *Új Mindenes Gyűjtemény* és a *Néprajzi Közlések* tölti be, de igény van néprajzi bibliográfiára és forrásközlésekre is, valamint rendszeres felolvasóülések és konferenciák rendezésére. A társaság feladata a különböző fesztiválok szakmai felügyelete, a tudományos ismeretterjesztés színvonalának emelése, de közreműködhetne megfelelő szakmai bizottság révén a tantervek, tankönyvek, sajtó, rádió, tévé ismeretanyagának bővítésében, pontosításában is.

A *Szlovák Néprajzi Társaság* nevében MILAN LEŠČAK elnök, a *Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetének* igazgatója üdvözölte a közgyűlést és tolmácsolta örömét a társaság megalakulása miatt. Majd ismertette, hogy ez év májusától, amikor a *Szlovák Néprajzi Társaság* közgyűlése új alapszabályzatot kíván érvénybe léptetni, melynek kapcsán lényegesen kibővíti sorait *Szlovákiai Néprajzi Társaság* néven, lehetőség nyílik arra, hogy a megújult szervezetben a szlovák és az ukrán mellett harmadik egyenrangú társként magyar szekció is létesüljön. Az elnökség csak koordináló szerepet töltené be az önállóan működő, egyenrangú szekciók között.

Az alakuló közgyűlés számos hozzászólás és élénk vita kíséretében megtárgyalta és elfogadta az alapszabályzatot, mely a százéves *Magyar Néprajzi Társaság*ot tekintette mintául. A társaság céljaként a Csehszlovákia területén élő magyarság népi kultúrájának, a magyar-szlovák interetnikus kapcsolatok kutatásának támogatását, a néprajz iránt érdeklődők tömörítését jelölte meg. Végezetül a közgyűlés egy éves időszakra vezetőséget választott. A *Társaság* elnöke LISZKA JÓZSEF érsekújvári muzeológus, alelnöke FEHÉRVÁRYNÉ NAGY MAGDOLNA komáromi muzeológus, titkára KOCSIS ARANKA etnográfus, a Csemadok KB munkatársa, pénztárosa DÁNIELNÉ MATUS ERZSÉBET, a Csemadok párkányi szervezetének munkatársa lett. Tiszteletbeli elnöknek ÁGH TIBOR pozsonyi zenefolkloristát választották. Választmányi tagok: ÜRGE MÁRIA, RICHTARČIK MIHÁLY, SZANYI MÁRIA, B. KOVÁCS ISTVÁN, REMÁK BÉLA, GÉCZI LAJOS, BÖSZÖRMÉNYI ISTVÁN, MÓRO CZ KÁROLY, BODNÁR MÓNKA, NAGY IVÁN, PUSKO GÁBOR, WEISZER ESZTER. A közgyűlés a következő szakosztályok felállítását szavazta meg: anyagi kultúra, folklór, muzeológiai, népművészeti, néptánc, népzenei és társadalomnéprajzi.

A *Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság* megalakulásának időszerűségét és tevékenységének eredményességét a gyökeresen megváltozott politikai helyzetben az a tényező is növeli, hogy a kormányzat magyar nemzetiségi múzeum létrehozásáról döntött, mely a tervek szerint 1990 közepétől Komáromban szerveződik meg, valamint a pozsonyi tudományegyetemen ugyanez időben létrehozzák a *Hungarológiai Intézetet*.

SELMECZI KOVÁCS ATTILA

Spanyolozott sőtartó, XIX. század vége
(Somogy m.)

A mikrorégiók kutatása a Délnyugat–Dunántúlon

A címben jelzett téma vizsgálatára 1985-ben elindítottunk egy hosszú távú kutatást, amelynek első 5 évi szakaszára a *Magyar Tudományos Akadémia* anyagi támogatást is nyújtott. A nagyjában Zala és Vas megye területére kiterjedő kulturális mezozóna belső struktúráját, térszerkezetét, mikrorégióit kívántuk felderíteni. A szándék egyeztetve volt a két érintett megye múzeumi szervezetével, hisz döntően az ott dolgozó muzeológusok, illetve az ELTE néprajz szakos hallgatóinak munkájára számítottunk. Figyelmünket később a mezozóna Somogy és Veszprém megyel, s az országhatáron túli részére is ki kívántuk terjeszteni. A program mögött az a szándék is meghúzódott, hogy egy nagyobb térségben a szétesett néprajzi kutatásokat összefogja, s a sokszor bizonytalankodó, vagy magukra hagyott fiatal kutatókat segítse, kutatói közösségbe kapcsolja.

A 15–20 éves hosszú távú terv két szakaszra osztható, s ennek első menete zajlott le, bár nem fejeződött be az 1985–1989 közötti időszakban. Ez extenzív jellegű vizsgálat volt, s arra irányult, hogy kitérjünk olyan falucsoportokra, amelyek bizonyos mértékig kapcsolódtak egymáshoz, tehát mikrorégióknak tekinthetők. BAKÓ FERENC vizsgálata mutatták meg, hogy egy nagyobb népcsoporton belül milyen sok ilyen „elemi sejt” volt, amelyek valamiféle egységet mutattak.

Az érdemi munka 1985-ben indult meg. Első lépésként kérdőív készült, melynek összeállításában rajtam kívül Zala és Vas megyében ez időben működő 8 néprajzkutató muzeológus, GYURÁCS FERENC, HORVÁTH SANDOR, KERESZÉNYI EDIT, MUKICSNÉ KOZÁR MÁRIA, NAGY ZOLTÁN, PETÁNOVICS KATALIN, PINTÉR ISTVÁN és SZENTMIHÁLYI IMRE vett részt. A kérdőív 92 kérdése négy nagyobb témakört fogott át: 1. Külső kapcsolatok és a történelmi tudat, 2. Termelés és munka, 3. Ház és háztartás, 4. Család és közösség, világkép. Legjobb tudásunk szerint ezek a kérdések voltak olyanok, amelyek a kapcsolatrendszer, a regionális tagoltságot leginkább meg tudták világítani. Céljaink elérése érdekében együtt kívántunk működni a rokon tudományokkal (nyelvészet, régészet, helytörténet, antropológia). Az elvi megegyezések létre is jöttek, de a bonyolult szervezési feladatokkal igazában nem tudtunk megküzdeni, s ezért csak kezdő lépések történtek (népnyelvi kérdőív, három faluban antropológiai vizsgálat).

A 4–5 év munkája majdnem kizárólagosan a kérdőívvel való anyaggyűjtésre szorítkozott. Mászt igazában nem is irányoztunk elő, csupán azt, hogy a két megye minél több falujában kitöltsük a kérdőívet. 1989 végéig központi archívumunkba közel 200 falu anyaga érkezett be. Ebből 104 a Vas megyei múzeumi szervezet tevékenységével és anyagi hozzájárulásával, nem utolsósorban NAGY ZOLTÁN következetes munkája folytán jött össze. A *Tárgyi Néprajzi Tanszéken* HÁJJA JÓZSEF, BALOGH BALÁZS és HORVÁTH GYULA szervező segítségével 82 falu anyagát gyűjtöttük össze. A zalai múzeumok tevékenységéről nincs áttekintő tájékoztatásunk. Úgy tűnik, hogy Vas megyében a gyűjtéseket 1990-ben lényegében be lehetne fejezni, de Zalában és az említett kapcsolódó területeken még sok gyűjtés van hátra.

Érthető módon a feldolgozásra ezideig még alig fordíthatunk gondot. Mégis, CSILLÉRY KLÁRA kezdeményezése nyomán a *Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya* felolvasó ülésén előzetes jelzésként bemutattunk 5 rövid dolgozatot. Ezeknek az előadásoknak némileg bővített és csiszoltabb változatát fogtuk össze egy füzetbe és jelentettük meg *Kapcsolatrendszerek a Délnyugat–Dunántúlon* (Bp., 1989) címmel. Részben e gyűjtött anyagot is felhasználta GRÁFIK IMRE egy tanulmányában, amely a *Vasi Szemlé*ben 1989-ben jelent meg. Az anyag folyamatos és rendszeres feldolgozását 1991-től kezdjük meg.

A hosszú távú terv második fázisa akkor veheti kezdetét, amikor már egy-két mikrorégió körvonala kirajzolódik. Ez szükségszerűen nemcsak a most gyűjtött anyag segítségével történhet, hanem egy komplexebb tájékoztató alapján is. A második szakaszban néhány ilyen mikrorégió — lehet ez esetleg egy falu is — új szemléletű néprajzi monográfiájának elkészítése

esedékes. Ezek száma a személyi adottságok függvénye, ideális esetben megyéenként 2–3. Az új szemléletű monográfiák koncepciójának kidolgozása most van folyamatban. Ezeknek alapvetően a XX. századi falu mindennapi életét kell bemutatni a működő kultúra tükrében, a termelés megszervezésétől kezdve, a külső és belső kapcsolatokon át, az értékrendig, központban a polgárosodás és modernizáció néprajzi problémáival.

BARABÁS JENŐ

Néprajzi munkálatok Kovászna megyében 1989-ben

A sepsiszentgyörgyi múzeum *Néprajzi Osztálya* évek óta egyetlen alkalmazottal működött (GAZDA KLÁRA főmuzeológus).

1989-ben a gyűjtemény mindössze 48 tárggyal gyarapodott, amiből 42 darab kicsinyített népviselet a „Zsuzsi baba”-gyűjteményt gazdagítja. Az ország különböző részeiről származó román viseleteket a bukaresti *Falumuzeum* textilrestauráló laboratóriumában készítik, eredeti darabok alapján. Ezeket még a régi hatóság rendeltette meg. Tudománynépszerűsítő szempontból van értelmük.

A havonkénti ismeretterjesztő előadások tartása és a mindennapi aprómunkák mellett a részleg legfőbb tevékenysége az *Országos Építészeti Kutatóközpont* és a *Művelődésügyi Minisztérium* által irányított, a háziipar és népi (falusi) mesterségek hagyományaira, jelenlegi helyzetére és fejlesztési lehetőségeire irányuló kutatómunka volt. Ennek eredménye egy 53 gépelt oldalas munkabeszámoló, amely a Kovászna és Hargita megyei helyzet általános felmérése után külön-külön tárgyalja a mészégetést, a tetőfedőcserép-készítést, a csempékészítést, a bordakötést, a szita- és kéregdobozkészítést, a hangszerkészítést, a művészi famunkákat (bútorfestés, fafaragás), a ládászegzést, a faháncs- (forgács-), szalma- és kukoricacsuhéfonást, a fazekasságot, az aragonitmunkát, a kender- és gyapjűmunkát, a hímzést, a csipkeverést, a mézeskalácsos és a pogácsás mesterséget és végül a pálinkafőzést. Megjegyzendő, hogy ennek a munkának az első szakaszában, 1988-ban a fentiek mellett a vesszőfonás, a kádár-mesterség, a kerekesség, a mezőgazdasági szerszámkészítés és a kőfaragás is kutatási téma volt. Az elemző beszámolókat (105 dupla ív terjedelmű) adattár egészíti ki, amely részletesen tartalmazza az egyes mesterségek terméktípusaival, műhelyeivel és perspektívával kapcsolatos adatokat. Az írott anyagot 180 fénykép és 24 alaprajz egészíti ki. Az utóbbiakat a helyi tervezőintézet munkatársai rajzolták.

Az egyéb néprajzi jellegű munkálatok közül mindenekelőtt figyelemre méltó a megyei tervezőintézet egyik munkacsoportjának tevékenysége. Az *Országos Építészeti Kutatóintézet* több néprajzi jellegű kutatási programot hirdetett meg. A népi építészeti hagyományok kutatása immár több éve tartó program. Ennek keretében a Kovászna megyei hagyományok igen kimerítő, eredményes feltárása után ZAKARIÁS ATTILA és csoportjának más tagjai (pl. BENCZÉDI SÁNDOR, MATHÉ LÁSZLÓ, KOVÁCS ÁRPÁD és KOVÁCS ÉVA) 1989-ben Hargita és Maros megye területén folytatták tevékenységüket. A háziipar és a népi mesterségek hagyományait, jelenét és perspektíváit tanulmányozó kutatási program keretében ugyanez a csoport a Hargita megye területén még meglevő népi technikai eszközök (vízimalmok, ványolók, vízfűrészek) szerkezeti rajzalt és teljes dokumentációját szerkesztette meg.

Figyelemre méltó továbbá POZSONY FERENC munkássága, aki a romániai magyar népszokásokról állított össze tanulmánykötetet. LÓRINCZI ETELKA nyugalmazott tanítónő összegyűjtötte az Árapatakon ismert írott tojás mintákat, és lejegyezte a velük kapcsolatos helyi ismereteket. A sepsiszentgyörgyi múzeum 1990-ben megjelenendő *Aluta*-kötete számára DEMÉNY ISTVÁN tanulmányt írt a múzeumban lévő és a gyűjtőterületén talált ácsolt ládáról. A teljes anyag illusztrálására ZAKARIÁS ATTILA vállalkozott.

GAZDA KLÁRA

Néprajzi kutatótábor az Ipoly mentén

Amikor 1982-ben a *Csemadok Érsekújvári Járási Bizottsága* égisze alatt, az *Érsekújvári Járási Múzeum* szakmai—módszertani Irányításával létrejött a jobbára önkéntes néprajzgyűjtőket magába tömörítő *Néprajzi Szakcsoport*, a kezdeményezés célja az volt, hogy az Érsekújvári járás magyarlakta falvainak, tájegységének népi kultúráját igyekezzen fokozatosan feltérképezni. Az eddigi tevékenységről — a hírlap- és folyóiratcikkek fokozatosan megmutatkozó eredmények mellett — a legátfogóbb képet a Kisújfalu néprajzáról írott dolgozatok (*Néprajzi Közlések* IV. Szerk.: KAPRÁLIK ZSUSZANNA és LISZKA JÓZSEF, Bratislava, 1988. 4—39.), illetve az Alsó-Garam menti kurtaszoknyás hatfaluról megjelentetett kötet (*Kurtaszoknyás hatfalu. Dolgozatok Kéménd község néprajzából.* Szerk.: LISZKA JÓZSEF. Új Mindenes Gyűjtemény 7. Bratislava, 1988) nyújtja.

A *Néprajzi Szakcsoport* 1989-ben a járásnak az egykori Hont megyéhez tartozó településeket kezdte meg módszeresen vizsgálni, nem kismértékben a közelmúltban megjelent, JÁN BOTIK által szerkesztett testes Hont-monográfia által inspirálva. A munkát Leléden, azon hét, egy viseleti csoportot alkotó falvak egyikében kezdtük, amelyek két, Magyarországon fekvő település (Letskés és Ipolytölgyes) kivételével a mai Érsekújvári járás területén fekszenek (Ipolykisköszl, Ipolyszalka, Bajta, Helemba). Miután a csoport az év első felében három szombatot már Leléden töltött, 1989. július 7. és 12. között itt rendezte meg VI. Nyári Néprajzi Kutatótáborát. A rendezvény az eddigi jól bevált gyakorlatnak megfelelően két szálon futott. Az egyiket a tulajdonképpeni kutatómunka jelentette, amely most is elsősorban az emberélethez kapcsolódó szokások (születés és keresztelés, gyermekkor, gyermekjátékok, párválasztás, esküvő és lakodalom, temetés), a hitvilág, a társadalom, a földrajzi nevek, a népi építkezés és teherhordás vizsgálatára összpontosult. Mivel a csoport zöme önkéntes gyűjtő, kutatómunkánk során állandóan napirenden tartjuk a további szakmai önképzést, továbbképzést is. Ennek szellemében az idén három előadás hangzott el (LUKÁCS LÁSZLÓ: *Népszokások a Mazólföldön*; NOVÁK LÁSZLÓ: *Népszokások mezővárosi környezetben*; LISZKA JÓZSEF: *Farsangvégi alakoskodó szokások a Kisalföld északi felén*). Ezenkívül egy este a tábor résztvevőit JÁN BOTIKKAL, a turócszentmártoni Szlovák Néprajzi Múzeum igazgatójával, a már említett szlovák nyelvű Hont-monográfia szerkesztőjével, a kutatások fő szervezőjével beszélgettek időszerű kutatómódszertani és szervezési kérdésekről.

A tábor ideje alatt, annak programjába részben bekapcsolódva dolgoztak Leléden négy déli-szlovákiai vidéki múzeum néprajzkutatói is. Ők a néhány esztendője a komáromi *Duna Menti Múzeum* kezdeményezésére elindított, a Kisalföld hagyományos gazdálkodását vizsgáló múzeumok munkatársai egyébként az említett kutatási programot a komáromi járásban, Galántai és érsekújvári kezdték, ahol a hagyományos gazdálkodás fő területeit tárták fel. A kéziratban járásban, Gútán eredményeket a jövőben a további három járás egy-egy kiválasztott, jellegzetes településén nyert adatokkal vetik majd egybe. A soron következő járás az érsekújvári lett, ahol Leléden az érintett járások múzeumi adják majd ki külön kötetekben.

LISZKA JÓZSEF

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Radnóti Miklós Gimnáziumának néprajzi tábora a Kárpátalján

Az ELTE Radnóti Miklós Gimnáziumának III/A osztályos diákjai 1989. június 15-től 25-ig Kárpátalján, a Beregszász melletti Muzsaj községben végeztek falukutató munkát. A tábor

vezetője SZÉPLAKI GYÖRGYNÉ tanár, segítői SPENGLER KATALIN tanár és PAKOZDI JUDIT újságíró voltak. A tábort a gimnázium hagyományainak megfelelően szakmai felkészítés előzte meg, a budapesti *Néprajzi Múzeum* részéről MOLNÁR MÁRIA, a szentendrei *Szabadtéri Néprajzi Múzeumban* KÁLDI MÁRIA által.

A gyűjtött szellemi anyaggal a diákok a *Néprajzi Múzeum* pályázatán vesznek részt. A tárgyi anyagból kiállítást rendeznek az iskolában.

A gyűjtőmunka a következő területekre terjedt ki: építkezés, gazdálkodás, földművelés — a paraszti munka átalakulása, a falusi közösség szerkezete, elszigetelődés, temetkezési szokások, babonák, mondák, magyarságtudat, történelmi visszapillantás (munkatáborok).

A diákok csoportokban dolgoztak. A hallottakat írásban, illetve magnetofonon rögzítették, és számos lényképet is készítettek.

Néhány lényeges elemet kiemelek a tapasztaltakból. Muzsaj lakossága 75%-ban magyar ajkú. Iskolája mégis 50%-ban ukrán, 50%-ban magyar. Aki tovább kíván tanulni, az ukrán nyelvű osztályba kénytelen járni, mert a felvételi ukrán, illetve orosz nyelven történik. A falu lakossága erősen őrzi magyarságát. A cseh, majd az orosz fennhatóság ezt sok év alatt sem tudta megtörni bennük. Az összetartás a falu magyar lakosai között meggyengült, amelyben nagy szerepe volt az „alkalmazkodni akarás”, az „alkalmazkodni kényszerülés”, illetve az „alkalmazkodás megtagadása” típusú életformáknak. E református község lakosságának mintegy 20%-a (csak az idősebbek) jár rendszeresen templomba. Az ellátás színvonala gyenge, amit a lakosság szó nélkül tudomásul vesz, nem lázadozik, sőt majdnem elégedett. Az iskola felszereltsége szerény. Kevés a könyv, nincs lemezjátszó, magnetofon, ellenben van rengeteg zászló, transzparens, jelszó és buzdító szöveg. A diákok rendszeresen részt vesznek mezőgazdasági munkán és honvédelmi oktatáson. Erre külön személyt alkalmaznak, aki állandó tagja a tan-testületnek.

A muzsaji emberek rendkívüli szeretettel és odaadással fogadták a diákokat. A könnyes szemek mögött némi szemrehányás is meghúzódott: „Hol voltatok idáig?” Ott-tartózkodásunk ideje alatt mély barátságok alakultak ki. Iskolánk azóta is rendszeres kapcsolatot tart fenn az ungvári, a muzsaji és rahói magyarokkal, akiket könyvekkel, tankönyvekkel, diafilmekkel és egyéb szemléltető eszközökkel segítünk. A könyvek stb. gyűjtését gimnáziumunk folytatja és az összegyűjtött anyagot az *Országos Széchényi Könyvtár* segítségével eljuttatjuk a működő magyar körök és a gyengén felszerelt falusi iskolák részére.

Táborunk tehát nemcsak a tapasztalatszerzés, a felfedezés és a gyűjtés miatt, hanem a kialakult baráti kapcsolatok tekintetében is eredményes volt.

SZÉPLAKI GYÖRGYNÉ

Spanyolozott tükrös, XIX. század vége
(Somogy m.)

TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK

Népi építészet a Kárpát-medence északkeleti térségében

Tudományos tanácskozás
Miskolc, 1989. május 15—16.

A tudományos szakok, de még inkább az ezen belül, több-kevesebb önállósággal rendelkező kutatási területek időről időre igyekeznek számot vetni elért eredményeikkel, kijelölni a közelebbi, vagy távolabbi jövő feladatait. Ez a törekvés vezette a Szabadtéri Néprajzi Múzeumot és a miskolci Herman Ottó Múzeumot, amikor 1989. május 15—16. között megrendezte a *Népi építészet a Kárpát-medence északkeleti térségében* című tanácskozást. A terület etnikai képének megfelelően a rendezők szlovák és kárpátukrán kutatókat is meghívtak, a témából adódóan pedig nemcsak a néprajzkutatók, hanem a történészek, régészek, építészek és nyelvészek részvételére is számítottak. És nem hiába, mert az érdeklődés akkora volt, hogy a tanácskozás témáját némileg szűkíteni kellett, a rendelkezésre álló idő korlátozott volta miatt a kérdés folklór vonatkozásaival, valamint bizonyos kisebb építményekkel foglalkozó előadásokat vissza kellett mondani.

BALASSA IVÁNNAK, a Magyar Néprajzi Társaság elnökének bevezetőjét követően előbb GUNDA BÉLA *A kulturális áramlat, a társadalom és az etnikum szerepe az Északkeleti-Kárpátok népi építkezésében* című előadása hangzott el. Az általa vázolt képhez is értékes hozzájárulás volt VACLAV FROLEC (Brno) *Kárpáti-dunai-balkáni kapcsolatok a hagyományos parasztház fejlődésében (a házalaprajz tanulmányozásának fényében)* című referátuma. A Kárpát-medence északkeleti részén élő népek építészetének áttekintését MIROSLAV ŠOPOLIGA (Svidník) *A népi lakóház jellegzetes vonásai a Kárpátok ukránok lakta területein* című összegzése nyitotta meg. A Kárpátalján élő magyarok népi építészetének sajátosságairól egy kárpátukrán kutató VASZILJU IVANOVICS DRAGUN (Ungvár) adott számot.

A népi építészetre folyamatosan hatást gyakorló tényezőkről szóló előadások sorát ALOJZ HABOVŠTIK (Pozsony) nyitotta meg *Szlovákiai régészeti adatok a Kárpát-medence északkeleti régiójának építészetéhez* címmel. FODOR ISTVÁN (Budapest) elsősorban saját ásatásaira támaszkodva *A középkori népi építészet kutatásának legújabb eredményeiről* számolt be, majd WOLF MÁRIA (Miskolc) bőséges Borsod megyei tapasztalatait összegezte *Régészeti adatok Észak-Magyarország középkori építészetéhez* címmel.

A népi építészetre folyamatosan hatást gyakorló tényezőkről foglalkozott SOŃA KOVAČEVIČOVA (Pozsony) *A királyi- és mezővárosok, valamint a népi építészet közötti kapcsolatok Szlovákiában* címmel. A hatótényezők részletes számbavételére vállalkozott KECSKÉS PÉTER (Szentendre) *Mezővárosi lakóházak alaprajzi típusai Észak-Magyarországon* és CSERI MIKLÓS (Szentendre) *A kismemesi építészet sajátosságai az északi régió népi építészetében* című referátumában.

A lakóházfejlődés, az egyes táj típusok kialakulása, elterjedése volt a következő témakör, amelynek keretében BALASSA M. IVÁN (Szentendre) *A Kárpát-medence északkeleti térsége lakóházfejlődéséről*, BARABÁS JENŐ (Budapest) *Genetikai kérdések a Kárpát-medence északkeleti részének lakóházfejlődésében*, JÁN BOTÍK (Túrócszentmárton) *Lakóházak Szlovákia német nyelvszigetén*, DAM LÁSZLÓ (Nyírbátor) *Építészeti régiók a Kárpát-medence északkeleti térségében* és PALL ISTVÁN (Nyíregyháza) *Táji jellegzetességek keveredése Északkelet-Magyarország népi építészetében a XVIII—XIX. században* című előadásai hangzottak el.

Egy újabb általános kitekintés, HOFFMANN TAMÁS (Budapest) *Az emeletes lakóház című előadását* követően PALÁDI-KOVÁCS ATTILA (Budapest) *A középhegységi állattartás építményei a Kárpát-medence északkeleti régiójában*, SELMECZI KOVÁCS ATTILA (Budapest) *A szalagabona és takarmányfélék tárolóépítményei a Kárpát-medence északkeleti vidékein* és PETERCSÁK TIVADAR (Eger) *Az erdőmunkások építményei Észak-Magyarországon* címmel a régió gazdasági rendeltetésű építményeit vette számba.

A hozzászólások egy része meghaladta ezek szokásos mértékét, tematikáját, önálló kis referátumokat tartott BAKÓ FERENC (Eger), UDVARDY TIBOR (Nyíregyháza) és SÁBJÁN TIBOR (Szentendre).

A tartalmas és sokrétű tanácskozás sikerességéhez nagymértékben hozzájárult a gördülékeny szervezés, az eredmények pedig azok számára is hozzáférhetők, akik nem tudtak jelen lenni, mert a két rendező intézmény közös kiadásában 1990-ben megjelent a tanácskozás egész anyaga.

BALASSA M. IVÁN

Tanyakonferencia Kecskeméten

1989. május 18—19-én ismét Kecskemét adott otthont annak a tudományközi eszmecsereinek, amelyen a vita a tanyák tudományos megítélésével, gazdasági szerepével, a tanyán élők mai helyzetével, jövőjével kapcsolatos témák köré csoportosult. Az előadások a probléma sokirányú megközelítésének lehetőségeire hoztak példákat, s így egyben igazolták a kérdés összetettségét és bonyolultságát. Településtudrajzi, statisztikai, szociálgeográfiai előadások éppúgy elhangzottak, mint történeti gazdaságtörténeti hozzászólások. Tanulmányok voltak azok az aktuálpolitikától sem mentes vélemények, amelyek a közigazgatásban dolgozók és aktív tsz-elnökök nézeteit fogalmazták meg. Szerencsésen találtak így a történeti stúdiumok művelőinek és a jelenben élők, az azt alakítóknak a tanyával kapcsolatos tapasztalatai.

A nagyszámú hozzászólás között számos történeti, néprajzi témájú is volt. JUHÁSZ ANTAL az új tanyaközségek és külterületük viszonyáról, NOVÁK LÁSZLÓ az alföldi tanyás települések utóbbi évtizedeiről, SZABÓ LÁSZLÓ a Szolnok megyei tanyák átalakulásának jellegzetességeiről, BERECKZI IBOLYA Karcag határának tanyatípusairól és az életmód összefüggéseiről, SZTRINKÓ ISTVÁN a Duna—Tisza közti tanyák tárgyi világának változásairól, SZ. KÖRÖSI ILONA a kecskeméti tanyák népének XVIII—XIX. századi életmódjáról és gazdálkodásáról, BELLON TIBOR pedig a bér-munka alkalmazásáról beszélt.

A tanácskozást több támogató intézmény mellett, a *Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Településkutató Csoportja* (Kecskemét) szervezte. Ők vállalkoznak arra is, hogy valamennyi előadást 1990-ben önálló kötetben megjelentetik.

SZTRINKÓ ISTVÁN

Tájkonferencia Boldogon

1989. május 26-án az egről *Dobó István Vármúzeum* és a *TIT Heves Megyei Szervezete* néprajzi tájkonferenciát rendezett Boldog községben

PETERCSÁK TIVADAR, a néprajzi szakosztály elnöke megnyitóját után CSERKUTI ISTVÁN boldogi tanácselnök köszöntötte a konferencia résztvevőit, majd a következő előadások hangzottak el. SZÁNTÓ LÓRÁNT: *Fejezetek Boldog történetéből*, VARGA MARIANNA: *Boldogi és turai himnuszok*, SCHWALM EDIT: *Boldogi népszokások*. Ezt követően a hatvani *Bajza József Gimnázium* honismereti szakkörének tagjai mutatták be díjnyertes pályamunkáikat a boldogi és a hatvani kereszt-, bece- és ragadványnevekről.

Az előadásokat követően a boldogi tájházat tekintették meg a vendégek, s a községi hagyományörző csoport is bemutatkozott. BÓDI JÓZSEFNÉ JANOTA TERÉZIA lakodalmi főzőasszony vezetésével készült a tájjellegű ebéd: göldönleves, boldogi húsoskáposzta, rostélyos kalács és különféle rétesek.

BEREZNAI ZSUZSANNA

Az Ethnographia Pannonica 9. nemzetközi szimpóziuma Károlyvárosban

A közép-európai néprajzi együttműködés előmozdítását szolgáló nemzetközi társaság a horvátországi Károlyvárosban (Karlovac) 1989. június 28—30. között rendezte meg 9. szimpóziumát *A hagyományos építészet és lakáskultúra a pannon térségben* címmel. Az *Ethnographia Pannonica* együttműködés gyakorlatának megfelelően a kétvétenként sorra kerülő tanácskozásokat a rendező ország néprajzi társasága és egy néprajzi intézménye készíti elő, bonyolítja le. A 9. szimpóziumot a Horvát Néprajzi Társaság (*Hrvatsko Etnološko Društvo*) részéről DUNJA RIHTMAN-AUGUŠTIN, a károlyvárosi múzeum (*Gradski Muzej*) munkatársai közül LIBUŠE KAŠPAR szervezte meg.

Fő eredménynek könyvelhetjük el, hogy az *Ethnographia Pannonica* valamennyi tagországából, Ausztriából, Csehszlovákiából, Jugoszláviából, Magyarországról is érkeztek résztvevők, akik a szimpóziumon a pannon térség egy-egy részterületének népi építészetéről nagyszerű előadásokat tartottak. A konferencia nyitó előadását BARABÁS JENŐ (Budapest) tartotta a drávai házról. LIBUŠE KAŠPAR (Károlyváros) a rendezvénynek otthont adó vidék, a Kulpa-környék háza-it mutatta be. JOSEF VAŘEKA (Prága) a Daruvár környéki cseh telepes falvakban végzett népi építészeti kutatásáról adott számot. IMRE MÁRIA (Pécs) a dél-dunántúli fachwerk-házakról és a kerámiával díszített házhomlokzatokról tartott előadást. MICHAEL MARTISCHNIG (Nagymarton/Mattersburg) a bécsi állványozók munkáját mutatta be. KLEIN RUDOLF az újvidéki egyetem építésztanára a népi építészet és az építőművészet összefüggéseit világította meg. WOLFGANG GÜRTLER (Kismarton/Eisenstadt) a napjainkban épülő, részben a népi építészeti hagyományokat is felhasználó burgenlandi lakóházakat, CHRISTINE BIENERT (Wiener Neudorf) a két világháború közötti mödlingi munkáslakásokat mutatta be. JURAJ PODOBA (Pozsony/Bratislava) a Pozsony környéki községekben végzett népi építészeti vizsgálatáról számolt be. KSENIJA MARKOVIĆ (Zágráb) a Zágráb környéki lakóházakat helyezte el a pannon térség népi építészetében. DANICA GRAGANIĆ (Verőce) Pitomača község cigányainak új lakóházait mutatta be. ALEKSANDRA MURAJ (Zágráb) a gyermekek lakással, házzal kapcsolatos elképzeléseiről tartott előadást. WOLFGANG KOMZAK mérnök (Bécs) a burgenlandi parasztházak revitalizálásának eredményeiről tartott beszámolót. TONE CVEC (Ljubljana) a szlovéniai havasi pásztorkunyhók nyílt tűzhelyeit, LUKÁCS LÁSZLÓ (Székesfehérvár) a káli-medencei lakóház tűzhelyeit mutatta be. GRÁFIK IMRE (Szombathely) a nyugat-dunántúli bölcsőtípusokról tartott előadást. DRAGICA CVETAN (Jastrebarsko) a Jastrebarsko környéki szőlőhegyi épületeket mutatta be. MILANA ČERNELIĆ (Zágráb) a ház egyes eleméhez kapcsolódó lakodalmi szokásokról számolt be. Végezetül NIVES RITIG-BELJAK (Zágráb) a ház leégésével, a tüzesetekkel kapcsolatos jogszokásokról tartott előadást. A szimpóziumon elhangzott előadások a *Horvát Néprajzi Társaság* kiadásában, az *Etnološka tribina* külön köteteként rövidesen megjelennek.

A szimpózium alkalmából nyílt meg a károlyvárosi múzeumban a Kulpa-környék faépítkezését bemutató kiállítás LIBUŠE KAŠPAR rendezésében, horvát és angol nyelvű katalógusával. Ugyancsak a szimpóziumra jelentették meg ALEKSANDRA MURAJ Sošice lakáskultúrájáról készült könyvét (*Živim znači stanujem. Etnološka studija o kulturni stanovanja u žumberačkim Sošicama*. Zagreb, 1989). A rendezvény a Károlyváros környéki községekbe (Rečica, Šišljavić, Kupčina) szervezett tanulmányi kirándulással zárult, ahol a faépítkezés emlékeit tanulmányozhattuk.

Az *Ethnographia Pannonica* 10. szimpóziumának időpontja és helyszíne még bizonytalan. 1991-ben vagy 1992-ben Szlovéniában vagy Alsó-Ausztriában rendezik a jelenkor néprajza témakörében.

A XIII. Népművészeti Nyári Egyetemről

Zalaegerszezen 1989. június 30.—augusztus 9-e között rendezték meg tizenharmadik alkalommal a *Népművészeti Nyári Egyetemet*.

Átgondoltabb, tervszerűbb szervezőmunkával, a visszatérő hallgatók érdekeltségének megteremtésével (árkedvezmény, 9 személy szervezése után járó ingyenes részvétel, 14 éven alulak 50%-os kedvezménye) sikerült szinte megduplázni a résztvevők számát. A vendégek valamennyien külföldiek voltak (Finnországból 9, Svédországból 13, NSZK-ból 13, Olaszországból 4, Ausztriából 1, Jugoszláviából 8, Hollandiából 1 hallgató).

Sokat segített a rendezésben a *Nemzetközi Kulturális Intézet, Zala Megye Tanácsa, Zalaegerszeg Város Tanácsa, a TIT Országos Központja és a zalai MMIK*.

Valamennyi előre jelzett programot, előadást, szakmai gyakorlatot, kulturális szolgáltatást megtartottak. Sokat javult a hallgatóság „komfortkörnyezete”. Új épületben, 2 ágyas, zuhanyozós szobák, kítűnő konyha, éjszakai klub segítette a hasznos, egyben kellemes időtöltését a hallgatóknak.

A megvalósított szakmai program — amelynek összeállításához a *TIT Néprajzi Választmány*ának tisztségviselői nyújtottak szakértői segítséget — összességében megfelelően igazodott a zömében laikus hallgatóság érdeklődéséhez, igényéhez. Előadást tartott: KATONA IMRE (*A magyar néprajz történeti korszakai, A magyar népművészet ágai*), KERECSENYI EDIT (*Zala megye népművészete*), PINTÉR ISTVÁN (*A pásztorművészet*), ifj. HORVÁTH KÁROLY zenepedagógus (*A magyar népzene*), CSISZÁR JÓZSEF koreográfus (*Dél-dunántúli táncdialektusok*).

Kiemelkedőnek bizonyultak a kézműves munkabemutatók, a népdal- és néptáncitanítás órái, melyekben a Zalában élő népművészek működtek közre. A bemutatókat követő műhelymunka helyszíne a Gébárti-tó melletti *Kézműves Ház* volt. Különösen a gyöngyhímzés, a szalmafonás és a nemezelés megtanulása iránt volt nagy az érdeklődés.

A szakmai előadások mellett nagy és kitartó érdeklődés kísérte a magyarországi változásokról, a magyar reformról szóló előadásokat, illetve konzultációkat. A kommunikációs nehézségeket a három nyelven (angol, német, finn) folyó szinkrontolmacsolás jelentősen csökkentette.

Új elemként jelentkezett — a hallgatóság előzetes felkérése segítségével — a nemzeti estek megrendezése, ahol a résztvevő országok képviselői 25—30 perces, igen tartalmas „bemutató műsort” tartottak.

A nyugati vendégek 430 DM-s részvételi díja, a 9.000 Ft-os ösztöndíjak, a pazarlástól mentes gazdálkodás a rendezvény rentabilitását biztosították. Örömteli feladata volt a szervezőknek a Jugoszláviából érkezett 2 vajdasági és 6 szlovéniai ösztöndíjas magyar vendégről való megkülönböztetett gondoskodás.

Az 1990. július 29.—augusztus 8. közöttre tervezett *XIV. Népművészeti Nyári Egyetem* programját — örülve ugyan a 6—8 visszatérő hallgatónak — a többségében először résztvevő vendégeknek kínálják a szervezők, hasonló szakmai és a kulturált pihenést, szórakozást biztosító szolgáltatásokkal. Új tevékenységként a gyaljúsösvényt és a vesszőfonást vezetik be. A szabadidős lehetőségek kínálatát bővíteni kívánják, gondolva a kisgyermekes családok fogadására is.

FELHÁZI GYÖRGY
a TIT Zala Megyei Szervezete
titkára

Beszámoló a békési néprajzi szemináriumról

1989. július 2—12.

Újabb jelentős néprajzi esemény színhelye volt 1989-ben Békés megye, amely a *Magyar Néprajzi Társaság* alapításának 100 éves jubileumához kapcsolódott. Július 2—12. között Békés városában rendezték meg a határainkon túl élő (önkéntes) magyar néprajzi gyűjtők és kutatók továbbképzését szolgáló néprajzi szemináriumot. Ennek ötletét a *Magyar Néprajzi Társaság* és a *TIT Országos Néprajzi Választmánya*, valamint *Békés Megyei Szervezete* karolta föl. Rajtuk kívül fő támogatóként az *Országos Közművelődési Központ*, a *Művelődési Minisztérium*, a *Magyarságkutató Intézet*, a *Hazafias Népfront* és *Békés Város Tanácsa* szerepelt. A szervezés fáradhatatlan élenjárója BALASSA IVÁN, a társaság elnöke volt. A szeminárium szakvezetését UJVÁRY ZOLTÁN professzor, a *KLTE Néprajzi Tanszékének* vezetője látta el, a programok, a körülmények részletes kidolgozását KRUPA ANDRÁS, a *TIT Békés Megyei Szervezetének* titkára végezte.

A szemináriumon 23 fő vett részt. Jugoszláviából és Csehszlovákiából 9—9, a Szovjetunióból 4, Ausztriából 1 fő érkezett. A résztvevők mindegyike foglalkozott már néprajzi munkával, gyűjtéssel, feldolgozással, ismeretterjesztéssel, szakkörvezetéssel, múzeumi tevékenységgel, noha eredeti „szakmájuk” tanító vagy tanár, esetleg agronómus, levéltáros, építész, akusztikus mérnök. Többüknek hazájukban és nálunk is publikációját jelentek meg. Az *Ungvári Állami Egyetemet* például a magyar tanszék vezetője, PETRO LIZANEC, valamint két munkatársa, GYÖRKE MAGDOLNA és HORVÁTH KATALIN képviselte.

Miért születte meg a szeminárium létrehozásának gondolata? A határainkon túl élő, néprajzi kérdések iránt érdeklődő tanároknak, levéltárosoknak, újságíróknak stb. szinte alig van esélyük, lehetőségük (magyar) néprajzi tanulmányok folytatására. Általános az információhiány, bizonyos kutatási témák híre, eredményei, kiadványok nehezen, olykor sokéves késéssel jutnak el hozzájuk. Önművelődésüket segítheti, bátoríthatja leginkább egy ilyen szeminárium. Másrészt pedig a magyarországi néprajzkutatók számára is sokszor meglepetéssel szolgál a határokon túl élő kollégáik tevékenysége.

A tíznapos találkozó programját a fentiek szellemében alakították ki. Az elképzelés az volt, hogy néhány áttekintő elméleti bevezető után a főbb néprajzi témaköröket mutassák be minél sokoldalúbban az előadók. Az első munkanapon előadás hangzott el a néprajztudomány történetéről (UJVÁRY ZOLTÁN), a magyarországi múzeumügyről (BODÓ SÁNDOR), az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomról (HALÁSZ PÉTER), valamint a nemzetiségi néprajzkutatásról (KRUPA ANDRÁS). A következő napok átfogó témái és előadói pedig a következők voltak: település—építkezés (BALASSA M. IVÁN), népviselet, népművészet (FLÓRIÁN MÁRIA), művészeti szakkörök (BORBÉLY JOLÁN), táplálkozás (BÓDI ERZSÉBET), kismesterségek (SZABADFALVI JÓZSEF), népszokások, kalandáriskok (UJVÁRY ZOLTÁN), vallási néprajz (BARTHA ELEK), társadalomnéprajz (SZABÓ LÁSZLÓ), néptánc—népzene (HALMOS BÉLA, PÁLFY GYULA), falukutatás, falumunka, népfőiskolák (NYILAS GYÖRGY, KÖLES SÁNDOR, TÓTH JÁNOS), mai folklór jelenségek (BALÁZS GÉZA), néphagyomány, nemzeti művelődés (BALASSA IVÁN).

Az igényes tanulmányi munkát több Békés megyei helytörténeti kirándulás egészítette ki. A szeminárium résztvevői jártak Mezőberényben, ahol a Petőfi-émlékeket tekintették meg. Békés, Békéscsaba, Gyula, Mezőberény múzeumait, helytörténeti gyűjteményeit ugyancsak szakmai szemmel nézték meg. S ugyancsak a programba illeszkedett Békés város tanácselnökének fogadása, a gyulai várszínház-látogatás, valamint a békés—tarhosi zenei napokon való részvétel.

A szemináriumon mód nyílt az ismerkedésre, a kapcsolatteremtésre, az előadókkal hosszasan és alapos (olykor éjszakába nyúló) tapasztalatcserére, könyvek, kérdőívek, prospektusok és ötletek cseréjére. A szeminárium szakvezetőjének faháza sok-sok baráti beszélgetés és közös éneklés emlékét őrizte meg.

Nem csoda, ha ezek után a résztvevők meghatottan búcsúztak el egymástól és a Békés megyei tájtól. Sok-sok tervet vittek magukkal, hogy mit is fognak az elkövetkezendő hónapok-

ban-években szűkebb páttriájukban vizsgálni, egyúttal szorosabbra fonták kapcsolataikat a magyarországi kutatókkal.

BALÁZS GÉZA

A III. finn–magyar néprajzi szimpózium Konnevesiben

1989. augusztus 19—26.

Turku (1984) és Noszvaj (1986) után harmadszor találkoztak a finn és magyar néprajzkutatók, hogy nézetet cseréljenek a tudományszak aktuális kérdéseiről. A helyszín egy közép-finnországi kis falu, Konnevesi, a Jyväskyläi egyetem kutatóállomása volt. A tanácskozásnak két témája volt: a történeti források szerepe a néprajzban, valamint a kapcsolatháló-kutatások.

A történeti források hasznosítása mindkét ország néprajzi kutatásában hosszú időre nyúlik vissza. Ezek különböző értelmezését követte végig PALÁDI-KOVÁCS ATTILA a magyar néprajztudomány történetét ilyen szempontból vizsgáló előadása. ASKO VILKUNA azokról a történeti folyamatokról beszélt, amelyek a finn népi kultúra egészének változását eredményezték. Vagyonleltárakról adott áttekintést VEIKKO ANTTILA előadása, amelyek a XVII. századtól kezdődően megtalálhatók, s a XVIII—XIX. században igen gyakoriakká váltak Finnországban és a néprajzi kutatásnak rendkívül fontos forrásául szolgáltak.

Az anyagi kultúra egy-egy részterületén a történeti források hasznosításával foglalkozott KISBÁN ESZTER, akinek előadása a táplálkozási szokásokat, az új ételek megjelenését és a táplálkozási kultúrába való beépülését vizsgálta az 1500-as évektől napjainkig. LUKÁCS LÁSZLÓ a kelet-dunántúli lakóházak füsttelenítésére vonatkozó adatokat elemezte. BÁRTH JÁNOS XVIII. századi határpereknek a földművelésre, az állattartásra, a tulajdonviszonyokra és a mindennapi életre vonatkozó adatait vizsgálta. Egy XIX. század közepi szegedi hídfelnyitási jegyzőkönyv tanulságait mutatta be GRÁFIK IMRE előadása.

Az anyakönyvek néprajzi felhasználásával foglalkozott KODOLÁNYI JÁNOS, aki ormánsági házassági anyakönyvek mellékleteként talált adatok alapján mutatott rá a házasságkötések és az etnikai csoport összefüggéseire, valamint SZARVAS ZSUZSA, a mezőkövesdi zsidóság foglalkozási megoszlását, földrajzi és társadalmi mobilitását vizsgálta és családrekonstrukcióra tett kísérletet a helyi születési, házasságkötési és halálozási anyakönyvek alapján.

SÁRKÁNY MIHÁLY az 1945 utáni földosztási dokumentumokat és az eseményre vonatkozó szóbeli információkat elemezve mutatott rá a földosztásból eredő helyi konfliktusokra és az egész folyamat ellentmondásokkal terhelt voltára.

BARABÁS JENŐ Bornemisza Péter prédikációinak rendkívül sokrétű néprajzi vonatkozásait tárta fel. KRISTÓF ILDIKÓ az 1739—1742-es debreceni járvány és a hozzá kapcsolódó lázadás történeti iratait elemezve világította meg a helyi társadalom különböző rétegeinek eltérő álláspontját, hozzáállását. Egyházi levéltári források néprajzi hasznosíthatóságát bizonyította KÓSA LÁSZLÓ, aki a helyi hatalmi berendezkedést, hagyományos szokásokat, konvenciókat stb. vizsgálta.

A másik témakörben, a network-kutatásokban már több finn előadást is hallhattunk. MARIANA KALMAN és TIMO VIRTANEN, akik a turkui egyetemen egy közös finn–észti kutatási programban vesznek részt, két kultúra és két nyelv (finn és svéd) napjainkbeli kapcsolatait mutatták be egy finnországi kisváros, Lovisa példáján. TIMO YLIAHO az 1900-as években a helsinki pékségekben dolgozó munkások munka- és lakáskörülményeit, szabadidejük eltöltésének módjait, társadalmi kapcsolataikat mutatta be. ANNA-MARIA ÅSTRÖM az 1820—1840-es években egy Joröls nevű település birtokosainak egymás közötti viszonyát elemezte. Ezek a birtokosok közösséget alkottak, belső szolidaritásukat, egyenlőségüket, s ugyanakkor a közöttük fennálló hierarchikus rendet hangsúlyozva.

HOFFER TAMÁS előadása a régi paraszti társadalom patrónus–kliens kapcsolatait vizsgálta. A gazdaságilag egyenlőtlen rétegek közötti kölcsönös interperszonális viszonyok bonyolult rendszere a homogenitás és egyenlőség illúzióját keltette, amit mindegyik fél igyekezett fenntartani. SZENT-IVÁNYI ISTVÁN előadása mai magyar viszonyok között elemzett hasonló kérdéseket, azt például, hogy a gazdasági viszonyok hogyan függnek össze a társadalmi, informális kapcsolatokkal.

KOCSIS GYULA a halálozási értesítők szerepét vizsgálta egy adott közösség életében. A halál esetében megnyilvánuló társadalmi szolidaritás a legnagyobb, ami az embert „életében” megilleti. Ezeknek az értesítőknek az elemzésével rendkívül jól kitapinthatók különböző társadalmi kapcsolatrendszer.

MOLNÁR MÁRIA előadása mezőkövesdi helyi kisközösségek mai napig fennmaradt társadalmi és hagyományos kapcsolatainak különböző megnyilvánulási formáival foglalkozott. MOHAY TAMÁS egy háztartási–gazdasági napló elemzése alapján tárta fel egy parasztgazdaság társadalmi kapcsolatrendszerét a XX. század első felében.

PIRKKO–SALLINEN GIMPL a hagyományos finn társadalomban a gyermekágyas asszonynál tett látogatások társadalmi hátterét mutatta be, LAURA MANNINEN és OLAVI RÄSÄNEN esettanulmánya a második világháború idején a Lappföldről Svédországba evakuált közösség egységet megőrző törekvéseit tárta fel. HILKKA HELSTI beszámolójából megtudhattuk, hogy a televíziónézés egyre elterjedtebb szokása a családon belül vagy a szomszédokkal való kapcsolatok elsorvadását vonja maga után.

Mindkét témakört — tehát a történelmi források szerepe a néprajzban és a társadalmi kapcsolathálók — tanulságos vita zárta le.

A résztvevők kirándulást tette a közeli Jyväskyläbe, és az egyik előadásból megismert Jorissa is.

SZARVAS ZSUZSA

Scherer—Implom emlékülés Gyulán

1989. szeptember 27.

Mind magához, Gyula ősi városához, mind pedig nagy tudású monográfusához, SCHERER FERENCHEZ (1889—1982) és sokoldalú helytörténészéhez, IMPLOM JÓZSEFHEZ (1899—1979) méltó, magas színvonalú emlékülést rendeztek Gyulán, a *Mogyoróssy János Városi Könyvtár* nagyszerű olvasótermében, SCHERER születésének 100., valamint IMPLOM születésének 90. és halálának 10. évfordulója alkalmából. A méltatlanul elhallgatott és elhallgatott SCHERER FERENC RÓL SZABÓ FERENC tartott, címében is jellemző megemlékezést: *Scherer Ferenc a történetíró gyulai polgár*. A megemlékezés kitért a várostörténet–írás általános kérdéseire is, hangsúlyozva a sajátos gyulai város–társadalomfejlődésből következő célkitűzéseket. IMPLOM JÓZSEF életével és munkásságával három, rövidebb előadás foglalkozott. DANKÓ IMRE a múzeumszervezőt, a muzeológust méltatta, behelyezve személyiségét, törekvéseit kora magyar muzeológiájába. DUSNOKI JÓZSEF IMPLOM JÓZSEF helytörténelmi munkásságát mutatta be eredeti levéltári kutatások alapján. Végül HAJDÚ MIHÁLY a nyelvészt állította elénk, hangsúlyozva, hogy mindenképpen itt volna az Ideje IMPLOM nyelvészeti munkái kiadásának.

Az emlékülést vezető ERDMANN GYULA levéltári igazgató, messze a város határait meghaladó módon, minden tekintetben előremutató megfogalmazásban így foglalta össze az emlékülés tanulságait: SCHERER és IMPLOM példája is mutatja, hogy vidéken is lehetett és lehet korszerű tudományos munkát folytatni, valamint azt, hogy értékeinket sokkal körültekintőbben, nagyobb türelemmel és mindenképpen segítőkészen, támogatva kell kezelnünk.

DANKÓ IMRE

Manufaktúrák Magyarországon

Ezzel a címmel rendeztek kétnapos országos konferenciát Miskolcon (a *Miskolci Akadémiai Bizottság* székházában) 1989. október 16—17-én. A három szervező intézmény a miskolci *Herman Ottó Múzeum*, a *Miskolci Akadémiai Bizottság* és az *MTA Tudomány- és Technikatörténeti Komplex Bizottság Technikatörténeti Albizottsága* volt. A meghívottak és az érdeklődők a tanácskozás előtt néhány héttel már kézhez vehették az előadások teljes anyagát tartalmazó tanulmánykötetet (szerk.: NÉMETH GYÖRGYI és VERES LÁSZLÓ), vagyis ennek birtokában szólhattak hozzá, tehettek szakmai észrevételeket a helyszínen.

A hozzászólók közül ENDREI WALTER jegyezte meg, hogy „a manufaktúrák nem köthetők társadalmi formációkhoz” — ahogy eddig írva volt —, hanem jelen voltak az ókorban és a középkorban, s talán jelen vannak napjainkban is. A magyar valóság ugyanis nagyon ritkán tudta igazolni azt a leegyszerűsített sémát, amelyben a manufaktúrák gyárakká alakultak.

BÁCSKAI VERA szerint a további kutatást a gyáripart megelőző szervezeti formákban kell látni, vagyis „céhes ipartól előtű formációk vizsgálatára”, vagy ahogy FARAGÓ TAMÁS fogalmazta meg, e tanácskozások „mindenféle munkamegosztáson alapuló termelési forma” kutatásának előterjesztésére lesznek hivatottak.

VÖRÖS KÁROLY a manufaktúrák vizsgálata mint kutatási feladat, s egyben a soron következő konferenciák és azok anyagát tartalmazó kötetek címének megváltoztatására tett javaslatot. A *tőkés ipari kiskivállalkozások* címet ajánlotta, amely pontosan fedi mindazokat a feladatkörcöket, amelyeknek kutatása előttünk áll, és amelyet a konferencia a két nap alatt megfogalmazott.

Az összejövetelt TERPLÁN ZÉNÓ (a MAB titkára), TÓTH LAJOS (a Borsodi Vaskohászat Tröszt, az egyik támogató cég elnök-vezérigazgatója) és SZABADFALVI JÓZSEF (a BAZ megyei múzeumok igazgatója) nyitották meg.

Az ipartörténet kutatási és szervezési tapasztalatairól három előadás szólt. ÉRI ISTVÁN a kutatásszervezésről, NAGYBÁKAY PÉTER a kézműves ipartörténeti kutatások eredményeiről és feladatairól, míg NAGY ZOLTÁN a VEAB hasonló szinten folyó, de nagyobb tradíciókkal rendelkező tevékenységéről tartott előadást.

A bevezető előadásokat követően VERES LÁSZLÓ referátuma foglalta össze ismereteinket a manufaktúra fogalmáról és az eljövendő manufaktúratörténeti kutatások feladatait. A meghívott előadók rövid beszámolóit NÉMETH GYÖRGYI *Manufaktúrák Magyarországon a XVIII—XIX. század fordulóján* című vitaindítójával kezdődtek, amellyel a II. József korabeli manufaktúra-tabellákon végzett kutatásait tette közzé. A továbbiakban a tanulmánykötetben megjelent írások összefoglalásával és azt kiegészítő újabb kutatási eredmények hangzottak el.

Az első nap PALMÁNY BÉLA és SZVIRCSEK FERENC a Nógrád megyei ipartörténeti kutatásokról, VERES LÁSZLÓ az üveghuták alkalmazottairól, ENDREI WALTER a környező államok textilmanufaktúráiról és TAMÁSKA PÉTER a linzi posztómanufaktúra magyarországi érdekeltségéről adtak új információkat.

Másnap SZABÓ FERENC az alföldi dologházak textilmanufaktúráiról, DOBRÖSSY ISTVÁN Északkelet-Magyarország serfőző házairól, HÓGYE ISTVÁN két sárospataki manufaktúráról, RÉMIÁS TIBOR az 1863. évi első magyarországi malomösszeírásban fellelhető északkelet-magyarországi malmokról, DÓKA KLÁRA az árutermelő kézműiparok felvásárló-kereskedelméről, valamint TAKÁCS PÉTER és UDVARI ISTVÁN a manufaktúra ipari alapjait és gátjait képezhető házliparról tartottak előadásokat.

Mindkét nap HECKENAST GUSZTÁV látta el a levezető elnöki poszt csöppet sem nehézségmentes teendőit. Zárszavában az előadásokat és az azt követő heves viták lényegét összegezte. A tanácskozás ideje alatt felbukkanó új kutatási irányokra és a manufaktúra fogalmának újragondolására tett javaslatokat.

A konferencia vitaanyagát és az elnöki zárszó teljes szövegét tartalmazó kötet rövidesen megjelenik.

A hetedik finn—magyar folklór szimpózium

Az 1975-ös negyedik nemzetközi finnugrista kongresszuson Budapesten javasolták, hogy az ötvenként rendezett nagy kongresszusok között egy-egy tudományterület képviselői kis, tematikus szimpóziumokon is találkozzanak. Nem sokkal ez után, 1977-től indult meg a finn—magyar folklórisztikai szimpóziumok sorozata, mégpedig felváltva Magyarországon és Finnországban. A finn színhelyek között Turku, Helsinki, Tampere került eddig sorra, a magyarországiakat Budapesten rendezték, ám terveztek már Debrecenbe is. A finn szervezők az egyetemi folklór tanszékek, illetve a helsinki finn folklór archívum voltak, természetesen más intézmények bevonásával. A magyar szimpóziumokat az *Eötvös Loránd Tudományegyetem Folklore Tanszéke* és az *MTA Néprajzi Kutató Csoportja* rendezte, természetesen itt is más intézmények bevonásával. Az első szimpóziumok anyaga könyv alakban meg is jelent, továbbiak most is sajtó alatt állnak. Legutóbb, bizonyos szervezési félreértések eloszlása után a pécsi *Janus Pannonius Tudományegyetem Uralisztikai Szemináriumának* hathatós közreműködésével került sor a hetedik ilyen szimpóziumra.

Több éve, gyakorlatilag évenként, igazán kis létszámú finn—magyar szemiotikai szimpóziumokra is sor került, megintcsak felváltva a két országban. A szervezés lehetőségei úgy alakultak, hogy most az ugyancsak 7. ilyen szimpóziumot össze lehetett vonni a 7. folklórisztikai szimpóziummal. Ennek következtében igazán érdekes és sokrétű volt a rendezvény.

1989. november 13-án, Budapesten az *ELTE BTK Tanácstermében* két plenáris előadással kezdődött a program, amelyet a *Bölcsészettudományi Kar*, a *Magyar Nyelvtudományi Társaság* (ennek van *Szemiotikai Szakosztálya*) és az *MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya* (ennek van mind *Néprajzi*, mind *Szemiotikai Bizottsága*) nevében üdvözöltek. November 14-én és 15-én Pécsen folytatódott az előadások, a néprajz részéről ANDRÁSFALVY BERTALAN, a szemiotika részéről SZÉPE GYÖRGY, a pécsi egyetem vezetőit illetően AKNAI TAMÁS rektorhelyettes és BÓKAY ANTAL jelenlétében. A sokrétű „kulturális program” keretében folklór estet (ez a Baranyában élő nemzetiségek és magyar csoportok eredeti néphagyományát mutatta be, amelyet a megyei tanács művelődési osztályáról VARNAI FERENC szervezett kitűnően) és egész napos tanulmányutat is rendeztek. Egyik este a *Finn—Magyar Társaság* pécsi részlegében találkoztak a résztvevők, itt hangzott el a szimpózium egyik előadása is. Budapesten a *Finn Nagykövetség* adott fogadást, ezen kívül a *Néprajzi Múzeumban* és a *Zenatudományi Intézetben* volt szakmai látogatás. Minthogy a résztvevők többsége régi ismerős, még baráti találkozóra is sor került. Egyszóval az immár hagyományos rendezvények talán még az eddigiekhez képest is jól sikerültek, hála a rendezőknek, akik a szó szoros értelmében szinte pénz nélkül varázsolták elő a lehetőségeket.

Közös témaként *A folklór és a nyelv*, illetve azt *Újabb eredmények a szemiotikai kutatásokban* szerepelt, ám, amint ez eddig is így volt, voltaképpen elég szabad volt a témaválasztás, a hosszú és termékeny viták legalább ilyen fontosak voltak. Mindkét fél arra törekedett, hogy a már „bejártott” résztvevők és intézmények körét bővítve mintegy a jövő számára is biztosítsa a szimpóziumok érdekességét. A finn tárgykörhöz közel álló előadásokat ezúttal a most megindult pécsi évkönyv, a *Specimina Fennica* adja ki PUSZTAY JÁNOS szerkesztésében, aki a pécsi program igazi főnöke volt.

Az előadások az alábbi témákat érintették. HENRI BROMS: *A „finnség” és a kis kultúrák nyelve*, ANIKKI KAIVOLA—BREGENHÖY: *A folklór és nyelv — szolga és úr*, NAGY ILONA: *A magyar eredetmondák rendszerezése*, KERESZI ÁGNES: *Az obi-ugor népek állatáldozatai*, BÓKAY ANTAL: *Nyelv és pszichológia*, VEREBÉLYI KINCŐ: *Szöveg és kép kapcsolata a magyarországi illusztrált „népi kéziratok”-ban*, TARI LUJZA: *Szöveg és dallam kapcsolata a XIX. századi magyar népzenei forráskéziratokban*, BOCZ ANDRÁS: *A nyelvi jelzések*, KIRSTI SALMI—NIKLANDER: *A mai finn falusi ünnepek*, TARNAY LÁSZLÓ: *A hallgatás szemiotikája*, LAURI HARVILAHTI: *Az epikus népköltészet összehasonlító vizsgálata*, PUSZTAY JÁNOS: *A paleosibériai népek „költészet”-nek hagyományos műfajai*, PEKKA HAKAMIES: *Az észak-karjalai keleti egyházhoz tartozó finnek házassági szokásai*, NIEDERMÜLLER PÉTER: *A rítusok elmélete*, WILHELM GÁBOR: *A „primitív” népek hagyományainak szövegei és nyelvük*, DARÁNYI SÁNDOR: *Propp módszerének továbbfolytatása adatbankok létesítésekor*, HANNU RIIKONEN: *Pent-*

ti Saarikoski „mitológiája”, VOIGT VILMOS: La belle dame sans merci. Ezen kívül SZÉPE GYÖRGY tájékoztatást adott a pécsi kommunikációelméleti, nyelvelméleti és szemiotikai oktatásokról. Több, a konferenciára küldött előadást a szerző távollétében és idő hiányában nem olvastak fel.

Amint köztudott, a folklór szimpóziумok mintájára évek óta sikeres finn—magyar néprajzi szimpóziумok is követik egymást. Természetesen mind a néprajzi—folklorisztikai, mind a szemiotikai rendezvények sora folytatódik. Most úgy tudjuk, hogy legközelebb Joensuu-ban lesz *A népköltészet kutatása — kérdések és módszerek* címmel a 8. finn—magyar folklorisztikai szimpóziум. Minthogy 1990-ben ettől függetlenül is sor kerül több fontos rendezvényre (május 13—19. között Helsinkiben az *Arktikus vallások*-nak szentelt nemzetközi tanácskozás-ra az *Összehasonlító Vallástudományi Társaság* regionális kongresszusán, augusztus 27. és szeptember 2. között pedig Debrecenben, a *7. Nemzetközi Finnugrisztikai Kongresszus* sok szekciójában), addig is megszakítatlan marad a két ország szakkutatóinak együttműködése. A hovatovább másfél évtizedes kezdeményezés jó volt, gyümölcsözőnek bizonyult. Sokban kitágította mindkét ország érdekelt kutatóinak nézőkörét. Együtt pedig több mint száz előadást és vitát jelentett. Gyakran otthon sem mindig kerülhetett sor ilyen sok és jó rendezvényre.

VOIGT VILMOS

Újabb eredmények a Duna—Tisza köze és a Dél—Alföld néprajzi kutatásában

A *Bács-Kiskun és a Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága*, valamint a *TIT Csongrád Megyei Néprajzi Szakosztálya* 1989. november 20—21.-én néprajzi konferenciát rendezett Szegeden *Migráció és település a Duna—Tisza közén* címmel. A kétnapos rendezvénynek a még felújítás alatt álló, de már láthatóan egyre szépülő szegedi *Móra Ferenc Múzeum* adott otthont. Az előadók között zömmel a két megyei múzeumi szervezet történész és néprajzos munkatársai szerepeltek, akik JUHÁSZ ANTAL és SZTRINKÓ ISTVÁN irányításával évek óta közös tudományos kutatási program keretében vizsgálják a Duna—Tisza közli népesség migrációs problémáit. A kérdéskör a korábbi szervezett kutatások hiánya ellenére egyáltalán nem ismeretlen a kutatók előtt, hiszen a terület népesedése, falvak és mezővárosok pusztulása, majd újratelepülése, új községek létrejötte a XVII. századtól napjainkig meghatározó vonása a nagytáj történetének. A téma földrajzosok, történészek, néprajzosok, szociológusok érdeklődését egyaránt kiváltotta.

A konferencia zömmel fiatal előadói új kutatási eredményekről számoltak be, de nem feledkeztek meg az elődök munkásságáról sem. A tíz éve elhunyt BÁLINT SÁNDOR, a szegedi egyetem *Néprajzi Tanszéke*nek egykori professzora példamutató igényességgel tárta fel a szegedi nagytáj népeletét, és hallatlanul gazdag anyaggal mutatta be Szeged város kisugárzó, tájformáló és településalakító szerepét. A konferencia rangidős előadója, s a vita aktív résztvevője, a kiváló történész—etnográfus BALOGH ISTVÁN évtizedekkel ezelőtt igen korán figyelt fel a pusztákból létrejövő új falvak — így Jászszentlászló — sajátosságaira. A tanácskozáson elnőklő BARABÁS JENŐ maga is hosszú ideje foglalkozik a népi kultúra táji tagoltságával, s ennek kartográfiai megjelenítésével.

A konferencián SZTRINKÓ ISTVÁN Kiskunmajsa népességének eredet szerinti összetételét vizsgálta több forrás, köztük a sokáig lappangó *Liber Fundi* alapján. Megállapította, hogy a feltelezhetően megmaradt kis számú alapnépesség Pest megyei, jászszági és Szeged környéki újratelepítőkkel egyaránt kiegészült, s társadalma erősen tagolt volt. JUHÁSZ ANTAL a szegediek népességmozgásának gyökereire mutatott rá. E migráció egyik fontos sajátossága volt a relatív túlnépesedés következtében az új életlehetőségek keresése, ezzel a kiskunsági homok meghódítása, intenzív művelésbe vétele.

BÁRTH JÁNOS korábban elsősorban XVIII—XIX. századi településtörténeti kérdésekkel foglalkozott, mostani előadásában viszont a XX. században végbement, nagy tömegeket megmozgató migráció kutatásának fontosságára hívta fel a figyelmet egy sajátos forrástípus, a választói névjegyzékek elemzése tükrében. KÓHEGYI MIHÁLY a Bácskába telepített svábokról, KÁVÁSSY SÁNDOR a régi Szatmár táji tagolódásáról beszélt.

Ki kell emelnünk a két megyei múzeumi szervezet fiatal munkatársainak előadásait is. BARKÁNYI ILDIKÓ, a szegedi *Móra Ferenc Múzeum* muzeológusa Péteri pusztá 1848—1866 közötti benépesülésének kérdéskörét vizsgálta. SZÜCS JUDIT, a csongrádi múzeum igazgatója Pálmonostora pusztá benépesüléséről visszaemlékezések alapján adott képet. MÉSZÁROS ÁGNES, a kecskeméti *Patika Múzeum* vezetője egy kiskunsági jáász eredetű pusztá, Kerekegyháza benépesülését tárgyalta. FODOR FERENC, a szegedi *Móra Ferenc Múzeum* történész—muzeológusa Pálos pusztá benépesüléséről tartott előadást. SZ. KÓRÓSI ILONA és SZABÓ ZOLTÁN, a kecskeméti *Katona József Múzeum* történészei anyakönyvi adatok alapján mutatták be Jakabszállás és a felsőkiskunsági uradalmi puszták népének származási helyét. E névsor egy újabb kutatói generáció formálódását mutatja, amely fontos garanciája lehet a migrációs és településtörténeti kutatások folytatásának és újabb tudományos eredmények megszületésének.

A tudományos tanácskozáson részt vettek a *Szolnok Megyei Múzeumi Szervezet* történész és néprajzos munkatársai is. SZABÓ LÁSZLÓ *XIX. századi jáász kirajzások a kiskunsági pusztákra* címmel tartott előadást. GULYÁS KATALIN és BAGI GÁBOR pedig a Nagykunságból és a Jászságból 1786-ban a Bácskába történt kitelepülés kiváltó okait vázolták, valamint bemutatták a konferencia résztvevőknek a *Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei* 44—45. számaként megjelent *Jubileumi tudományos ülés a jáaszkságiak bácskai kitelepülésének 200. évfordulóján* (Kisújszállás, 1986. április 19—20.) című kiadványt, amelyet KAPOSVÁRI GYÖNGYI és BAGI GÁBOR szerkesztett.

T. BERECKZI IBOLYA

Bátly Zsigmond emlékülés Székesfehérváron

BÁTKY ZSIGMOND halálának 50. évfordulóján Fejér megye és Székesfehérvár emléküléssel, *Bátly-émlékkönyv* megjelentetésével és emléktábla avatással emlékezett meg a nagy tudósról, akit méltán tekinthető a megye első néprajzkutatójának.

Az emlékülésre 1989. december 15-én a székesfehérvári Városi Tanács tanácsstermében került sor. Az ülés elnökeinek, PALÁDI-KOVÁCS ATTILÁNAK bevezető szavai után LUKÁCS LÁSZLÓ BÁTKY ZSIGMONDNAL tágabb hazája, a Dunántúl kutatásában játszott úttörő szerepét méltatta, ismertette BÁTKY dunántúli vonatkozású írásait. Kiemelte BÁTKY összetett, földrajzi, ökológiai, történeti és néprajzi szempontokat egyaránt érvényesítő szemléletmódját, amellyel fontos településföldrajzi, településtörténeti összefüggésekre mutatott rá, kulturális régiókat különített el a Dunántúlon. BÁTKY hívta fel a figyelmet elsőként Fejér megye településtörténeti megosztottságára is, kiemelve az északi kisebbik sáv dunántúli jellegű falusias településstruktúráját és a Mezőföld alföldies települesterületét.

GUNDA BÉLA BÁTKY egész életművét méltatta, hangsúlyozva módszerének, szemléletének máig példamutató vonásait. Noha BÁTKY eredményei mindig rövidebb tanulmányokban láttak napvilágot, könyvet nem írt, minden írása arról tanúskodik, hogy az általa vizsgált problémákat táj-történeti összefüggésükben, a tárgykörben elért európai eredmények figyelembevételével közelítette meg. Kiterjedt érdeklődését, tájékozottságát bizonyítják a működése korai periódusában megjelent recenziói, fordításai, amelyekkel a német, az angol és a francia kutatás jelentős eredményeit kapcsolta be a magyar tudományos vérkeringésbe. Ugyanez az európai beágyazottság, történeti megközelítés, az emberföldrajz és néprajz egységes szemlélete jellemzik önálló írásait is. Maradandó értékű építészeti tanulmányal, melyekben „a többgyökerű magyar lakóház ethnographiail helyét kereste Európában”, méltán állíthatók egy sorba az európai

lakóház kutatás nagyjainak művelvel. GUNDA BÉLA végül példaként állítja BÁTKY életművét a mai kutatás elé abból a szempontból is, hogy hogyan kell honi kutatásainkat összhangba hozni az európai törekvésekkel, s hogyan lehet elkerülni annak veszélyét, hogy a néprajz valamiféle „beszükült honismeret”-té váljék.

OLAF BOCKHORN *Vita a pannon kultúra fogalmáról a két világháború közti időszakban* című előadásában arról a tudományos vitáról adott áttekintést, amely A. HABERLANDT és a tanulmányát recenzáló FÉL EDIT között zajlott le 1938—1939-ben. A vita egyik alapkérdése a mára elfogadottá vált „pannon térség” fogalmának értelmezése volt. Az előadó kiemelte a vita konszenzusra alkalmas, tárgyyszerű tudományos légkört, amely hozzásegítette a kutatókat egymás eredményeinek megismeréséhez, saját álláspontjaik esetleges kritikai felülvizsgálatához, további vizsgálódásokra inspirálva az osztrák és a magyar kutatást. A vita így előzménye a pannon térség összetett kultúrájának vizsgálatát célzó nemzetközi kutatóprogramnak. Az előadó ismertette ennek intézményesült formáját, megemlékezve az *Ethnographia Pannonica* kutatási irány és rendezvénysorozat létrehozásában úttörő szerepet vállaló MILOVAN GAVAZZIJÓJ és GAAL KÁROLYÓJ IS.

ALEXANDER FENTON az anyagi kultúra vizsgálatának és értelmezésének kérdéseiről tartott gondolatébresztő előadást. Kiemelte, hogy a tárgyi kultúra nem választható el az emberi élet más aspektusaitól. A tárgyat mindig megelőzi a gondolat, és meghatározza az a szűkebb és tágabb társadalmi közeg, amelyben létrejött. Az anyagi kultúra vizsgálata történelmi diszciplína. A néprajzos feladata éppen az, hogy az anyagi kultúrát történelmi eszközként használja, amellyel a különböző korok emberének gondolatvilágához, életmódjához közelebb férkőzhet. Eközben azonban sohasem szabad szem elől téveszteni, hogy egy-egy korszak történelmének az akkori kor embere számára releváns képét keresse, ne saját korunk benyomásait, értékítéletét vetítse vissza. Az előadó végül a *Wörter und Sachen* kutatási módszerrel foglalkozott, mint az elmúlt korok tárgyi világának egyik megközelítési eszközével.

A *Bátky-émlékkönyvet*, amelyet a konferencián már mindenki kézbe vehetett, ANDRÁSFALVY BERTALAN ismertette. Az emlékkönyvségen került sor a *Gunda Béla-díj* átadására, amelyet ezúttal LUKÁCS LÁSZLÓNAK ítéltek oda a kuratórium.

H. CSUKÁS GYÖRGYI

Tudományos tanácskozások Tokaj-Hegyalján

A *Tokaji Múzeum* az új állandó kiállítás megszervezése (1985) óta kötelességének tartja, hogy összefogja, irányítsa e nagy múltú történelmi táj honismereti munkáját. Ehhez nyújtanak segítséget a jól bevált tudományos tanácskozások. Először 1985 őszén, majd 1987-ben, 1988-ban és 1989-ben tanácskozásokon mutatták be előadónk Tokaj és Hegyalja múltjának egy-egy szeletét. 1989-ben már hasznosítottuk az előző évek tapasztalatait, így a legjobb időpontok kiválasztását és egyéb nem érdektelen mozzanatot. Itt két figyelemre érdemes mozzanatra szeretnénk utalni. Az első arra irányul, hogy felkeltsük azok figyelmét, akik részint a táj (tehát Tokaj-Hegyalja) múltja iránt érdeklődnek, részint a téma, egy kisebb régió történelme, néprajza, földrajza iránt vonzódnak. Az előadók módszeresen taglalták tájunk és a tágabb környék társadalmi-gazdasági kapcsolatait (pl. Szepesség), egy-egy társadalmi csoport, réteg (pl. zsidóság) történetét. A másik mozzanat pedig az, hogy rendezvényeink anyagát szélesebb társadalmi támogatással rendre megjelentetjük. Immár a második kötet hagyta el a nyomdát.

Bizonyára nem lehet érdektelen az sem, ha szólunk arról is, hogy a *Tokaji Múzeum* erőfeszítéseit támogatja a múzeumok megyei igazgatósága, továbbá a szomszédos főiskolák (a nyíregyházi *Tanárképző Főiskola*, a sárospataki *Tanítóképző Főiskola*) és a debreceni *Kossuth Lajos Tudományegyetem* több tanára. Úgy tűnik, hogy lassan egy műhely alakul a *Tokaji Múzeum* körül, amelynek feltett szándéka, vagy inkább vállalt kötelessége, hogy e bizonyos tekni-

tetben elhanyagolt régió múltját feltárja, illetve, mint láttuk, nyomtatásban közreadja.

1990-ben immár negyedik alkalommal jövünk össze Tokajban, hogy bemutassuk Tokaj-Hegyalja tudományos feltárásának eredményeit. A tanácskozás színhelye 1987-ben Mád, 1989-ben Erdőbénye volt, 1990-ben Olaszliszván és Vámosújfalun tartjuk tudományos tanácskozásunkat.

BENCsik JÁNOS

Pálincásbutella, 1877
(Tiszafüred, Heves m.)

KIÁLLÍTÁSOK, GYŰJTEMÉNYEK

Magyar népművészeti kiállítás Párizsban

1989. január 27-én a párizsi *Magyar Intézet*ben nyílt meg a *Nagy Magyar Alföld népművészete* című kiállítás. Ez a rendezvény volt a nyitánya az intézmény fennállásának 60. évfordulója alkalmából rendezett ünnepsorozatnak. A kiállítást, amely a *Szolnok Megyei Múzeumi Szervezet* néprajzi gyűjteményének mintegy 220 darabos tárgygyűjtését mutatta be, SZABÓ LÁSZLÓ, a szolnoki *Damjanich Múzeum* főmunkatársa és NAGY MOLNÁR MIKLÓS, a *Túri Fazekas Múzeum* igazgatója rendezte.

A bemutatott tárgyak a megye XVIII—XIX. századi hagyományos népművészetéről adtak áttekintést a látogatóknak. A megye a folyószabályozások előtt vizes, lápos, vízállásokkal borított terület volt, amely a pásztorkodásnak és más kezdetleges gazdálkodási formáknak kedvezett. A pásztorkodás szolgáltatta népművészetünk legfontosabb alapanyagát, az állatbőrt és a szarut. A puztán élő pásztor használati eszközeit maga készítette, vagy ügyesebb társainál rendelte meg. Néhány tárgyat azonban az iparosoktól szerzett be, pl. a díszes kolompocsatokat, a juhászkampókat és a cifraszűröket. A pásztorok által készített tárgyak közül a kiállítási anyagban helyet kaptak a sótartók, ivó- és pásztorkürtök. Mindezek mellett az érdeklődők megtekinthették a pásztorok legfontosabb eszközeit, a nyájerelésre szolgáló botot, valamint a karikást is.

A Jászságban és a Nagykunságban sajátos helyi stílusú szücs- és szűrhimzések készültek a XIX. században. A szücsök a Jászságban helységenként specializálódtak. Így Jászberényben női ködmön, női suba készült, Árokszálláson, Apátiban pedig férfi suba. Ezek közül a kiállítás egy-egy darabot szintén bemutatott.

A kisbunda készítésének az Alföldön több stíluskörzete volt: a debreceni, a derecskei, a böszörményi, a vásárhelyi, a mezőtúri és a kunsági. A kiállításon láthatók voltak a kunsági típusú jellegzetes darabjai, illetve a kiállított anyagban szerepelt a mezőtúri százéves szücsmester, BENEDEK ISTVÁN édesapjának kezemunkáját dícsérő, selyemrojjtal díszített kisbunda is.

A megye népviseletéről a bemutatott ruhadarabokon kívül a múlt századi francia festő, THEODORE VALERIO néhány rézkarcának másolata is képet adott. Az 1851—1852-ben, magyarországi útja során a megyében járt festő rajzairól és vízfestményeiről készített rézkarcsorozatot ma is a párizsi *Képzőművészeti Akadémia* őrzi. Ezek közül számos a Jászságban készült alkotást is találunk, pl. a *Jászsági juhászt*.

A pásztorművészet és a bőrmunkák mellett a megye népművészetének másik kiemelkedő vonulatát a fazekasság jelzi. Megyénkben több neves fazekasközpont alakult ki. A középtiszai stíluscsoporthoz tartozik Tiszafüred, ahol a XIX. század közepétől virágzott a fazekasság. Jellegzetes edényformái a miskakancsók, pálnkás butykosok, tányérok, tálak helyet kaptak a kiállítás anyagában is. A tiszafürediek mellett az érdeklődők megtekinthették a magyar Alföld és a megye jelentős fazekasközpontjának, Mezőtúrnak az edényeit is. A mezőtúri fazekasság felfedezését GYÖRFFY ISTVÁNNak köszönhetjük, aki a XX. század elején nagykunsági és mezőtúri gyűjtőútja során figyelt fel jelentőségére. A kiállítás képet adott a túri kerámia több stíluskorszakáról. A mázatlan fekete (gyertyamártók, kanták) kerámia mellett láthatók voltak zöld, illetve sárga (dudli) mázas edények (korsók, butykosok, butellák) is.

Az említettekén kívül a kiállítás anyagában természetesen helyet kaptak a népművészet más ágainak — fadarabok, himzés stb. — emlékei is.

A Párizsban nagy sikerrel szerepelt kiállítás darabjait Lyonban is bemutatták.

Magyarország címere a néphagyományban

1989. augusztus 11-én a fenti címmel nyílt időszaki kiállítás a régi országcímerünket ábrázoló népművészeti tárgyából. A közel egy esztendőig fennálló kiállítás meglehetősen nagy érdeklődést váltott ki. A tulajdonképpen kamarakiállításnak számító bemutató csak ízelítőt nyújt abból a rendkívül gazdag és változatos muzeális anyagból, ami az országcímert mint díszítőelemet, de egyben a nemzeti önérzet és a szabadságvágy szimbólumát jeleníti meg a legkülönbözőbb használati- és dísz tárgyakon. Különösen az 1848—49-es szabadságharc után hódított teret ezen díszítőmotívum alkalmazása, eleinte a nemzeti ellenállás, majd a kiegyezés után — a millennium közeledtével — a nemzeti büszkeség kifejezésre juttatásaként.

A nagyszámú múzeumi tárgy tanúsága szerint a népművészetben egyedül a *koronás címer* ábrázolása fordul elő, ami a múlt századi népélet csaknem minden területét áthatotta a paraszti önkifejezésként saját szórakoztatásra vagy szerelmi ajándékozásra szolgáló művészkedés tárgyain éppen úgy megtalálható, mint a hazafias öntudattól sugárzó, páratlan kéz-ügyességű pásztorok remekein; a falusi és városi kézművesek: szűrszabók, fazekasok, csutorások, mézeskalácsosok megrendelésre készített termékein éppen úgy, mint a közízléshez igazodó vásári árulkon; a munka és a mesterség becsületét kifejező szerszámokon éppen úgy, mint a kizárólag díszítésként szolgáló népművészeti alkotásokon. Vagyis az ünnepek és hétköznapi megszokott kísérőeleme, a népélet szerves tartozéka, a nemzeti tudat eleven alkotórésze volt történeti országcímerünk ismerete és megbecsülése.

A kiállítás tematikai csoportosításban tárta a látogatók elé a címerrel díszített tárgyakat. A pásztorművészet remekelt képviselő spanyolozott szarutárgyak (tülkök, sótartók, tükrösök) mellett a magas színvonalú fataragás is utolérhetetlen változatosságot produkált. A szerelmi ajándékozás tárgyai: a mángorlók és mosósulykok is a népművészet színpompázásáról bizonykodnak. Ezek egyikén látható az a rendhagyó címerábrázolás, amelynél a címerpajzs fölötti korona helyére a magyarság egyedüli oltalmazójának, a kisdedet tartó Szűz Máriának alakját karcolták. A mézeskalács-formáknak is kedvelt motívuma volt az országcímer, hasonlóan a legkülönbözőbb kerámia tárgyakkhoz vagy a csutorákhoz, csikóbőrös kulacsokhoz. A cifraszűrökön színpompás virágkompozícióvá alakították a koronás címerképet.

Az országcímerrel ékített használati tárgyak sokféleségéről is képet adott a kiállítás. Látható derékaljon, nyeregkápán, tükörkereten, kaszakótartó tokmányon, ecetes edényen, kanál-tartón, csengőn, guzsalytűn, széktámlán, hordófenéken stb. A címerrel díszített bútorokból is egész kollekció sorakozott fel. Ezek közül különösen figyelmet keltettek azok az áttört díszítésű padtámlák, amelyeken a magyar címert kivont kardot tartó huszárok alakjai veszik közre. A *Néprajzi Múzeum* címerrel díszített legkorábbi tárgya a rozsnói csizmadia céh támlás padja. A padon szépen kidolgozott, intarziás berakású koronás címer látható 1705-ös évszám kíséretében, a Rákóczi-szabadságharc rézpénzére vert formához hasonlóan. A pad támláján pedig a következő szöveg olvasható: „Újította Abonyi Pál atya mester 1848”. Ez a tárgy mintegy szimbolikus megnyilvánulás a magyar függetlenségi harcokat kísérő nemzeti együttérzésnek és emlékezésnek.

Napjaink reformmozgalma ismét feltámasztotta az ezeréves magyar államiságot jelképező országcímer használatát, azon történelmi igény alapján, ami a nemzet önmagára találását szolgálja.

Néprajzi csoportok Észak-Bácskában

Újabb állandó kiállítás a bajai múzeumban

A bajai *Türr István Múzeum* azon kevés intézményeink közé tartozott, amely egyprofilú, tematikus állandó kiállítással rendelkezett. 1984 óta áll az *Élet a Dunán* című, SOLYMOS EDE által rendezett Impozáns halászlai kiállítás (ismertetését lásd: SZILÁGYI MIKLÓS. *Néprajzi Hírek* XIII. 1984. 64—65.). 1989. augusztus 19-én a múzeum további három termében újabb kiállítás nyílt meg, amely a vidék sokszínű népességének hagyományos paraszti kultúrájával bővíti ki az eddigi bemutatót. A kiállítás témaválasztása annál inkább indokolt, mert a soknemzetiségű táj néprajzi arculatának jellemző vonásait igyekszik feltárni, nemcsak a népességszámok, hanem az életmód megjelenítése révén.

SZOJKA EMESE, a kiállítás szakmai rendezője jól felépített és arányosan tagolt tematikát állított össze, amely elsőként — kézenfekvő módon — az egyes népcsoportokat tárja elénk. A részletes ismertető szövegekkel és a legjellemzőbb tárgyi anyaggal (viselet, lakáskultúra, foglalkozási ágak, szokások) következetes és világos jellemzést nyújt az egyes népcsoportokról, szemléletesen kifejezésre juttatva ugyanazon táj és társadalmi fejlődés etnikus differenciáltságát.

A paraszti népesség tárgyi kultúráját, életmódját is jellemző háziipari tevékenység etnikus kötődésben tárja a látogató elé a házilag készített eszközök eltérő együtteseinek felsorakoztatása révén. A falusi kovácsmunkák ismertetése a hagyományos gazdálkodás jellemzőinek felidézését teszi lehetővé. A fa- és fémmunkákon kívül a textilkészítő háziipari tevékenység, valamint a délszlávok gyönyörű gyapjúszőttei is láthatóak.

Az etnikai sajátosságok táji és időbeli megoszlását érzékelteti a legfontosabb iparágak felvonultatása, mint pl. a fazekasság, a bútortipar és különösen az ötvösművesség. A bemutatón megfelelő hangsúlyt kap a délszláv népi kultúrát jellemző ékszervelet. A kiállítást záró háziipari termékek árucseré-formáinak felidézése szinte összegzi azt a sokféle kulturális hatást, ami ennek a sokszínű tájnak interetnikus kapcsolatában történetileg megmutatkozott.

SELMECZI KOVÁCS ATTILA

Református kőker

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum új kiállítása

Új és egyedülálló kiállítással gyarapodott az országos szabadtéri múzeum Szentendrén: elkészült a *Református kőker*. Ebben a kis múzeumi temetőben a Budai-hegység és a Zsámbéki-medence paraszti kőfaragó kultúrájának, temetői népművészetének állítunk emléket. A 25 páratlan értékű sírkő a Pest megyei Szigetszentmiklósról, Bláról és Tökről származik.

A temető elrendezésében a helyi hagyományokat követtük. A sírkövek a sírhantok keleti végében állnak. Arccal napkeletre néznek, akár csak az elhunytak, akik így várják a feltámadást. A jobboldali sorban a helyszín adottságai miatt ettől annyiban térünk el, hogy a sírjelek itt az út felé fordulnak, és a későbbi, szabályozott temetők képét mutatják.

A bejáratnál szemben a szigetszentmiklósi köveket látjuk. Ezek a temető „újabb” darabjai. Promontori (Budafoki régi neve) lágy mészkőből készültek a XIX. század második felében. Szív alakú változataik kiemelkedő alkotások. A szentmiklósi szív alakú köveket 1823 és 1902 között faragták, legnagyobb divatjuk az 1870—1880-as évekre tehető. Színes festéssel díszítették őket, leggyakrabban pirossal és kézzel. A gyermekeknek egész kicsi sírjeleket állítottak.

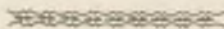

Református sírkő Tökről 1799-ből
(Fotó: BALASSA M. IVÁN)

A legrégebb síremlékeket Tökön sikerült gyűjtenünk. A négy darab töki *fej*küvet a temető főútjának jobb oldalán, a kőpaddal szemben helyeztük el. Közülük három XVIII. századi. A legkorábbi 1776-ból származik. Különleges, barokkos faragású, virágszerű fejrésze van, amelyhez hasonlótt ebből a korból a magyar temetőkből nem ismerünk. A mellette álló 1790-ben készült kő még a fejták stílusát őrzi: a szokásos téglalakú test egy anyagszerűtlenül kicsi szív alakú fejben végződik, ezen olvasható az évszám. Az 1799-es datálású fejkő indás-szíves domborfaragása egyedülálló szépségű. A töki temetőben a temetkezés évszázadok óta folyamatos. A XVIII. századtól a megformálás stílusában három korszak különíthető el. Az elsőt a leírt három sírkő képviseli, a második az 1830-as évektől terjedt el, ekkortól vékonyabb, széles kőtáblákat alkalmaztak, felső részükön aprólékos vésett ornamentikával. Mintául, úgy tűnik, a templomban lévő festett fatáblák szolgáltak. Közülük egyet mutatunk be 1836-ból. A múlt század derekán a faluban élő nemesi és gazdag családok körében kezdetét vette az obeliszek térhódítása. A kövek a zsámbéki bányából kerültek ki, faragóik főként töklek, kisebb részben zsámbékiak voltak.

A sírkövek múzeumba kerüléséért köszönetet mondunk BERECZKY ZOLTÁN és SZARKA MIKLÓS református lelkészeknek, továbbá CSALOG ZSOLTNAK, GYURICZA MIHÁLYNAK és VÓÓ IMRÉNEK. A sírköveket gyűjtötte és a kiállítást rendezte: ZENTAI TÜNDE. A restaurálást LÓCSEI JÓZSEF és KÓFALVY VIDOR végezték a szabadtéri múzeum restaurátorainak segítségével.

ZENTAI TÜNDE

A múzeumi sírköveket a községtől kaptuk ajándékba.

A szentmiklósi kövek jobbán rövid út vezet a kőfal előtt álló, szép, ívelt oldalú kőpadhoz, amit Bián faragtak, valószínűleg a múlt század elején. Mellette a monumentális biai síremlékek magasodnak. Két kivétellel 1808 és 1834 között készültek helyi kőből. Bián ezidőtájt őt kőbánya működött. A múlt század végén innen, Sósút tőszomszédságából került ki az Országház építőanyagának egy része is. A faluban sok „kurta nemes” élt. A szegényebbek a falu féltelkenél kisebb birtokú földművesével együtt, kőfejtéssel és kőfaragással egészítették ki megélhetésüket. A bányákból kitermelt, általában sérült kőtömböket hazavitték, és belőlük telente sírköveket, vályúkat, kapubálványokat és padokat faragtak. A sírjeleket barokk elemek és népies rozetták díszítik. Régen fehérre meszelték őket, a rossz írástudásról tanúskodó betűket pedig fekete festéssel hangsúlyozták. E régi típusú sírkőfaragás a múlt század derekától hanyatlásnak indult. A század utolsó harmadában aki csak tehetett, tardosi vörösmárvány síremléket csináltatott, közülük is bemutatunk egy 1880-ban készült példányt. A biai temetőrészen egyetlen XVIII. századi sírkő van, báb alakú barokk formája tanult kőfaragó keznyomát viseli. Valamennyi sírkő a biai Református Egyház ajándéka.

TÉKA

Rovatunk elé

E rovatunkkal napjaink kladványtengerében szeretnénk a tájékozódást segíteni. Lapunk jellegéből adódóan csak a legritkább esetben vállalkozhatunk egy mű részletekbe menő elemzésére, elsősorban a figyelemfelhívást tekintjük feladatunknak. Nem csupán a néprajzi kladványokra szeretnénk felhívni a figyelmet, hanem a rokon- és társtudományok publikált eredményeire is. Tervezzük hanglemezek ismertetését, egyes fontosabb folyóiratszámok szemlélését és olykor szerzők bemutatását is.

Sz. J.

„A magyar néprajz tudománytörténete” — egy történész olvasatában

KÓSA I.ÁSZLÓ: *A magyar néprajz tudománytörténete*. Gondolat Kiadó, Bp., 1989. 332. o.

A magyar tudomány, nem tudni miért, ritkán nézett, sőt néz szembe saját múltjával, ódzkodk föltárni, megrajzolni történetét. Napjainkban sem szűnt meg ez az idegenkedés, s kevés vállalkozó akad, aki meri vállalni e felelősségteljes feladatot. Így a más nemzeteknél már hagyományrá nemesült tudománytörténet nem tud végérvényesen gyökeret eresztetni a honi földön, beépülni a magyar kultúrtörténetbe. A nemzettudatot alakító, identitást formáló irodalmon kívül, néhány természettudományi terület — kémia, matematika, fizika stb. — hazai történetéről van — jóllehet csak bizonyos időhatárig — áttekintésünk. Sajnos, az olyannyira fontos történettudomány sem tudott eddig még egy összegzést letenni a nemzet asztalára, noha fontosságáról, azt hiszem, különösebben nem kell senkit sem meggyőzni. Annyi bizonyos, hogy az állandó identitászavarral küszködő magyarság eseményekben bővekedő története nem hagyott elegendő időt — legalábbis eddig — nemzeti kultúránk átfogó megírására, s meglehetően úgy kell átlépnünk a XXI. századba, hogy hiányoznak tudományos életünk egyes területeit bemutató történeti művek. Ez annál is inkább gond, mivel a tudománytörténet iránti érdektelenség nem hagyja érintetlenül az oktatást sem. Szerencsére, azért néhány kivétel akad. Ide kell sorolni KÓSA I.ÁSZLÓnak a közelmúltban megjelent munkáját, aki nem kisebb feladatra vállalkozott, mint a magyar etnográfia történetének a megírására. Ez több szempontból is jelentős. Talán a legfontosabb az, hogy elsőként tette le a garast egy szerteágazó, több tudományággal szorosan érintkező terület áttekintésének kockázatos vállalkozása mellett. Másrészt egy olyan tudományág történeti vonulatának fölvázolására tett kísérletet, amely a magyar nemzettudat szempontjából meghatározó.

A néprajz mint a nemzettudományok egyik tartópillére, már születésétől kezdve számtalan vita csíráját hordozta magában, s szinte nem volt a magyar kultúrának egyetlen jelentős személyisége sem, aki ne hallatta volna hangját megítélésében. „Ez a könyv nem a vitákhoz kíván kapcsolódni, hanem legfeljebb azoknak egy irányába, a szaktudomány történetét bemutató szeretne ablakot tárni, hiszen művelődésünk múltja és jelenlegi képe a néprajz történetének pontosabb ismerete nélkül nemcsak elképzelhetetlen, de teljesen nem is érthető.” — írja bevezetőjében. A mű prioritása nem jár együtt a szerző elfogultságával, hiszen munkájával kapcsolatban megjegyzi: „... mind a szűkebb szakterületnek, mind más társadalomtudományak javára válna, ha a néprajz átfogó tudománytörténetét többször megírnák.” Ez különösen idomos, hiszen két évszázad ismerethalmazából igen nehéz, sőt talán veszélyes is megbízható, időálló összefüggéseket leszűrni. A kép sokkal árnyaltabb, összetettebb, mint hinnék. Gondoljunk csak pl. a két világháború közötti korszak, vagy a kiegyezéstől ívelő tör-

ténelmünk megftélésének módosulására az elmúlt évtized alatt. Mindez nem hagyja érintetlenül a néprajz tudományát sem, különösen az 1945 utáni évek szemüvegén át nézve. A könyvnek talán e korszakhatártól induló fejezete szorul leginkább kardinális átgondolásra, beleértve olyan meghatározó tudósegéniségek, mint például ORTUTAY GYULA szerepének reális értékelését, akik meghatározták, jelentősen befolyásolták ezen időszak tudománypolitikáját. Bárhogyan is alakul a hazai néprajz további sorsa, művelőinek szem előtt kell tartani tudományáguk mibenlétét, a napjainkban átalakuló — szerencsére erősödő — magyar nemzettudat formálásában elfoglalt helyét, a határainkon kívüire szakadt magyarságnak az óhazához való szoros kötődésének igényét.

KÓSA LÁSZLÓ munkája mindenképpen határátközi a magyar tudománytörténetben, függetlenül attól, hogy az idő igazolni vagy netalán módosítani fogja egyes megállapításait. Remélhetően mind a néprajz, mind pedig más tudományágak művelőit ösztönzi majd további összegzések megírására.

SURÁNYI BÉLA
 agrártörténész, könyvtáros
 Egyetemi Könyvtár, Debrecen

Újraindult a Magyar Népköltési Gyűjtemény

VERESS SÁNDOR: *Moldvai gyűjtés*. Szerk.: BERLÁSZ MELINDA és SZALAY OLGA. *Magyar Népköltési Gyűjtemény*, XVI. Sorozatszerk.: VOIGT VILMOS. Műzsák Kiadó, Bp., 1989. 421 o. Ára: 250 Ft.

Irodalomtörténetünk és folklorisztikánk kiemelkedő könyvsorozata volt 1872 és 1924 között a *Magyar Népköltési Gyűjtemény*. Legalább tízkötetnyi gyűjtés hever még adattárakban, közte MÓRICZ ZSIGMOND szatmári, KÁLMÁNY LAJOS alföldi népköltési gyűjteménye, a sárospataki gyűjtés, valamint a nagyszalontai folklórgyűjtés második fele. Az adósságból most valamit törlesztett a *Magyar Néprajzi Társaság* és a *Kulturális és történelmi emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása* nevű kutatási főlrány, mert VOIGT VILMOS szerkesztésében útra bocsátotta a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* új folyamát. Ne tévesszen meg senkit, hogy a kötetben a XVI. sorszám olvasható, hiszen a később megjelenendő XV. kötet már foglalt a nagyszalontai gyűjtés második fele számáról.

A XVI. kötet VERESS SÁNDOR 1930-as moldvai népzene gyűjtését tartalmazza BERLÁSZ MELINDA és SZALAY OLGA szerkesztésében. VERESS SÁNDOR BARTÓK és KODÁLY tanítványaként és ösztönzésére került el a moldvai csángókhoz. Elsőként készített a Kárpátokon túli magyar népcsoport körében népzenei hangfelvételeket. DOMOKOS PÁL PÉTER első, 1929-es „fölfedezői” útját követően VERESS SÁNDOR járt másodszer tudományos céllal ennél az elszakadt („elcsángált”) közel százezer népcsoportnál.

A kötetben közel száznegyven népdal és ballada található példásan, az *Egyetemes Magyar Népdalgyűjtemény* szabályai szerint lejegyezve. A lejegyzés tükrözi a moldvai nyelvjárást, mintha középkori magyar nyelven szólalnának meg a népdalok. VERESS etnográfiai érzékkel megáldott kutató. A zenefolklorista érdeklődési körét meghaladóan figyelte a moldvai magyarság mindennapjait. Észrevételeit a kötet végén található gyűjtési naplóban adja közre. A dalok után egy VERESS által gyűjtött betlehemes játék forgatókönyvét is olvashatjuk.

Mintaszerű a kötet tudományos kelléktára: a zenei és folklorisztikai jegyzetek, a cím-, szöveg-, kadencia- és szótagszámmutató, a tájszójegyzék stb. VERESS a 61 fonográfhengerre rögzített gyűjtésen túlmenően fényképeket is készített. Ezek hiánytalanul megvannak a *Néprajzi Múzeumban*, közülük 64-et a kötetben is kiadtak.

A kötet sajtótájékoztatóján megtudtam, hogy nem érdemes a könyvet bármelyik könyvesboltban keresni. Két nagy könyvtérjesztőnk közül az egyik összesen 200 példányt rendelt belőle, vidékre például egyetlenegy darab sem jut el. A *Műzsák Kiadó* vállalva a rizikót és átérz-

ve küldetését, 1000 példányt nyomott a könyvből. Néhány pesti könyvesboltban így beszerezhető (pl. a *Rózsavölgyben*). Hogy miként jut el az egyetemes magyar kultúra eme értékes darabja a magyar és külföldi könyvtárakba, nem tudom.

BALÁZS GÉZA

Néhány szó Veress Sándorról és Veress Sándorhoz

VERESS SÁNDOR 1907-ben született Kolozsvárt. Édesapja, VERESS ENDRE, a román—magyar történeti kapcsolatok legismertebb kutatója volt. Családjában elvenen élt, az 1848-as forradalom emléke, amelyben tiszteletreméltó szerepet vittek.

VERESS SÁNDOR zeneszerző, zenetudós, egyetemi tanár és nem utolsó sorban népzene-tudós. Zenei tanulmányait a budapesti *Zenakadémián* végezte, BARTÓK és KODÁLY növendékeként zeneszerzést tanult. 1929-ben kezdődik kapcsolata a néprajzi kutatás intézményeivel: a *Néprajzi Múzeum* zenei osztályán lesz gyakornok. 1930-ban, egyszemélyes kutatóutat tesz a moldvai csángók körében. Hatalmas mennyiségű fonográf-felvétellel tér haza, amelyet BARTÓK BÉLA tanácsai alapján rendez. Sokoldalú gyűjtésének pontossága máig is felülmúlhatatlan. A lejegyzés és rendszerezés pedig máig a legkorszerűbbnek tekinthető. VERESS volt a legelső olyan kutató, aki fonográffal gyűjthetett a legismeretlenebb magyar népcsoport körében. Egy igazán érdekes, eleven kultúrát talált, ám már jól látszottak azok a veszélyek is, amelyek a csángók magyar népi kultúráját fenyegették. Személyes és megkapó gyűjtési naplójában ezeket is jelzi. Kutatóútjáról a *Magyar Néprajzi Társaságban* számolt be, ilyen frásait az *Ethnographia* és a *Néprajzi Értesítő* közölte. Nagy népzenei gyűjteményének összeállításán évtizedeken át dolgozott, folyton csiszolva a közlés módszerét.

1943-tól a budapesti *Zenakadémia* tanára, növendékei közül sokan foglalkoztak népzenei kutatásokkal is. Maga 1948 után előbb Olaszországban, majd 1949-től Bernben él, ahol a zeneelmélet professzora. Mihelyt lehetett, kereste a kapcsolatot hazájával, az utóbbi években végre sok itthoni elismerésben is része volt. 1984 óta folytat moldvai gyűjtésének kiadási munkálatait, amelyet VERESS a *Magyar Néprajzi Társaságnak* engedett át. 1986-ban választotta őt, akkor több mint fél évszázada tagját, a *Magyar Néprajzi Társaság* külföldi tiszteleti tagjának.

Ezúton is köszönjük az Idős mester, VERESS SÁNDOR professzor önzetlen segítségét, áldozatos egykori és mai munkáját, amelyet a magyar kultúra értékeinek feltárásában, megmentésében és közzétételében végzett. Maga a csodálatos szépségű moldvai magyar folklór az, amely a legméltóbb emléket állít életműve e fontos részének.

VOIGT VILMOS

Megjelent az új Ethnographia-mutató

Mutató az Ethnographia — a Magyar Néprajzi Társaság folyóirata — 1970—1988. évfolyamához. Összeállította: BALÁZS GÉZA. Akadémiai Kiadó, Bp., 1989. Ára: 125 Ft.

1990 márciusában megjelent az *Ethnographiának* az utóbbi mintegy két évtizedét fölölő mutatója. BALÁZS GÉZA munkája épít az előző két *Ethnographia-mutató* hagyományaira. SZENDREY ZSIGMOND 1942-ben 50 évfolyamról, TÁTRAI ZSUZSANNA 1982-ben 30 évfolyamról készített hasonló művet. A jelenlegi kötetben a folyóirat 1970—1988. között megjelent 19 évfolyamának bibliográfiai adatait találjuk. A kötet a *Magyar Néprajzi Társaság* és az *Ethnographia*

centenáriumára jelent meg.

A mutató három részre tagolódik. Az *Önálló művek* között szerepelnek a néprajzi tanulmányok és hírek a szerzők neve szerinti fősorolásban. Az *Ismertetett művek* cím alatt a külföldi és magyar néprajzi irodalomról megjelent ismertetések, kritikákat, recenziókat találhatjuk. A *Tárgymutató*ban a néprajzi jelenségek témák szerint ábécérendben sorakoznak a folyóiratban tárgyalt fogalmak, elnevezések, tárgyszavak, valamint a személy-, intézmény- és földrajzi nevek. A *Tárgymutató* úgy készült, hogy egyaránt eligazítást nyújt az „apróbb”, illetve az átfogó témák felől közelítőknak.

Az *Ethnographia-mutató* mintegy 2500 önálló írásnak és 1500 ismertetett műnek bibliográfiailag adatait közli.

Magyar néprajzi Kladványok Szlovákiából

Az utóbbi években egyre örvendetesebben növekszik a szlovákiai magyarok népi kultúrájával foglalkozó kladványok száma. S most itt főleg nem is a központi, elsősorban a pozsonyi *Madách Könyvkiadó* által megjelentetett munkákra gondolok, hanem olyan — jórészt vidéki — sokszorosított kladványokra, amelyek a kis példányszám és a terjesztés esetlegességei (könyvtári forgalomba nem kerültek) következtében még szakmai körökben sem váltak igazán ismertté. Ezek a kladványok sok esetben nem is a szakmának szóltak, hanem — gyakran jószerevel szamizdatként megjelenve — inkább közművelődési funkciókat töltek be, mégis figyelniük kell rájuk (minden szakmai esetlegességük, némely pontatlanságuk ellenére is), hiszen rengeteg, máshol nem rögzített adatot is tartalmaznak. Az alábbiakban néhány, hozzám eljutott, 1989-ben megjelent szlovákiai magyar néprajzi (illetve a vele határos szakterületekről származó) kladványt ismertetek a minősítés igénye nélkül, dióhéjban.

Néprajzi Közlések, V. Néprajzi tanulmányok az Ung-vidékről. Szerk.: KAPRÁLIK ZSUZSA és D. VARGA LÁSZLÓ. Csemadok KB, Bratislava, 1989. 102 o.

A *Csemadok Központi Néprajzi Szakbizottsága* kladványaként többé-kevésbé rendszeresen megjelenő *Néprajzi Közlések* 500 példányban kiadott ötödik kötete a D. VARGA LÁSZLÓ által 1981-ben szervezett Ung-vidéki néprajzi gyűjtőtalálkozó eredményeiből ad rövid kutatási beszámoló formájában ízelítőt. A jórészt magyarországi kutatókból álló munkacsoport Szirénfalván és Csicszerben végzett terepmunkát és nagy vonalakban a népi kultúra minden jelentősebb részterületét érintette.

D. VARGA LÁSZLÓnak a tájegységet bemutató általános bevezetője után NOVÁK LÁSZLÓ a település és építkezés fő jellemzőit vázolja, majd TÓTH JUDIT szól az érintett két település társadalmáról. BELLON TIBOR az ártéri gazdálkodást, KOTICS JÓZSEF a szántóföldi növénytermesztést, ZOMBORKA MÁRTA pedig a kender termesztését és feldolgozását vizsgálta. MAGYARI MÁRTA az állattartással, BÓDI ERZSÉBET pedig a táplálkozással foglalkozott. NAGY MOLNÁR MIKLÓS Szirénfalva és Csicszer falun kívüli kapcsolatát igyekezett feltárni, míg D. VARGA LÁSZLÓ a népi halászzattal foglalkozott. Az ünnepi szokásokat BARNÁ GÁBOR érinti egy rövid beszámolóban. A lakodalmi szokásokat MOLNÁR ÁGNES és BARNÁ GÁBOR közösen kutatta, míg NOVÁK LÁSZLÓ a temetést és a sírjelölés kérdéseit vizsgálta. A vallási néprajz köréből BARTHA ELEK a görög katolikus néphagyományokkal, TÓTH JUDIT pedig a református vallásos hagyományokkal foglalkozott. A kötetet 28 fényképből álló melléklet egészíti ki.

Erdélyi János emlékezete. Összeállította: GÉCZI LAJOS. Csemadok KB, Bratislava, 1989. 64 o. (Közművelődési Kiskönyvtár 2.)

Az ERDÉLYI JÁNOS születésének 175. évfordulójára 1500 példányban megjelentetett összeállítás elsősorban a nagykaposi Erdélyi-kultuszról, annak hagyományairól nyújt átfogó képet. Néhány kisebb írás ERDÉLYI személyével, munkásságával foglalkozik, illetve műveinek jelenko-

ri és múltbeli kiadásait ismerteti, értékeli. Függeléként ERDÉLYI JÁNOS művelőből olvasható néhány szemelvény, majd életrajzi adatok, illetve fényképmelléklet egészíti ki a füzetet.

Szádelői regék. Összeállította: ID. STIBRÁNYI GUSZTÁV. Csemadok Kassa-vidéki Járási Bizottsága, Kassa, 1989. 10 o.

A kis füzet tizenhárom, a szakkutatás szempontjából inkább információs értékkel bíró szádelői történeti, eredetmagyarázó mondát közöl, többé-kevésbé irodalmi átírásban.

AMBRUS FERENC: *Közellítés a szülőföldre.* (Magyarok a nyelvhatáron — 1989.) I. rész. A Sajó völgy. Csemadok JB, Rozsnyó, 1989. 43 o. (Rozsnyói Füzetek 1.)

A szerző a mai Rozsnyói járás magyar településeinek történeti, művelődéstörténeti bemutatására tesz kísérletet. Ebben a 150 példányban kiadott füzetben, vállalkozása első részében, a Sajó-völgy településeit veszi számba. A tizenegy községet, illetve kisvárost (Csoltó, Tiba, Lekenye, Gömörhorka, Pelsőc, Vígtelek, Gombaszög, Szalóc, Berzété, Kőrös, Rozsnyó) első-sorban a történeti—honismereti irodalomra támaszkodva, saját kutatásaival, megfigyeléseivel kiegészítve mutatja be. A leírások szórványosan konkrét néprajzi adatokat is tartalmaznak ugyan, de inkább tájékoztató jellegű kiegészítő-, háttéranyagként hasznosítható a tájegység néprajzával foglalkozó szakember számára.

Csermosnya 2, 3. A Dernői Alapiskola Honismereti Csoportjának Értesítője. Szerk.: AMBRUS FERENC. Dernő, 1989. 21 és 25 o.

A gömörli Csermosnya-völgyben fekvő Dernő alapiskolája Honismereti Csoportja AMBRUS FERENC tanító vezetésével néhány éve működik és 1988-ban jelentkezett először 30 példányban megjelenő kiadványával, a *Csermosnyával*. A szerkesztő célja ezzel a vállalkozással az volt, hogy egyrészt a szakkörben aktívan dolgozó tanulók legsikerültebb dolgozatainak bizonyos fokú nyilvánosságot biztosítson, másrészt, hogy a diákok számára tanítók, néprajzos és történészek szakemberek által írott figyelemfólkeltő, ismeretterjesztő dolgozatokkal segédanyagot nyújtson a honismereti munkához.

Az 1989-ben megjelent 2. szám 50 példányban készült. A gyerekek gyűjtései közül meg kell említeni a Csermosnya-völgyi kendertermesztéssel és -feldolgozással kapcsolatos írások füzérét. Ebben a számban emlékeznek meg a gömöri táj neves népművészeti kutatójáról, TICHY KÁLMÁNról, születése százévesztendő jubileuma kapcsán. Egy meglehetősen alapos írás, BATA ISTVÁN nyugalmazott rozsnyói bányamérnök tollából, a Lucska és Barka környéki bányászat múltját tekintli át.

Ugyanebben az esztendőben jelent meg a füzetsorozat 3. száma, valamivel igényesebb kivitelezésben (egyébként mindhárom számhoz fényképmellékletek is társulnak), 150-es példányszámban. Ebből az összeállításból meg kell említeni FÁBIÁN JÓZSEF tanító munkáját a víz erejének felhasználásáról Dernő környékén. KOTICS JÓZSEF a Csermosnya-völgyi méhészkedésről nyert adatait foglalta össze röviden, AMBRUS FERENC pedig a kiskovácsvágási vízimalomról szóló történeti és néprajzi szempontokat egyaránt figyelembe véve. A tanulók írásai közül hadd említem meg a népi táplálkozással, a kenyérsütéssel és a kukoricafosztással kapcsolatos rövid beszámolókat. Mindhárom füzetben találunk a szakkör tagjai által írott rövid recenziókat is.

Palóc szoba. Összeállította: DURAY ÉVA és BÖSZÖRMÉNYI ISTVÁN. Járási Népművelési Központ, Losonc, 1989. 18 o.

A *Csemadok Losonci JB* mellett működő *Néprajzi Szakbizottság* 1986-ban a füleki *Kerületi Népművészeti Fesztivál* keretén belül *Palóc konyha* címmel rendezett kiállítást, amihez egy 500 példányban készült kísérő füzetet is kiadott. Ennek a vállalkozásnak a folytatása az 1989-ben létrehozott *Palóc szoba* című bemutató, amihez szintén kiadtak félezres példányszámban egy szerényebb külsejű kísérőfüzetet. A kiállítás anyagát a bussal, kalondal és medveshldeg-küli néprajzi szobákból kölcsönözték. A füzetben, amelyet rajzok és fényképfelvételek egé-

szítenek ki, DURAY ÉVA a szobaberendezésről, BÖSZÖRMÉNYI ISTVÁN pedig a mestergerendáról ír tájékoztató jelleggel.

Népviselet. Módszertani segédanyag hagyományörző csoportok és együttesek számára. Összeállította: GAÁL IDA. Járási Népművelési Központ, Komárom, 1989. 25 o.

A hagyományos viseleti anyagnak a népművészeti együttesek műsorában való felhasználhatóságát megkönnyítendő született meg ez a kicsi, 120 példányban kiadott munka. Az általános bevezető után a szerző, GAÁL IDA, Komárom szűkebb környéke viseleteit mutatja be kissé részletesebben. Ezt követően külön tárgyalja meglehetősen aprólékossággal az izsai női és férfi viseletet. A munka második részében a hagyományörző, népművészeti csoportok, együttesek számára ad általános módszertani útmutatót és konkrét tanácsokat a népviseleti anyag felhasználhatóságát illetően. A kiadványt fényképfelvételek és szabásminták egészítik ki.

MÉSZÁROS ILONA: *Zsigárdi babonák és hiedelmek.* Járási Népművelési Központ, Galánta, 1989. 29 o.

A meglehetősen vegyes összetételű gyűjtemény címevel ellentétben nem csak hiedelemanyagot tartalmaz, hanem szokás és népköltészeti töredékeket is. Amolyan „adalékok”-stílusban, nyers gyűjtési eredményekként kezelendők a 200 példányban kiadott füzetben található adatok. A szerző, aki a zsigárdi alapiskola pedagógusa, először néhány jelenségi szokáshoz (András, Luca, karácsony, Újév, farsang, húsvét, májfaállítás) közül töredékes adatokat, majd röviden az emberélet fordulóihoz kapcsolódó zsigárdi szokásokat, hiedelmeket mutatja be. Ezután időjólással kapcsolatos megfigyeléseket, vegyes hiedelemanyagot („babonák”-at) gyűjtött egy nagyobb csokorba. A munka hátralevő részében néhány (átfogalmazott) hiedelemmonda, találósok, gyermekmondókák és kiszámolók olvashatók.

LISZKA JÓZSEF

Jugoszláviai magyar néprajzi könyvek

Társaságunk centenáriumi ünnepsége kitűnő alkalom volt egymás munkáinak megismerésére, a különféle könyvcserékre. Számos magyar néprajzi kiadványt éppen akkor kaptunk meg, volt amelyiket egyenesen a nyomdából hoztak Budapestre.

LÁBADI KÁROLY: *Ahogy rakod tüzed. Drávaszögi magyar proverbiumok.* Eszék, 1986. Az ára nincs fölütve.

A szerző korábban a drávaszögi magyar találósokat dolgozta fel (*Hold letette, nap felkapta.* Eszék, 1982), most a tágabban értelmezett proverblumok népszerű folklorisztikai—funkcionális földolgozására vállalkozik.

LÁBADI KÁROLY: *Kopácsi vízi élet.* Újvidék, 1987. Az ára nincs fölütve.

A szerző a baranyai Kopács vízi életének „aranykorát” mutatja be, teljes képet adva a halászatról, a halfajokról, a régi halvásárokról és halkészítési módokról, valamint az ezekhez kapcsolódó folklórról.

LÁBADINÉ KEDVES KLÁRA: *Gyíngyet-gyöngyöt asszonyának. Drávaszögi (alfalusi) népi mondókák és gyermekjátékok.* Eszék, 1989. Az ára nincs fölütve.

Egy újabb határainkon túli népi mondóka- és gyermekjáték-gyűjteménnyel lettünk gazdagabbak. Pontos szöveg- és daitamlejegyzés, ábrák, fényképek teszik értékessé az eredeti gyűjtést.

SILLING ISTVÁN: *Ismeretlen anyám. Kupuszinai népballadák és balladás dalok*. Újvidék, 1989. A dal-
lamokat lejegyezte: KÓNYA SÁNDOR. Az ára nincs fölütetve

A nyugat-bácskai Kupuszinán öt évig gyűjtötte a szerző a balladákat és balladás dalokat.
Hatvan adatközlőjétől 172 balladát és balladás dalt jegyzett le, klasszikus és új stílusúakat
egyaránt.

(BG)

A Szent István Társulat kiadványai

SENTHELYI MOLNÁR ISTVÁN—MAUKS MÁRTA: *Magyarország Szűz Mária kegyhelyei. Búcsújárók
könyve*. Szent István Társulat, Bp., 1988. Ára: 150 Ft.

II. János Pál pápa 1987-et és 1988-at *Mária-év*nek nyilvánította. Ez ösztönözte a szerző-
ket arra, hogy összefoglalják a mai Magyarország 52 Mária-kegyhelyének történetét a hozzá-
juk fűződő legendákkal egyetemben. Bár elsődlegesen nem szaktudományos, hanem gyakorla-
ti céllal készült, kiindulópontul szolgálhat egy-egy kegyhely tüzetesebb megismeréséhez.
Használhatóságát növeli a tájékoztató Irodalomjegyzék és KEREKES JÓZSEFNÉK a kegyképekről,
illetve -szobrokról készített színes felvételei.

BÁLINT SÁNDOR: *Karácsony, húsvét, pünkösd*. Harmadik kiadás. Szent István Társulat, Bp., 1989. Ára:
148 Ft.

1974-ben, már megjelenése pillanatában klasszikus műnek számított BÁLINT SÁNDORNÉK az
egyházi év három nagy ünnepét, magyar és közép-európai hagyományvilágát bemutató mun-
kája. Olyannyira, hogy hamarosan gondoskodni kellett második kiadásáról is. A Szent István
Társulat értékekre figyelésének köszönhetően ismét hozzáférhetővé vált ez az alapvető kézi-
könyv. Remélhetően újra közzéteszik az e munkával szerves egészet képező *Ünnepi kalendá-
rium* két kötetét is.

—SzJ—

Új kritikai folyóirat

BUKSZ. *Budapesti Könyvszemle*. Kritikai írások a társadalomtudományok köréből. 1989/1., 1990/1.
Felelős szerkesztő: KLANICZAY GÁBOR. Kiadja a HVG Rt. Ára: 69 Ft.

1989 decemberében végre egy olyan lap is megjelent a standokon, amely nem a gyors
meggazdagodás vagy a direkt polittizálás jegyében készült. A *Hajnal István Kör* tagjából ösz-
szeállt szerkesztőség nem többre és nem kevesebbre vállalkozott, mint hogy bírálatokat kö-
zöljön a humán tudományok körében megjelent könyvekről. Szerkesztéssel elvéket ekképp fo-
galmagták meg: „Mebántani senkit sem akarunk, nem is tehetnénk. Hísz a megjelent bírálat
éppúgy megítélhető, mint a mű, amelyről íródott. Magyarán: a kritika dialógus kezdete lehet,
ezért szívesen látjuk a szerzők válaszcikkeit is, megjelentetjük őket levelezési rovatunkban.”

Nincs elég helyünk a részletesebb ismertetésre, ezért csak a szűkebb szakmánkat érintő
kritikákat említjük.

Az első évfolyam első számában a néprajztudomány problémáiról, módszertanáról megje-
lentették NIEDERMÜLLER PÉTER írását, az idei első számban pedig az erre reflektáló cikket BARA-

BÁS JENŐTŐI, valamint recenziót közöltek BALASSA IVÁN *A határainkon túli magyarok néprajza* és KÓSA LÁSZLÓ *A magyar néprajz tudománytörténete* című könyvéről.

Csak kívánhatjuk, hogy ne legyen illúzió a BUKSZ szellemes allúziója a mintaadókról, a *Budapesti Szemlé*ről és a *New York Review of BOOKS*ről.

SZ. J.

Mosósulyok, XIX. század
(Kalotaszeg, Kolozs m.)

HANG/KÉP/HÍREK

A Néprajzi Filmstúdió hírel

A Néprajzi Filmstúdió tagjai 1989-ben az *Estonian National Museum*mal az *ÉTK Filmstúdió*-val valamint az osztrák TV-társasággal (ORF) közösen egy expedíción vettek részt az Udmurt SZSZK-ban. A stáb három hétig tartózkodott az udmurtiai fővárostól 80 km-re lévő Varklet Bodja faluban. A falu a Tatár Köztársaság határán helyezkedik el.

A tavaszi munkákat követő 8 napon át tartó ételáldozat szertartásról készítettünk filmet. Az expedícióban az észti múzeum részéről öten vettek részt: néprajzos, nyelvész, grafikus, fotós és filmes szakember. Az udmurt múzeumból két muzeológus, az izsevszki egyetemről pedig egy nyelvész csatlakozott a csoporthoz. Magyarországról egy néprajzos, egy operatőr és egy hangmérnök (PAPP JÁNOS, LEHEL LÁSZLÓ, VÁRHEGYI RUDOLF), az osztrákoktól egy filmrendező képviseltette magát. A leforgatott film, illetve videokazetták mellett archív fotókat (1910—1930 között készültek) is sikerült a *Néprajzi Múzeum Fotógyűjteménye* számára gyűjteni.

1990-ben TARI JÁNOS Amszterdamban részt vett egy vizuális antropológiai konferencián, ahol a *Néptáncnyelven* című videoprodukcióról tartott előadást.

A III. Pärnui Filmfesztiválon LEHEL LÁSZLÓ vett részt a *Búcsújárás* című filmmel.

LEHEL LÁSZLÓ

Gyimesi betlehemes

1989. december 26-án, a román határ megnyitásának napján szorongva robogtunk végig gépkocsinkkal a forradalomtól feldúlt Erdélyen, tankok és barikádok mellett haladva el. Vajon érdemes-e kockázatot vállalnunk, járják-e Gyimesben a betlehemeset, miközben az ország forrong? — gondoltuk. December 27-én éjszaka érkezünk meg. Kocsink fényszórója gödörről gödörré pásztázta a patak mellett kanyargó utat. Fénye egyszerre megakadt egy imbolygó alakon: a *betlehemi király* volt az személyesen, ünnepi díszbe öltözve, éppen hazafelé tartott.

A betlehemes játék filmrevétele egy immár két esztendeje tartó gyűjtés leglátványosabb, s talán legfontosabb eredménye. Vállalkozó szellemű segítőtársam TESSZÁRI MIKLÓS, az *MTA Zenetudományi Intézetének* munkatársa volt, aki a filmezést irányította. Gyimesközéplak — Hildeségpatakan, a Tódor-szerben készült a film. A 13 fős csoport már december 24-től folyamatosan járta a többi csoporttól kialakított területét, így adódott lehetőség, hogy ezt az élő szokást a lehető legcsekélyebb beavatkozással és rendezéssel filmre tudjuk venni. Az előző gyűjtések és beszélgetések alapján biztosan állítható, hogy a betlehemes játék egy virágjában levő, gazdag, a hagyományokat híven követő változatát láthattuk és rögzíthettük.

A szereplőkön kívül köszönetet kell mondanunk TÓDOR GYÖRGYNEK, aki az újonnan alakuló csoportok betanításában sokott közreműködni, s nekünk is sokat segített az oldott, természetes hangulat létrejöttében.

A közel 30 perces, 16 mm-es fekete-fehér hangosfilm az *MTA Zenetudományi Intézetében* található meg (L. sz.: Fa 1352). A játék körülményeinek fényképekkel és rajzokkal illusztrált leírása is ott, illetve az *Ethnológiai Adattárban* (L. sz.: 7/1990) hozzáférhető.

SITKÉRY ZOLTÁN

Illusztráció a gyimesi betlehemes leírásához: az „első katona” köszönti a kisdéd születését

Vándorkiállítás Erdélyről

1989 őszén hat héten keresztül közel kétszáz táblából álló fotókiállításnak adott otthont az *Országos Műemléki Felügyelőség*. Számos hazai és külföldi vendég tekintette meg az Erdély történeti, építészeti, képzőművészeti és néprajzi értékelt bemutató fényképeket, amelyek érzékeltették azt a rendkívüli gazdagságot, Európa pótolhatatlan kincselt, amelyet ebben az időben a megsemmisítés veszélye fenyegetett.

A fényképek alapján képet alkothattunk az egymás mellett élő, különböző nemzetiségű népek — magyarok, románok, szászok, zsidók, rutének, cigányok — kultúrájáról. A híres erdélyi városok — Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyszeben, Brassó, Nagyvárad — utcaképei mellett megcsodálhattuk a kisebb települések műemléktemplomait, parasztházait, a székely, s a román portát, a cigányok lakóhelyeit. A székelykapukról, az ünnepi viseletbe öltözött magyar és szász leányokról készült felvételek a népművészet villágába engedtek bepillantást.

A kiállításon bemutatták MISZÓTFALUSI KIS MIKLÓS Amszterdamban 1638-ban nyomtatott magyar nyelvű biblíájának, valamint PÁPAI PÁRIZ FERENC 1690-ben, Kolozsváron megjelent, orvosi ismereteket terjesztő munkájának címlapját.

XVIII. századi viseletgyűjtemény révén ismerkedhetett meg a közönség az előkelő magyar nemeskisasszony és nemesember, a nagyszebeni szász polgár, az erdélyi zsidó és a román falusi pópa öltözetével. Feltűntek a csíksomlyói búcsú, a kirakodó- és leányvásár jelenetei, a szász fiatalok májusfa körül táncja, a hétköznapi falusi élet pillanatai, a szász fonóányok, és a Kis-Küküllőben mosó asszonyok képei is.

Az egyik tábla a fényképezést tiltó feliratot örökítette meg, amely emlékeztette a látogatót az Erdély települései felett lebegő pusztító szellem jelenlétére. A kulturális emlékeket eltipró sötét akarat győzelmét rögzítették azok a fázisfelvételek, amelyek a bukaresti vacaresti görögkeleti kolostortemplom felrobbantását mutatták be.

A fényképek eljutottak Nyugat- és Észak-Európa országaiba is. Strassburgban, az *Európa Parlament*-ben 1990 januárjában, Párizsban februárban állították ki a képeket. A következő állomások: München, Luxemburg és a skandináv országok.

A kiállítás létrehozásában BODOR KATALIN építész, IFJ. ENTZ GÉZA művészettörténész, FARKAS ÁDÁM, PÉTERFY LASZLÓ szobrász, valamint VESZELY FERENC vettek részt. A fotók a *Néprajzi Múzeum Fotógyűjteményéből*, az *MTA Művészettörténeti Kutatócsoportja*, valamint az *Országos Műemléki Felügyelőség Fotótárából*, magángyűjteményekből, illetve kiadványokból kerültek a látogatók elé.

Érdemes lett volna a kiállítás anyagából katalógust készíteni.

TARNAY TÜNDE

*Címerábrázolás karcolt szaruedényen, 1911
(Okány, Bihar m.)*

Emlékeim a száz évvel ezelőtt született Lambrecht Kálmánról

Az 1930-as évek legelején a Néprajzi Múzeumban való jártomban—keltemben többször szót esett HERMAN OTTÓNAK *A magyar pásztorok nyelvkinccse* című 1914-ben megjelent munkájáról. BÁTKY ZSIGMOND és GYÖRFFY ISTVÁN ismételt mondogatták, hogy annak végső simítását LAMBRECHT KÁLMÁN végezte el. Hogy mi volt ez a végső simítás, ma már lehetetlen rekonstruálni. LAMBRECHT KÁLMÁN nevét már abban az időben ismertem. Sok tanulsággal olvastam HERMAN OTTÓRÓL 1920-ban megjelent monográfiáját, az ősember elődeiről, az ősemerről írt könyveit, s ezzel kapcsolatban GAÁL ISTVÁN éles kritikáját. A kritika is távlatokat nyitott. Rendkívül vonzó volt számomra LAMBRECHT KÁLMÁN sokszínű munkássága, a sokarcú természettudományi munkák fordításai. Érdeklődésemet fokozta azt is, hogy NOPCSA FERENC tevékenységével kapcsolatban TELEKI PÁL elejtette többször LAMBRECHT KÁLMÁN nevét is, s az egyik személynévi órára behozta *Handbuch der Palaornithologie* (1933) című kézikönyvét, amely a szerző alig 45 éves korában jelent meg. Vajon az elmúlt évtizedekben magyar tudós képes volt-e az asztalra tenni ilyen — az egész világot átfogó — kézikönyvet? 1933-ban látott napvilágot LAMBRECHT KÁLMÁN népszerű könyve is HERMAN OTTÓRÓL, amelyet a *Napkeletben* ismerttettem.

Egyik nap a Néprajzi Múzeumban telefonon kerestem LAMBRECHT KÁLMÁN. Szeretne megismereni, mondotta, s a lakásán néhány nap múlva fel is kerestem. Nem emlékezem már a beszélgetés részleteire, csupán arra, hogy tanulmányaimról érdeklődött. Elmondta, hogy tervez egy tudománynépszerűsítő folyóiratot, amelynek a címmel azonban forrásértékűek is lennének. Olyan magyar nyelvű *Umschaura* gondol. Beszélt azután HERMAN OTTÓRÓL, NOPCSA FERENCŐL és másokról.

1935-ben meg is jelent a *Búvár*, amely mögött ott volt a *Franklin Társulat* korlátlan támogatása, s néhány hónap elmúltával már a legolvasottabb folyóirataink közé tartozott. Állítólag több, mint tízezer példányban jelent meg. A szerkesztőségben többször felkerestem LAMBRECHT KÁLMÁN. Beszélgetésünk során kitűnő ötletnek tartotta azt, hogy adjuk ki HERMAN OTTÓNAK ideoda kallódó pásztoréleti, halászati klszévevonatait, amelyek önmagukért beszélnek. Egyszer PÉTER ANDRÁS (a *Franklin Társulat* egyik vezetője, kitűnő művészettörténész) társaságában felmerült az, hogy jelentessük meg a HERMAN OTTÓRÓL készült karikatúrákat, amelyek napl- és vicclapokban lappanganak. Ilyen vonatkozású anyaggyűjtésemet mind a mai napig őrzöm.

LAMBRECHT KÁLMÁN a *Franklin Társulatnál* lévő szerkesztői szobájában mutatta meg a francia GEORGE MONTANDON híres .könyvét, amely *L'ologénese culturelle...* (Paris, 1934) címen jelent meg. Pécsi egyetemi előadásainak ez volt az egyik fundamentuma. Tudomásom szerint pécsi megbízatása előtt HÓMAN BÁLINT megkérdezte LAMBRECHT KÁLMÁNÓL, hogy etnográfát vagy paleontológiát kíván-e előadni. LAMBRECHT az előbbit választotta.

LAMBRECHT KÁLMÁN a *Búvárt* egy évig szerkeszthette. A magyar tudományos élet nagy kárára és fájdalomra 1936. január 7-én, 47 éves korában elhunyt.

Már az első évfolyamban bőven találunk a *Búvárban* néprajzi tanulmányokat. GYÖRFFY ISTVÁN a földművelésről írt.Tanulmánya nagy jelentőségű, mert rekonstruálta az ősi magyar ekét. Ezt a megállapítását a későbbi kutatók (MOÓR ELEMÉR, BALASSA IVÁN) figyelmen kívül hagyták. HERMAN OTTÓRÓL HÓMAN BÁLINT emlékezett meg. Elmondja, hogy néprajzi írásal egytől—egyig élnek, s „ő adott tartalmat és programot a magyar néprajzi kutatásoknak.” VISKI KÁROLY a szabadteri múzeumokról, SZABÓ KÁLMÁN az Alföld XV—XVI. századi halászatáról, a szerkesztő LAMBRECHT KÁLMÁN a nagyvárosi néprajzról, valamint a karácsonyfa-állítás történetéről írt. ECKERT IRMA a kalocsai szokásokról közölt tanulmányt. Magam az Ormánságról és JANKÓ JÁNOS kutatásáról írtam. Figyelmet érdemel FARKASFALVY KORNÉL tanulmánya FÉNYES ELEKŐL. MATOLAY TIBOR, elfelejtett Dél-Amerika kutatónk a perui kerámiáról nyújtott jellemzést.

LAMBRECHT KÁLMÁN koral halála nemcsak a *Búvárnak*, a paleontológiának és a néprajznak vesztesége, hanem annak a tudósi magatartásnak is, amely tettelvel, megnyilatkozásával a hu-

mánium jegyében a szellem tisztaságát, a gondolat szabadságát képviselte. Az etnográfának talán azt is jó tudni, amit zoológus kollégája, PONGRÁCZ SÁNDOR mondott róla halála után: „rajongója volt annak az iskolának, amelyet FROBENIUS vitt bele a művelődéstörténetbe.” Erről magam is tanúskodhatom, hiszen ott volt FROBENIUS emlékezetes budapesti előadásán és sziklarajz-kállításán. Tervezte is LEO FROBENIUS válogatott tanulmányainak magyar nyelvű kiadását.

GUNDA BÉLA

Nyarády Mihály születésének századik évfordulójára

(Elhangzott Nyíregyházán, 1989. szeptember 30-án)

Úgy hozzátartozott a nyírségi tájhoz, hogy még az sem lepne meg, ha hirtelen feltűnne és jellegzetes hanglejtésével, a tőle megszokott lelkesedéssel előadná legújabb véleményét a bokortanyákról, a szatmárcsekei fejfákról, a szabolicsi dohányról vagy éppen a krumpiról. A tudás és lelkesedés jellemezte egész életében és ez érződik meg minden munkájában.

Nem tudom, hogy mikor találkoztam vele először, de ha az emlékezetem nem csal, valmikor az 1920-as évek közepe táján, amikor nagyapámmal bejártuk a szabolicsi rokonságot Dombrádon, Balsán, Kenézlőn, Kéken, Ramocsaházán, Demecserben. Igazában akkor kötöttünk barátságot, amikor az 1950-es évek elején a nyíregyházi *Jósa András Múzeumot* képviselte a különböző néprajzi és muzeológiai összejöveteleken.

Nemcsak a közös érdeklődés, hanem a közös származás is összekötött bennünket. Nagyapám 1856-ban született Kéken, Jómódú klsnemesi családból és édesanyját Farkas Eszternek hívták. Már meg nem mondom, hogy NYARÁDY MIHÁLY nagyanyját vagy dédnagyanyját hívták-e ugyancsak Farkasnak, de innen a mi kapcsolatunk, az alig kiszámítható fokú unokatestvérség. A rokonságot mindig tartottuk és könyvét, tanulmányait mindig így dedikálta számomra: „rokoni szeretettel”.

Valami azonban még inkább összekötött bennünket és ez a nyírségi, elsőrendűen a kéki táj. Nagyapám, aki a Bihar megyei Bárándon református papként szolgált 52 esztendeig, hosszú téli estéken kifogyhatatlanul mesélt kéki gyermekkori emlékeiről. Így ismerhettem meg a nyomtatás műveletét és képzeletben magam is hajtottam azt a Vilma nevű kancát, melynél okosabb lovat a Föld még nem hordott a hátán, mert nagy szakértelemmel Irányította körbe kerengő társait. A halászatot is elkísértem útjukra, ismertem a kéki halfajtákat, a téli nádvágás örömeit és nehézségeit. Hát még a farkaskalandokat! Hiszen a réti csikasok télen egészen a faluig bemerészkedtek. A Sárospatakról karácsonyra hazatérő diákok kalandjait. A se vége, se hossza elbeszélések közben nekem nagyapám „fejébe kellett nézni”, vagyis „babrálni a hajában”, ami Szabolcsban ősi szokásként a kora középkortól kezdve megmaradt. Ezt teszi az erdélyi kis templomok falfestményein is Szent László hajával a kunoktól megmentett hajadon. Ilyen és ezekhez hasonló emlékek kötöttek össze bennünket és ezért volt mindig beszélni és megbeszélni velőnk bőven.

Amikor a kukoricáról egy nagy történeli—néprajzi monográfiát készítettem elő, az anyag összegyűjtésének elősegítésére egy útmutató kérdőívet állítottam össze. Kihez küldhettem volna el először, mint az én szabolicsi kedves barátalmhoz, NYARÁDY MIHÁLYHOZ és TURI SÁNDORHOZ. Nemsokára jött levél Miska bácsitól, hogy itt van Szent György napja, gyere le, hogy a vetés minden fajtáját és mozzanatát lefényképezd. Rövidesen meg is érkeztem és az apostolok, illetve a néprajzkutatók lován neki is indultunk Ramocsaháza és Kék határának. Ekkor vitt el a kéki temetőbe dédszüleim sírjához, de bizony csak a ledöntött sírkövet találtuk.

Közös utunkon két dolgot állapíthattam meg. Az első, hogy jobban ért a kukoricához, mint én, akár a termelés módjait, akár a jeles növény nyírségi történetét illetően. Tudta, mikor jelent meg először tájon, hogyan szakítottak neki helyet a falu alatti kertekben, hogy került ki

a XVIII. században a szántóföldekre. Ezért arra kértem, hogy tudását egy külön tanulmányban írja meg, ami 1955-ben meg is jelent az újra megindított *Néprajzi Értesítő*ben (A tengeri népi termelése Ramocsaházán. NÉ. 37.) az én fényképfelvételeimmel. A másik dolog, ami azonnal a szemembe tűnt, hogy Ramocsaháza és Kék határát, utcáit járva, mindenki nagy szeretettel és tisztelettel fogadta az egykori földbirtokost, pedig 1952-öt írtunk abban az évben. Ez kétség-telenül egyéniségéből következett, de beszélgetéseink során rájöttem, hogy Ő egy különleges szabolcsi réteghez tartozott. Ezt a réteget nevezhetjük kis- vagy középnemességnek, mely a parasztsággal közvetlen kapcsolatban élt, osztozott azok sorsában, gyermekeit többnyire Patakon, Szatmárnémetiben vagy éppen Beregszászon taníttatta, de azok visszatértek a faluba és gazdálkodók, papok, tanítók, jegyzők, bírák, vagyis a falu vezetői lettek. Ezeket meg kell különböztetni a mulatós dzsentriktől, akik a parasztokban elsősorban munkást láttak.

NYÁRÁDY MIHÁLY ehhez a középnemességhez tartozott, éppen úgy, mint az én egykori családomban is, hát ezért is értettük meg egymást. Ezért vezetett az Ő útja MÓRICZ ZSIGMOND, GYÖRFFY ISTVÁN barátságához, ezért foglalkozott elsőként a nyíri nemesi kúriákkal és mutatta ki azok közvetlen kapcsolatát a parasztépítményekkel.

A népi, paraszti műveltség éppenúgy a sajátja volt, mint ahogy az európai műveltséget is jól ismerte. Többször elmondta, hogy amikor földjét kiosztották, lényegében örült, hogy megszabadult annak gondjától és ezért még arról a pár holdról is lemondott, amit meghagytak számára. Boldogan lett helytörténész, néprajzkutató és sokkal hasznosabb munkát végzett a magyar tudomány számára, mintha a nyíri homokot próbálta volna termőre fogni.

Éppen száz éve annak, hogy Kéken meglátta a napvilágot és most erről emlékezünk itt szűkebb hazájában, Nyíregyházán, a Nyírségen, de emlékszük rá az egész magyar néprajztudomány, amelynek olyan jeles és hasznos tagja volt.

BALASSA IVÁN

Bátky Zsigmond emléktáblája előtt

(Elhangzott Székesfehérváron, 1989. december 15-én)

Ez a tábla BÁTKY ZSIGMONDRÁ emlékeztet. BÁTKY ZSIGMONDRÁ, a tudósra, a *Néprajzi Múzeum* főigazgatójára, A *magyarság néprajza* szerkesztőhármásának jeles tagjára, a magyarországi néprajzi kutatás kiemelkedő egyéniségére. BÁTKY ZSIGMOND emlékét őrzi mostantól a kegyelet és a tisztelet, bizonyítván, hogy az utókor nem felejt. Nem felejt még a távoli múltat sem, azt a távoli múltat, amiben BÁTKY ZSIGMOND élt és alkotott. Távol van már a századelő tőlünk, noha vannak még köztünk, akik BÁTKY ZSIGMONDNAK pályatársai voltak, sokan pedig, akik kortársai lehettünk, emléke mégis a távoli múltból áll élénk.

A millenium évében, 1896-ban lett a *Néprajzi Tárnak*, a *Néprajzi Múzeum* jogelődjének gyakornoka és az intézmény főigazgatójaként, négy évtized múltán hagyta el a közszolgálat tudományos terepét. Ebben az időben igazodott közép-európai tudományos mértékekhez hazánkban a néprajzi kutatás, ami nem csekély mértékben vagy talán elsősorban BÁTKY ZSIGMOND érdeme. Mindenekelőtt a falusi házak építészettörténete volt az a tárgykör, amelyben a német és a vele szomszédos nyelvterületek kutatói — jobbára kultúrgeográfiai módszerek szerint értékelt ismereteik birtokában — írták tanulmányaikat. BÁTKY ZSIGMOND, noha abban az időben a tudományos kutatók személyes érintkezése még korántsem volt olyan gyakori, mint manapság, teljesen otthonosan mozgott szellemi pályatársai között, s publikációival tudománytörténeti értékeket teremtett. A másik — szintén közép-európai kultúrtörténeti módszertani — újítás ugyancsak BÁTKY ZSIGMOND kortársainak leleménye: a szavak és a tárgyak összefüggéseinek jelentéstörténeti magyarázata, amivel BÁTKY ZSIGMOND (noha nem volt szakképzett nyelvész és ennek hátrányait írásain érezhetjük) nagy előszeretettel foglalkozott.

Emlékezni kell a múzeumi praktikum tudósára is, arra a munkásságra, amit az utókor talán kevésbé hajlamos méltányolni, talán azért, mert a kortársak is megszokásból eltekintenek tőle. Szóval, a múzeumszervező BÁTKY ZSIGMONDRÁ, akinek hivatalba lépésekor nyílt meg az etnográfiai falu, s akinek osztályrészül jutott a *Néprajzi Tár* költöztetése, majd állandó kiállításának megalkotása. Ezenközben elvégezte annak a nagyszabású kartográfiai munkának a zömét, amely a Kárpát-medence nemzetiségi viszonyait mutatja be. Nemcsak etnikai térképet szerkesztett, ami egyébként a trianoni békediktátummal megcsonkított Magyarország utolsó ábrázolása volt, hanem olyan ismereteket akumulált, amelyek elegendő energiát adtak neki a múzeum állandó kiállítása megtervezéséhez is. Korunk világhírű nyelvésze, a közelmúltban elhunyt ROMAN JACOBSON említette nekem, hogy LAZICZIUS GYULA figyelemfelhívása nyomán az 1930-as évek második felében meglátogatta a *Néprajzi Múzeum* állandó kiállítását és azt tapasztalta, hogy ott példászerű tudományos rendszerességgel mutatták be a magyar és a vele együtt élő népek kultúráját. JACOBSON négy évtized után újra Budapesten járva megkereste a múzeumot és méltatlankodva tapasztalta, hogy ettől a kiállítástól is megfosztotta a háború a közönséget.

BÁTKY ZSIGMOND érdeklődése megkülönböztetett figyelemben részesítette a tágabb szülőföld, a Dunántúl tájait. Ez kifejezetten érdeme. Hiszen Pannonia a régebbi néprajz művelőinek látómezején kívül esett, sőt még ma is akad olyan kiemelkedő tisztségviselője a néprajzosok társaságának, aki töretlen őrzője ennek a provinciális hagyománynak. BÁTKY ZSIGMOND számára viszont a pannon táj megkülönböztetetten kedves vidék volt Európában, a szülőföld, mert fia Európa szülőtte volt, amit leginkább tudományos életművével bizonyított. Ezért tisztelgünk most emléke előtt és hisszük, hogy emléktáblája újabb bizonyítást szolgáltat szellemi erejéről, korokon, nemzedékeken átsugárzó emberi és intellektuális értékeiről.

HOFFMANN TAMÁS

Bálint Sándor emléke Szegeden

Az elmúlt öt év alatt a magyar néprajztudomány és a szegedi tudományos élet egyik legnagyobb, ám életében mellőzött egyénisége elfoglalta méltó helyét a város közéletében. Szeged végre kellő tisztelettel adózik szülőtte emlékének. Első lépésként, 1985 elején a város egyik új lakótelepén utcát neveztek el a tudósról. Ugyanez év augusztusában emléktáblát helyeztek el a „legszegedibb szegedi” szülőházának falán, Alsóvároson. A fehér márványtáblán látható réz dombormű SZATHMÁRY GYÖNGYI szobrászművész a szegedi tanárképző főiskola tanárának alkotása. Az emléktáblát SÓTÉR ISTVÁN akadémikus avatta fel ünnepélyes keretek között. 1985 őszén a *József Attila Tudományegyetem* néptáncsoportja vette fel az egyetem egykori tanárának nevét.

1989-ben a tápéi általános iskola választotta BÁLINT SÁNDORT névadónak. Az iskola előtt kap majd helyet a tudós mellszobra, SZATHMÁRY GYÖNGYI alkotása, amelynek gipszmintája ma az épületben, a BÁLINT SÁNDOR emlékének szentelt kiállításban látható. A kiállítást LELE JÓZSEF rendezte. 1989 augusztusában, BÁLINT SÁNDOR születésnapján avatta fel ILIA MIHÁLY egyetemi tanár

Bálint Sándor emléktáblája (Fotó: LELE JÓZSEF)

és CSONKA ISTVÁN tanácselnök a tudós mellszobrát a Mátyás téren, az alsóvárosi templom előtt. A szobor KALMÁR MÁRTON szegedi szobrászművész alkotása. Az avatás estjén a tápéi kármelhegyi kápolnában emlékmisést tartottak a szakrális néphagyományok neves gyűjtőjének tiszteletére. Szeptemberben a *November 7. Művelődési Ház* (a régi katolikus tanítóképző *Szent Imre Kultúrháza*) vette fel BÁLINT SÁNDOR nevét. Az ünnepségen ILIA MIHÁLY mondott avatóbeszédet és a *Bálint Sándor Táncsoport* adott műsort. Az intézmény nyugdíjas-klubjának tagjai az avatás előtt felkeresték azokat a heyeket, ahol névadójuknak emléket állítottak.

Folyamatban van BÁLINT SÁNDOR boldoggá avatása is, amelyet LELE JÓZSEF, a *Móra Ferenc Múzeum* munkatársa szorgalmaz. Ugyancsak ő gyűjti a tudós életével és munkásságával kapcsolatos dokumentumokat is, amelyek a BÁLINT SÁNDOR hagyatékát magában foglaló különgyűjteményben kapnak helyet. A múzeumban található gyűjtemény eddig 74 levéllel, s egyéb írásos dokumentummal, valamint számos fotóval gyarapodott kezelőjének külföldre is kiterjedő gyűjtése során. (BÁLINT SÁNDORral kapcsolatos eredeti, vagy másolt dokumentumokat szívesen fogadl)

A közéletünk palettáját színesítő *Keresztény Értelmiségiak Szövetségén* belül létrejött a *Bálint Sándor Munkacsoport*, amelynek megszervezője szintén LELE JÓZSEF volt.

Bálint Sándor mellszobra (Fotó: LELE JÓZSEF)

BÁRKÁNYI ILDIKÓ

Az európai kultúra támogatója

Alfred Toepfer 95 éves

1978. május 17-én Bécsben, az *Osztrák Tudományos Akadémia* János-termében a *Herder-díjak* és *-ösztöndíjak* átadási ünnepségén RUDOLF KIRSCHLÄGER köztársasági elnök társaságában egy mindenkihez közvetlen, ugyanakkor a körülötte történő eseményekre gondosan ügyelő idős úr jelent meg. A díjkiosztást követő fogadáson a korábbi évek Herder-ösztöndíjasaitól tudtam meg, hogy ő Dr. h. c. ALFRED TOEPFER, egy hatalmas hamburgi külkereskedelmi vállalat tulajdonosa, a hamburgi *F. V. S.* és a bázeli *Goethe Alapítvány* létrehozója. Ezen a napon valamennylen az ő vendégel voltunk. Kifejeződött ez abban is, hogy az *Imperial Szállóban* adott díszebédet a köztársasági elnök neki köszönte meg. TOEPFER úr este az *Operában*, majd a *Sacher Cukrászdában* a késő éjszakába nyúló beszélgetésen is velünk, díjazottjaival, ösztöndíjasainal, kuratóriumi tagjaival volt. E kivételes nap éjjelén a kelet-, délkelet-európai térség országaiból hét fiatalember azzal a gondolattal hajthatta álomra a fejét, hogy TOEPFER úr ajándékként a következő tanévben valamelyik bécsi főiskolán Herder-ösztöndíjasként tanulhat.

Mint *Herder-ösztöndíjas* az elmúlt évtizedben sokszor találkoztam vele. Láthattam őt, amikor SÜTŐ ANDRÁS, CSÓRI SÁNDOR, FARKAS FERENC, ENTZ GÉZA, GYÖRFFY GYÖRGY vette át a *Herder-díjat*. Bécsi találkozóra hívtott minket a díj fennállásának 20. és 25. évfordulója alkalmával.

1981-ben a hamburgi városháza dísztermében hallhattuk beszámolóját alapítványal teli évszázados működéséről. Minket, magyarországi kitüntetettjeit egy alkalommal a budapesti német nagykövetség rezidenciáján is fogadott. Magam a székesfehérvári *Alba Regia Népi Együttes*sel két alkalommal a Lüneburgi-pusztán és Hamburgban lehettem vendége. A sors különös kegyelmének tartom, hogy ez a pátriárkai kort megért ember, aki 1989. július 13-án ünnepelte 95. születésnapját, az elmúlt évek során alig változott. Alapítványával kapcsolatos céljait, elképzeléseit pedig változatlanul az összeurópai kultúra és tudomány támogatását szolgálják.

Mindkét alapítványát 1931-ben hozta létre. A hamburgi *F. V. S. Alapítvány* neve magyarázatra szorul. Sokan találgatják, voltaképp minek is a rövidítése ez a három betű. TOEPFER úr nem tudta eldönteni, hogy szeretett klasszikus költőjéről, FRIEDRICH VON SCHILLER-ről, vagy az Európa-gondolat korai előharcosáról, a porosz társadalomreformert, FREIHERR VON STEIN-ről (1757–1831) nevezze-e el alapítványát. Számára mindkét név rövidítését jelenti a három betű. Az *F. V. S. Alapítvány* ma Németország egyik legnagyobb magánalapítványa, amely Európa-szerte évenként mintegy 30 díjat, ösztöndíjat adományoz. Közülük a Lengyelországtól Görögorszáig húzódnó kelet-, délkelet-európai térség hét országában a *Herder-díj* a legnagyobb elismerés. 1964 óta minden évben ezzel a díjjal tüntetik ki Kelet- és Délkelet-Európa területéről azokat a kiemelkedő személyiségeket, akik kimagasló eredményeket értek el az irodalom, a zene, a festészet, a szobrászat, az építészet, a néprajz vagy a műemlékvédelem területén, és munkájukkal az európai műveltség fenntartásához, továbbfejlesztéséhez hozzájárultak. A *Herder-díj* Németország és a kelet-, délkelet-európai országok közötti kulturális kapcsolatok ápolását, előmozdítását szolgálja.

Az elmúlt negyedszázad során a díjat a magyar kultúra olyan kiemelkedő alakjai kapták meg, mint KODÁLY ZOLTÁN, NÉMETH LÁSZLÓ, ILLYÉS GYULA, a néprajztudósok közül ORTUTAY GYULA, GUNDA BÉLA, BALASSA IVÁN, DÖMÖTÖR TEKLA, a művészettörténész BALOGH JOLÁN, illetve az építész MAJOR MÁTÉ. *Herder-díjjal* tüntették ki többek között JOZEF BURSZTA lengyel, LUDVIK KUNZ és VACLÁV FROLEC cseh, JÁN PODOLÁK és SOŇA KOVAČEVIČOVÁ szlovák, MILOVAN GAVAZZI horvát, ION VLADUȚIU román, CHRISTO VAKARELSKI bolgár, GEORGIOS A. MEGAS görög néprajztudósokat, KRZYSZTOF PENDERECKI lengyel zeneszerzőt, MIROSLAV KRLEŽA horvát és EUGEN BARBU román írókat. A díjazottnak joga van egy 30 éven aluli tanítvány kijelölésére, aki *Herder-ösztöndíjjal* egy évig a bécsi egyetemen vagy valamelyik bécsi főiskolán tanulhat. Magyarországról a néprajz területéről eddig NAGY ILONA, CSOMA ZSIGMOND, LÁGLER PÉTER és e sorok írója volt *Herder-ösztöndíjas*.

Az *F. V. S. Alapítvány* másik, egész Európát, így Magyarországot is érintő kiténtetése az *Európa-díj a népművészetért*, amelyet nem hivatásos népi együttesek és a népművészet kutatói nyerhetnek el. Magyarországról eddig a budapesti *Bartók Béla Táncegyüttes* és a debreceni *Hajdú Táncegyüttes*, valamint az archaikus népi imádságok összegyűjtéséért ERDÉLYI ZSUZSANNA néprajzkutató érdemelte ki az *Európa-díjat*.

Figyelemre méltó TOEPFER úr alapítványainak folyamatos kapcsolattartása a díjazottakkal, ösztöndíjasokkal, különösen a fiatalokkal. A Lüneburgi-pusztán természetvédelmi területén kialakított vendégházakba tavasztól őszig egész Európából zenekarokat, kórusokat, népi táncegyütteseket hívnak meg, akik szombatoként a Lüneburgi-pusztán, egy alkalommal pedig Hamburgban lépnek fel. Hasonló csoportokat fogad a bázeli *Goethe Alapítvány* Elzászban a Klingenthal kastélyban, akik vasárnapként Klingenthalban, egy alkalommal pedig Straßburgban szerepelhetnek. A Lüneburgi-pusztára és Klingenthalba Magyarországról a népművészeti *Európa-díjjal* kiténtetett csoportokon kívül a pécsi *Baranya Táncegyüttes* és a székesfehérvári *Alba Regia Népi Együttes* már több alkalommal is meghívták. A klingenthal kastélyban minden esztendőben egy jelentős tudományos konferenciát rendeznek. Az 1988-ban megrendezett világnézeti tanácskozáásra meghívott pannonhalmi bencés tanárok nagyszerű előadásait ma is emlegetik a résztvevők és az alapítvány munkatársai. Terveink szerint a klingenthal kastélyban 1993-ban egy néprajzi konferenciát szeretnénk rendezni a határok nélküli Európa kulturális régióiról. Ezt a tervünket az alapítvány részéről TOEPFER úr is támogatja.

TOEPFER úr társadalmi tevékenységének második nagy területe a természetvédelem. A bá-

zeli *Goethe Alapítvány Alexander von Humboldt-aranyérmét* a példamutató természetvédelmi munkáért minden évben kiosztják. Elnyerésénél valamennyi európai ország szakemberei szóba jöhetnek. TOEFFER urat 1953-ban a *Lüneburgi-pusztai Természetvédelmi Egyesület* elnökévé választották. Munkája eredményeként nem csupán a Lüneburgi-pusztai eredeti növény- és állatvilágát sikerült megőrizni, hanem közel 100 népi építészeti emléket is rendbehoztak, helytörténelmi—néprajzi múzeumot nyitottak, sétautakat építettek, ahonnan kitiltották az autókat. A Hamburggal délen határos Lüneburgi-pusztai ma évente 3,5—4,5 millió embernek nyújt felüdülést. Az itteni tapasztalatok alapján 1956-ban TOEFFER úr tervet nyújtott be a szövetségi kormánynak 25 természetvédelmi park létesítéséről, ahol a társadalom széles rétegei ingyenes felüdülést találhatnak. Javaslatára nyomán valóságos természetvédelmi mozgalom indult meg az országban. Ma 64 természetvédelmi park található Németországban. Azt jelenti ez, hogy az ország területének 20%-a védett.

TOEFFER úr munkásságának harmadik jelentős területe a műemlékvédelem. A háborúban erősen megsérült hamburgi állami operaház az 1950-es évek elején az ő kezdeményezésére restaurálták. E célra a saját jelentős adományát követő fél éven belül a hamburgi vállalkozók és magánszemélyek körében 3,25 millió márkát sikerült összegyűjtenie. Az 1960-as évek végétől a hamburgi Peterstraße reneszánsz és barokk polgárházait restauráltatta. Az itt kialakított lakásokat idős embereknek alacsony lakbérért adta ki. 1966 és 1969 között a bázeli *Goethe Alapítvány* számára Straßburgban egy 1566-ban épült polgárházat, 1972-től 1975-ig a Klingenthal kastélyt állíttatta helyre.

Dr. h. c. ALFRED TOEFFER 1981-ben, Hamburgban elmondta, hogy két alapítványa fél évszázad alatt 940 díjat és 1380 ösztöndíjat adott ki. Díjakra, ösztöndíjakra, érmekre 30 millió, műemlékvédelemre 70 millió, természetvédelemre 75 millió márkát költött. Azóta ezek a számok jelentősen emelkedtek. Hallhattuk itt TOEFFER úrtól azt is, hogy hosszú élete során milyen eszmék vezérelték őt az európai kultúra és tudomány támogatása felé: „A keresztény erkölcs, a kantai filozófia, valamint Goethe mindent átfogó gondolkodása és műve határozták meg munkámat, abban is segítettek, hogy a sors próbált kiálljam. Az alapítványokat valamennyi nép ifjúságának ajánlom...”

Kilencvenötödik születésnapján mit is kívánhatnánk Dr. h. c. ALFRED TOEFFER úrnak? Elmondjuk neki azt, hogy díjazottjai, ösztöndíjasai életét, pályáját meghatározta. Tekintetünket Európa, Ausztria, Németország, Franciaország felé fordította. Tette ezt olyan időben, olyan területen, amikor és ahol az összeurópai politikai, gazdasági, kulturális és tudományos együttműködés mai lehetőségeinek még a körvonalai sem látszottak. Lehet, hogy az összeurópai gondolat teljes győzelmét csak a két alapítvány legifjabb ösztöndíjasai érik meg, de a folyamat elindulásánál és kiterjedésénél ott látjuk TOEFFER urat, munkatársait, díjazottjait, ösztöndíjasait. TOEFFER úr munkássága a közös „európai ház” alapjainak lerakásánál meghatározó jelentőségű. Kívánjuk Dr. h. c. ALFRED TOEFFER úrnak, hogy családja, barátai, munkatársai, díjazottjai és ösztöndíjasai körében még sokáig e közös „európai ház” építésének örvendhessen.

LUKÁCS LÁSZLÓ

Lükő Gábor nyolcvanéves

1989-ben töltötte be nyolcvanadik életévét Lükő GÁBOR, a magyar néprajz egyik legszínesebb, sokoldalúan képzett, de sokszor bírált és elmarasztalt nagy hatású egyénisége. Azt, hogy méltatlanul megfélemeztek tavaly születésnapja megünnepléséről, csak részben magyarázza az a tény, hogy a múlt évben ünnepeltük meg a *Magyar Néprajzi Társaság* megalapításának centenáriumát is. Az az igazság, hogy Lükő GÁBOR legtöbbet vitatott és idézett műve, *A magyar lélek formái* 1942-ben való megjelenése után őt kiszorították a tudományos közéletből. Erre elegendő okot éppen ebben az idézett munkában találtak a különböző, szűkebb néprajzi szakterület művelői.

A részterületeken elért eredményeket LÜKŐ GÁBOR nem cáfolta, nemegyszer hivatkozik is ezekre, de visszautasította azt a sommás véleményt, hogy egyes népművészeti formák, motívumok vagy elemek egyszerűen német vagy polgári eredetűek és ezek megértéséhez ő keleti párhuzamokat és kapcsolatokat keresett. A mű kihívást jelentett nemcsak a szűkebb szak tudomány, hanem egyáltalán a magyar műveltség, irodalom és művészet kérdéseivel foglalkozók számára is. Eleve gyanús volt sokaknak, hogy LÜKŐ GÁBOR egyszerre mindenhez ért, hozzászólt az anyagi műveltség, a népművészet, a népköltészet és a szellemi néprajz más területéhez és e tárgykörökben meglepő, eddig fel nem tett kérdésekre keresett választ valóban tekintélyes, elsősorban a török, a finnugor, másodsorban a szomszédos népek, azok közül is leginkább a román népi kultúrára vonatkozó összehasonlító anyagismerettel. A LÜKŐ GÁBOR által feltett szokatlan kérdések egy része évtizedekkel később jelenik csak meg a nemzetközi és magyar néprajzi irodalomban, de ismét csak inkább egyes részterületeken, nem a különböző műfajokat összefogó munkákban. (Példaként említhetjük a népköltészet kutatásában megindult szemlotikai vizsgálódásokat.) Sok felvetett kérdés viszont máig sem került újra elő és ma is kutatókra vár.

LÜKŐ GÁBOR gondolatait lendületes, költői nyelven adja elő, s mivel azokat nem minden esetben fejtette ki részletesen, sok félreértésre, félremagyarázásra adott alkalmat. Kétségtelen, hogy sok esetben találjuk ma is merésznek feltevéseit, szokatlanok vagy önkényesnek párhuzamait és a nyelvtudomány módszeréből levezetett eljárásait, de a könyvnek részletes, tényszerű bírálója, az egész művet mérlegelő kritikusa csak SZABÉDI LÁSZLÓ, a tragikus sorsú költő, irodalomtörténész és nyelvész volt. Ő elsősorban azt nehezményezte, hogy szerinte LÜKŐ GÁBOR a magyart egyenlővé tette a falusival, az ősivel, a túlhaladott kezdetlegességgel és ezzel az elmaradottságot művelődési eszmévé emelte. Ma már ezt a gondolatot is másképpen fogadhatjuk. Igazat adhatunk LÜKŐ GÁBORnak abban, hogy az egyszerű, a kezdetleges jelzőben nincs okvetlenül leICSINYLŐ értékítélet, amint a bonyolult sem jelent egyszerűsre mind nagyobb értékűt. Az egyszerű formákra ma sokan úgy tekintenek, mint példákra, mint lehetne a jövő műveltségében a művészeteket újra mindenki számára megközelíthetővé tenni.

Ha vannak is LÜKŐ GÁBOR megállapításaival kapcsolatban fenntartásaink, módszere és egyes eredményei vitathatók is lehetnek, magyarázatai főlegesenek vagy túl merészek, a munkának történeti érdemei is vannak. Akkor kimondatlanul is a magyar nép önbizalmát kívánta erősíteni a germán magasabbrendűségi eszmékkel szemben, amikor a magyar népi műveltség gyökereit keleten kereste, bizonyítván azt, hogy az nem egy európai, a német kultúra függvénye, elrontott, provinciálizált, elszegényített és elmaradott változata. GYÖRFFY ISTVÁN és KARACSONY SÁNDOR tanítványának vallotta magát ebben is. Legnagyobb érdeme e munkájának és egész munkásságának azonban az, hogy a művészet, a nyelv, a gondolkodás, a szemlélet és a társadalom összefüggéseit kereste. Megértette és vallotta, amit KODÁLY ZOLTÁN fogalmazott meg: „mi a faluban nemcsak egy csomó dalt... szóval onnan kimarkolható, elvihető és felhasználható anyagot találtunk, hanem másvalamit is, ami nélkül ezek a dalok sem jöttek volna létre: kultúrát. Bármilyen furcsán hangozzék is: egységes, homogén kultúrát, amelynek a dal elválaszthatatlan része, mintegy tetőpontja, de mindenesetre szerves kivirágzása. Olyan kultúrára kell gondolnunk, melyet frás-olvasás nélkül is meg lehet érteni, de amelyben megvan a kultúra fő tulajdonsága: az, hogy részesét felvértezi minden eshetőségre és boldog emberré teszi mindaddig, míg a neki megfelelő életkörülből ki nem lép.” Ennek az egésznek, a magyar paraszti műveltségnek a kutatása a néprajz igazi feladata. Mäskülönben ennek a kultúrának minden részletét „eladhatjuk” más tudomány szakoknak: gazdálkodását a gazdaságtörténetnek, hitét a vallástörténetnek, költészetét az irodalomtudománynak, művészetét a művészettörténetnek, s mindezek majd meg is állapíthatják sorra, hogy a népi műveltség semmi más, csak a „műveltség”, a „költészet”, a mezőgazdaság vívmányainak elmaradott, megkészt, vulgarizált, a nép közé szállott változata, lenyomata, morzsája. Pedig itt egy egyszerű, megismerhetetlen, a klasszikus ókori műveltséggel egyenrangú, önálló kultúra tudományáról van szó, egy a szemünk előtt szertefoszló csodáról, amelynek tanulmányozása, értékeinek megismerése, az egész szem előtt tartásával egy külön tudomány, a néprajz tárgya és ez a tudomány akkor is gazdagítani fogja az Európáról és népünkről, s azon túl, magáról az Emberről kialakított ismereteinket, felfedezéseinket, amikor már régen eltűnt földrészünkről és a Duna tá-

Járól a paraszt.

Ezt látta és érezte, ezt próbálta kutatni és magyarázni LÜKŐ GÁBOR abban a nevezetes, fent idézett művében, amelynek alapján — az akkori, RÁKOSI és SZTÁLIN nevével meghatározott művelődéspolitikában — LÜKŐ GÁBOR romantikus, idealista, nacionalista és reakciós minősítést kapott. Az a LÜKŐ GÁBOR, aki Ifjú fejvel, hogy belülről érthesse és becsülhesse meg a román népi kultúrát, egy Maros-menti román gazdánál szolgalegéynek állott, a bukaresti egyetemre iratkozott be, hogy tanulhasson a híres román falukutatótól, aki a háború után Debrecenben külön folyóiratot szerkesztett azért, hogy a magyarság jobban megismerhesse a román nép értékelt és más szomszédos népek műveltségét. Aki tudósként azért dolgozott, hogy az etnográfia valóban megvalósíthassa — JÓKAI MÓR gondolata ez — a világképét, önmagunk és más népek értékelnek megismertetésével és megbecsülésével.

Isten éltesse GÁBOR bátyánkat!

ANDRÁSFALVY BERTALAN

Kós Károly hetvenéves

A kalotaszegi Sztánán született 1919-ben, ahol édesapja az író, építész KÓS KÁROLY a román hívek számára ingyen tervezte a templomot, míg benn a hegyek között magának az úgynevezett „bagolyvár”-at építtette, melyhez egy középkori mintájú gazdasági udvar is csatlakozott. Ez utóbbi elpusztult ugyan a háború után, de magát a házat sikerült úgy helyreállítani, hogy a néprajztudós KÓS KÁROLY tanulmányai, könyvei nagyjából ott születtek meg a sztánai csendben és nyugalomban.

A kolozsvári egyetemen tanult VISKI KÁROLYNÁL, GUNDA BÉLANÁL és 1944-ben doktori oklevelet szerzett. Egyetemi gyakornok, majd tanársegéd, múzeumi osztályvezető az egykori Erdélyi Néprajzi Múzeumban, részt vesz a kolozsvári szabadtéri múzeum munkálataiban, megbízott egyetemi előadó, akadémiai tudományos kutató. Az utóbbi évtizedben nyugdíjba vonulva igyekszik egy életen át gyűjtött néprajzi feljegyzéseit formába önteni. Munkái az 1970-es évek közepétől a Kriterion Könyvkiadó (Bukarest—Kolozsvár) kiadásában sorra jelentek meg.

Munkásságának középpontjában elsősorban a magyar parasztság anyagi műveltségének kutatása áll. Vizsgálja az erdélyi falvak települését, építkezését és lakásberendezését. A néprajzi irodalomban először közöl ilyen tárgyú átfogó ismertetést Kászomból, a Küküllő mentéről, a Fekete-Körös völgyéből, a moldvai csángókról, a Szilágyságból, a Mezőségről és sok más vidékről, ahonnan eddig semmit vagy legfeljebb nagyon keveset tudunk. A rendkívül alaposág jellemzi munkáját. A település, építkezés és lakásberendezés témakörében többet tárt fel a romániai magyarok között, mint előtte bárki más. A bútorok bemutatásában különösen klímagaslóak az eredmények. A *vargyasi festett bútor* (Kolozsvár, 1972) című könyve, melyben egyetlen asztalos család életét és munkásságát kíséri végig a XVI. század végétől egészen napjainkig, szemléletesen mutatja, hogyan kapcsolódott a városi és falusi templomok kazettás mennyezetének festőművészete a parasztbútorokhoz, melyek készítése szinte napjainkig nyomkövethető.

De más területeken is kezdeményező és úttörő munkát végez. Ilyen a vásárok és piacok bemutatása. KÓS KÁROLY az, aki a kézművesek, kisliparosok áruinak elterjedését nyomkövetésről és bemutatásával a művelődési javak terjedését, kicsérélődését bemutatta.

De nem csak egyedül dolgozik, hanem négy tájli monográfiájában munkatársai — NAGY JENŐ és SZENTIMREI JUDIT — segítettek. Így jött létre és jelent meg a *Kászoni székely népművészet*, valamint a *Szilágysági magyar népművészet* 1974-ben, a *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet* 1978-ban, s a *Moldvai csángó népművészet* 1981-ben. Ezek mindegyike teljesen ismeretlen vagy alig kutatott területeket mutatott be. A könyvek címe népművészetre utal, de KÓS KÁROLY részletesen elemzi a települést, építkezést és a ház berendezését. Még egy ötödik kötet kézírata is elkészült, de ezt KÓS KÁROLY egyedül fogalmazta meg. Ez a Mezőség népi műveltség-

gét mutatja be, melyről a erdélyi tájak közül mindeztelg a legkevesebb ismerettel rendelke-zünk.

Egy könyv különösen közel áll szívéhez: *Mihez kezdünk a természetben?* Ez 1968-ban Je-lent meg először, majd nálunk is napvilágot látott 1985-ben a Mezőgazdasági Kiadó gondozá-sában. Ebből megtanulhatjuk többek között, hogyan kell tüzet gerjeszteni, megismerhetjük a vadontermő gyógynövényeket, a vadgyümölcsöket és azok aszalását és még sok mindent, ami egykor velejárója volt a mindennapi életnek.

1976-ban megindította a *Népismereti Dolgozatok* című tudományos néprajzi gyűjtemény-sorozatát. A második kötet szerkesztésében már FARAGÓ JÓZSEF is részt vett. Eddig összesen öt kötet látott napvilágot, a legutóbbi 1983-ban. Sajnos azóta nem vehettünk kézbe újabb szá-mot, pedig az előkészületek idejében megtörténtek. Az öt kötetből világosan kitetszik, hogy legalább száz azoknak a romániai magyar néprajzkutatóknak a száma, akiknek eredményelt ér-demes közreadni.

Róluk, de különösen Kós KÁROLYRÓL el kell mondani, hogy megteremtették azt a tudományos stílust, mely a szépprózához közel áll, mentes a körmondatoktól, idegen szavaktól és kifeje-zésektől és így alkalmas arra, hogy az érdeklődők és a szakemberek egyaránt használhassák.

Kós KÁROLY művelhez viszonylag ritkán jut hozzá a magyarországi olvasó. Éppen ezért gondoltunk arra, hogy a településsel, népi építkezéssel foglalkozó dolgozatait egy kötetben közreadjuk. A könyv 1990. áprilisában megjelent, ezzel is köszöntjük és üdvözljük a hetve-néves és ma is nagy lendülettel dolgozó tudóst.

BALASSA IVÁN

A hatvanéves Hofer Tamás köszöntése

A kerek évforduló bizonyára sokakat meglep: HOFER TAMÁS aktivitását, munkakedvét és mozgékonyágát ismerve nehéz elhinni, hogy 1989. december 29-én már 60. születésnapját ünnepelte. Kiemelkedő tudományos teljesítménye azonban korát meghazudtoló fiatalága dacára arra kötelez bennünket, hogy a pályatársak, munkatársak nevében szeretettel köszöntsük és kifejezzük teljesítménye iránti őszinte nagyrabecsülésünket.

HOFER TAMÁS 1952-ben fejezte be tanulmányait a budapesti egyetemen. Szakdolgozatát TA-LASI ISTVÁN bírálta, szigorlatait tárgyi néprajzból, folklórból és emberföldrajzból tette. Az egye-temről kikerülve a budapesti *Néprajzi Múzeum* munkatársa lett, s közel három évtizeden át az is maradt. E hosszú idő alatt a múzeum csaknem minden gyűjteményében dolgozott, s időköz-ben FÉL EDITTEL létrehozta a közel 4000 tárgyat számláló *Átány-gyűjteményt* is. Vértbelli muzeo-lógusként más gyűjtemények gyarapodásához szintén több ezer tárgy felkutatásával, megvá-sárlásával járult hozzá. Emellett 10—20 ezer fénykép- és diafelvételt készített, határozott meg. Az *Etnológiai Adattár* több ezer oldalnyi kéziratát, beletárolt gyűjtését őrzi. Adatgyűj-tő, dokumentáló munkáját nem is a roppant mennyiség, hanem a megőrkített anyag minősége, a nagy felkészültséget tükröző interjúk információértéke, a fényképek gondos kivitelezése teszi maradandóvá.

Néprajzi terepmunkát a magyar nyelvterület számos távoll pontján végzett. Dél-Dunántúl, különösen Somogy falvaiban — így Nemespátrón — a településformákat vizsgálta. Hosszabb-rövidebb időt töltött a Szigetköz, Csallóköz és a Vágmellék egyes falvaiban. Végzett néprajzi megfigyeléseket Hontban, Nógrádban éppúgy, mint a Közép-Tisza vidékén (Mezőkövesd, TI-szaigar) és a Tiszántúlon (Hajdúböszörmény). Számos eredményes útja vezetett a romániai ma-gyar népcsoportokhoz. Kalotaszeg, gyimesi gyűjtéseiből publikációk is születtek, mezőszégi és moldvai gyűjtéseinek java még feldolgozatlan. Rövid, de eredményes terepmunkát végzett a Kís-Kárpátok nyugati előterében, a Búrmező falvaiban, megfordult kanadai magyar farmerek és mexikói parasztok közösségeiben. Konferenciák, rövid külföldi tanulmányutak alkalmával Eu-rópa számos országában szerzett tereptapasztalatal egészítik ki széles körű irodalmi, múzeu-

mi ismeretelt. Levéltárakban, könyvtárakban ugyanolyan otthonosan jár-kei, kutat kezdő muzeológus kora óta, mint terepen. HOFER TAMÁS könyvel, tanulmányal igen kiterjedt anyagismeretről, elméleti-módszertani felkészültségről, teremtő invencióról tanúskodnak. A pálya első harmadában a településformák története és funkciórendszere állt érdeklődésének előterében. Az ún. *kertes települések* geográfiai elterjedtségének vizsgálatában hamar túllép a GYÖRFFY ISTVÁN által kijelölt mezsgyéken, s vizsgálja a dombvidéki és folyómenti megosztott települések változatait, a szálláskerteket, a magyar tanyarendszer múltját. Folyamatosan keresi a lehetséges külföldi párhuzamokat, tárgtja a *baromudvaros telekre* elterjedtségére, formálra vonatkozó ismereteinket. Munkásságának külföldön is legismertebb része a FÉL EDITTEL együtt Átányon (Heves megye) végzett kutatás eredményeit összegző három testes kötet. A *Proper Peasants* (Budapest, 1969), a *Geräte der Átányer Bauern* (Budapest, 1974) és a *Bäuerliche Dankweise in Wirtschaft und Haushalt* (Göttingen, 1972) olyan páratlan néprajzi trilógia, amely az etnográfiai, antropológiai tudományok művelői körében az egész világon ismertté tette Átányt és a két kiváló szerző nevét. Ennek a monografikus módszerű vizsgálatnak azonban még számos — publikációkban, kéziratokban és egyéb dokumentációban felmutatható — mellékterméke van, nem is említve olyan apróságot, gyakorlati eredményt, mint az átányi tájház.

Az átányi vizsgálat hasznát, jelentőségét sem lehet pusztán mennyiségi oldalról megközelíteni. Igazi értéke ugyanis gondolati, módszertani újszerűségében, antropológiai látásmódjában és az adatgyűjtés, feldolgozás páratlan megbízhatóságában rejlik. A paraszti gazdálkodás fogalomrendszerére, a mindennapi döntési mechanizmusokra, a falu tárgyi világára, teljes eszközkészletére, a helyi társadalom szerveződésére, intézményeire irányuló kérdésfeltevések és válaszok jelentősen járultak hozzá a magyar néprajzi szemlélet korszerűsödéséhez.

Az eddigi életmű harmadik vonulata a tárgyalakotó népművészethez kapcsolódik. A FÉL EDITTEL közösen kiadott *Magyar népművészet* vaskos kötete mellett főként a változási folyamatok, a népművészet történetében kitapintható periódusok, a művészeti jelenségek társadalmi háttere képezték azt a tematikát, amire HOFER TAMÁS figyelme irányul. Részben ehhez kapcsolódnak a tárgyrendszerek szerkezetére, a „tárgyak elméletére” irányuló vizsgálódásai is. Szerkesztőként, kutatásszervezőként szintén egyik motorja a magyar népművészet kutatásának. ORTUTAY GYULA halála óta szerkesztője a *Corvina Magyar népművészet* című könyvsorozatának, s szakértő vezetésével folyik a *Megyék népművésze* című sorozat kötetelnek előkészítése.

Amilyen fáradhatatlanul gyűjtő terepmunkás, amilyen invenciózus tanulmányíró tudós, olyan szívós szervező és ötletes szerkesztő. A *Néprajzi Múzeumban* hosszú időn át tudományos titkárként, majd osztályvezetőként a szakmai programok, viták szervezője. Majd a *Néprajzi Társaság* főtitkáráként országlrészét vállal a szolnoki vándorgyűlés megszervezésében (1974). Az *MTA Néprajzi Kutató Csoportjában* 1980. február 1. óta dolgozik. Előbb az *Adattár*, majd a *Szociálanropológiai Osztály* vezetője. 1986. július 1. óta igazgatóhelyettes és két kutató munkaközösség témavezetője. Az 1980-as években is több hazai és nemzetközi konferencia, tanácskozás spiritus rektora. Kiemelkedik ezek közül az *Ethnologia Europaea* 1982. évi konferenciájának megrendezése és a történelmi antropológláról szervezett ülészak előkészítése. A legnagyobb szolgálatot azonban az *Ethnographia*, a magyar néprajztudomány központi orgánuma szerkesztésével teszi a szaknak már több mint egy évtizede, 1975 óta látja el a feladást szerkesztő tisztét, őrködik a lap elismerten magas szakmai színvonalán, s vállalja a szerkesztés megannyi nyűgét. Az önmaga által emelt akadályok, a gyakori tematikus számok s a kiadó és nyomda ismert csapdái végtelenül megnehezítik ma már a szerkesztő dolgát.

HOFER TAMÁS kutatói, tudósi, tudományszervezői tevékenységének eredményeit valamelyest tükrözi évről-évre gyarapodó publikációinak hosszú jegyzéke. Mivel minősítik a kutatót, kijelölik helyét a hazai tudományos életben. Azonban a publikációk jegyzéke is csak sejteti a szerző kiterjedt külföldi tudományos kapcsolatait, a néprajzi-antropológiai tudományok nemzetközi mezőnyében kiküzdött pozícióját. Idegen nyelven, külföldön megjelent tanulmányal, cikkel önmagukban is mutatják ez irányú aktivitását. Ehhez hozzá kell tenni az *Ethnologia Europaea*, valamint az *International Journal of Sociology* szerkesztőbizottsági tagságát, az 1966—67-ben *Ford-ösztöndíjjal* az Egyesült Államokban töltött esztendő, az 1971. évi vendégtanárságot az *University of North Carolina* katedráján, a további amerikai, nyugat- és kelet-európai kongresszusokat, szakmai érdekű látogatásokat. HOFER TAMÁS azonban nemcsak saját külföldi

utazásaira, előadásaira, kapcsolataira figyel. Hasonló gonddal fogadja, patronálja a Magyarországra látogató külföldi kutatókat, egyetemi csoportokat is. Nemzetközi tevékenysége emeli a magyar néprajztudomány tekintélyét, külföldi megbecsültségét, s egész szakunkat segíti a tájékozódásban, az orientálódásban.

Egyetlen olyan terület van, ahol HOFER TAMÁS eddig nem fejtette, nem fejthette ki legjobb képességeit: hazai egyetemi oktatás és tudományos minősítés. Ebben neki és tanszékeinknek közös a felelőssége. Most, amikor születésnapja alkalmából e kerek évfordulón köszöntöm, és jókívánságaimat a pályatársak, intézeti munkatársak nevében is kifejezem, szívből kívánom, hogy idejéből, erejéből teljék a jövőben az egyetemi oktatásra, tanítványok nevelésére, tudása átadására.

Hosszú életet kívánva bízom új és új könyveknek, dolgozatoknak születésében, de legfőképpen a leszűrt eredmények, a termékenyítő gondolatok papírra vetésében.

Őrizze meg lázas aktivitását, friss mozgékonyágát nagyon sokáig, s lelje örömét alkotó munkája egyre sokasodó eredményeiben.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

Köszöntjük a hatvanéves Boglár Lajost

Hát ezt is megértük! A naptárra pillantva és utánaszámolva, nem hiszek a szememnek és a tényeknek. Igaz, úgy hiszem, az ő esetében nincs különösebb jelentősége az évek számának, hiszen ma is ugyanazzal a fiatalos lendülettel dolgozik, mint évtizedekkel ezelőtt, amikor megismertük. Ezzel talán összefügg, de semmiképpen sem véletlen az, hogy a fiatalok mindig is vonzódtak hozzá, s ő volt az, aki megértette és támogatta a fiatalok elképzeléseit, azokat a „legvadabb” ötleteket is, amiben rajta kívül az égvilágon senki sem hitt.

Több, mint tizenegy éve tanít „barátságból” a budapesti egyetemen. Most végre kinevezték félállású egyetemi docenssé. Hallgatói változatlanul ragaszkodnak hozzá, nemcsak hatalmas tárgyi tudása, terepmunkák során szerzett tapasztalata, huszonnégy éves múzeumi gyakorlati ismeretei miatt, hanem közlismert emberségéért, emberszeretetéért is és azért, mert feltétel nélkül támogat mindenkit, aki őhozzá fordul. Kell-e mondani, hogy micsoda lelki segítség ez annak, aki pályája vagy egyetemi tanulmányai kezdetén jó szóra, biztatásra szorul. Tanítványai között soha nem tett különbséget. Mindenkit feltétel nélkül támogatott, még a „reménytelen” eseteket is.

Támogatásával és kezdeményezésével jött létre az egyetemen a *Latin–Amerikai Munkacsoport*, majd nem sokkal később, 1984-ben az *Etnológiai Társaság*, amely később a *Néprajzi Társaság* szakosztálya lett. Felkarolta többek között azt a hallgatói kezdeményezést is, hogy etnológia specializáció lehessen néprajz szakon. Így végre van remény arra, hogy Magyarországon is angolszász típusú kulturális antropológiát képzést kaphassanak azok a hallgatók, akik ilyen irányú tanulmányokat kívánnak folytatni. Kérdés, hogy lett volna-e mindebből valami, ha nem áll az ügy mellé, és nem munkálkodik teljes erejével az ügy érdekében.

Az egyetemeken évek óta visszatérő panasz, hogy ma már nincsenek nagy tanáregyenlőségek, akiktől tartást, humánusot is tanulni lehet. Szerencsére nekünk nincs okunk ilyen panaszra, nekünk etnológusoknak itt van Ő, tanulhatunk tőle minden tekintetben.

Tanítványai és barátai nevében szeretettel köszöntjük. Isten éltesen Buci bácsil!

KÉZDI NAGY GÉZA

Körmendi Géza hatvanéves

Annak ellenére, hogy intézményes (azaz múzeumi) keretek között mindmáig nem nyílt lehetősége néprajzi tevékenység végzésére, mégis az utóbbi években az ő nevéhez fűződik mindazon szaktudományos kutatómunka és kiadványszerkesztés, ami Komárom megyét a néprajztudomány vérkeringésébe kapcsolja. A magyar néprajzkutatás szempontjából az elmúlt évtizedekben fehér foltnak számító közép–dunántúli tájunknak, illetve a történeti Komárom megyének nagyszabású regionális néprajzi feltárómunkáját évek óta nagy energiával szervezi és fogja össze, melynek eredményeképpen az 1990-es évek közepére nemcsak Impozáns méretű néprajzi tájmonográfia, hanem számottevő tárgyi anyagot koncentráló magyar néprajzi gyűjtemény, önálló regionális múzeum megvalósítására is sor kerülhet.

KÖRMENTI GÉZA pályafutását ugyan nem etnográfusként kezdte, de a családi hagyomány (nagyapja KÖRMENDY JÁNOS híres tatal fezekasmester volt, aki díszkorsójával a millenniumi kiállításán aranyérmert nyert) a néprajz felé fordította érdeklődését. Gimnáziumi tanári munkája mellett 1959-ben KRESZ MÁRIÁVAL rendkívül jelentős gyűjtőmunkát végzett a régi fazekasok hagyatékának megmentése érdekében. Majd ORTUTAY GYULA biztatására beiratkozott a budapesti egyetemre, ahol 1967-ben etnográfus diplomát kapott. Mivel még az évben kinevezték a tatal Eötvös Gimnázium igazgatójának, több mint másfél évtized múltán, az 1980-as évek elején, nyugdíjaztatása után térhetett csak vissza a néprajzhoz.

Ehhez az első lehetőséget a TIT keretében 1982-ben megszerveződő néprajzi szakosztály elnöki tisztsége jelentette. Hamarosan megindította a *Komárom megyei néprajzi füzetek* című sorozatot, amelynek eddig már három kötetét jelentette meg. Nagy súlyt fektet a megye népi iparművészetének támogatására kiállítások szervezésével, ismertetők írásával. A régi mesterségeknek pedig egymást követő kismonográfiákban állít emléket (*A tatal vízimalmok*. Tatabánya, 1988. 58 p.; *A tatal fazekasság története*. Tatabánya, 1988. 116 p.). Mind szélesebbre táruló szakmai aktivitása és fiatalos lendülete biztosíték arra, hogy az elkövetkező években mindazon nagyszabású tervelt valóra válthatja, melyeknek nyomán lakóhelye és egyben szülőföldje néprajzilag a legismertebb tájaink közé emelkedik.

SELMECZI KOVÁCS ATTILA

Irénke nyugdíjban

Aligha akad Társaságunknak olyan régi—új tagja, aki ne ismerné őt. Több mint húsz esztendeje Intézi a *Társaság* ügyeit, s ennek során személyes barátja, ismerőse lett szinte az egész néprajzi társadalomnak. Valóságos „információs bázis”, hozzá fordulunk, ha egy névre, címre van szükségünk, fejből tudja rendezvényeink ezer gondját—baját, telefonszámokat kutat föl, s mindenkihez van egy—egy jó szava, tanácsa. Így volt eddig.

KARA TIBORNÉ, IRÉNKE, akinek munkája nélkül a *Társaság* elmúlt két évtizede elképzelhetetlen lett volna, most nyugdíjba megy. Régóta mondja, hogy még megvárja az 1989-es centenáriumot, de azután senki és semmi sem tartóztathatja vissza: pihenni szeretne.

IRÉNKE 1934. augusztus 3-án született Tiszakécskén. Édesapja bognármester volt, édesanyja parasztasszony, aki férje háborúban való eltűnése után keveske földjéből tartotta el és taníttatta a húgával együtt. IRÉNKE Irodai szakiskolát végzett, majd a Tiszakécskei tanácsnál, később az általános iskolánál dolgozott különféle adminisztrációs munkakörökben. 1959-ben férjhez ment, és Budapestre költözött. Itt az *Országos Néprajzi Múzeum* könyvtárában helyezkedett el, majd a *Magyar Néprajzi Társaság* ügyintézője lett, ahol rövid megszokással 1989-ig dolgozott.

Az, hogy „ügyintéző”, persze nagyon keveset mond. Hiszen *Társaság*unk voltaképpen egy-személyes intézmény. Az ügyintéző kezében fut össze ezer szál: ezerfős tagságunk gondja-

baja, a más intézményekkel, főhatóságokkal való kapcsolat, a választmány ügyeinek intézése, valamint a teljes társasági irattár, ügymenet, könyvelés és pénzügyek kezelése, vezetése. IRÉNKE megszokta, hogy mindent gondosan vezessen, raktározzon, aligha tudtunk hozzá olyan kéréssel fordulni, amelyre ne talált volna választ. Irattárunk, könyvelésünk mintaszerű, még a legújabb APEH-rendeleteket és szinte havonta való módosulásukat is naprakészen követte.

Találékonyágát, szervezőkészségéét megannyi rendezvényünkön megcsodálhattuk. Legutóbb a centenáriumi ünnepségen voltam tanúja, hogy figyelme még a legapróbb részletekre is kiterjedt. Arra például, hogy minden rendezőnél legyen vasúti menetrend és minden fontos ügyiratból egy másolat.

Bár egy-egy ilyen nagyszabású rendezvény feszültségei olykor megviselték, ezekben a nehéz pillanatokban is megcsodáltuk természetes kedélyét humorát.

Az 1989 decemberi választmányi ülésünkön nem múlt köszönetünket tolmácsoltuk, az MTA *Kiváló Dolgozó* kitüntetést adott számára, békés és nyugodt nyugdíjas éveket kívántunk IRÉNKÉNEK, s arra kértük, ha hívjuk, legyen mindig a segítségünkre. Ez meg is történt: Januárban és februárban sokszor láttuk a *Társaság* irodájában — nyugdíjasként.

B. G.

Habán tányér, XIX. század
(Magyarország)

IN MEMORIAM

Kresz Mária sírjánál

(Elhangzott 1989. szeptember 23-án, Kápolnásnyéken)

A kápolnásnyéki temetőben álljuk körül KRESZ MÁRIA sírját, hogy kívánsága szerint ott fogadja be az anyaföld, ahol VÖRÖSMARTY MIHÁLY házában boldog gyermekkorát töltötte, és ahova mindig nagy szeretettel vágyott vissza.

Ma is előttem van az a kép, amikor 1945 februárjának közepén édesapjával, a világhírű hegedűművésszel a romokat kerülgetve, üszkös gerendákon átlépve megjelent a *Néprajzi Múzeumban* és személyesen is megismerhettem. Tele hittel, bizakodással és tervekkel, mintha nem is egy szörnyű háború, Budapest még alig befejeződött ostroma után beszélgettünk volna. Ez a lelkes bízni tudás jellemezte egész életében, és a mosoly ritkán hervadt le ajkáról. Boldog ember volt, a szó igaz értelmében! Mindenki tudta, rajta kívül, hogy milyen kegyetlen körülményekkel kellett megküzdenie. Ez a boldog derű az emberek feltétlen szeretetéből táplálkozott, mert számára csak jó emberek léteztek, mindenkiben talált valami jót.

Ha egyetlen szóval kellene élettelfogását kifejeznem, akkor azt mondanám: *adni*. Ama bibliai mondás élő megtestesítője: „Jobb adni másnak, hogy nem venni.” (*Apostolok cselekedetei* 20:35). Mindig adott és kapni alig-alig kapott egész életében.

Elsőként foglalkozott a magyar néprajzban a gyermekkor, a gyermektársadalom egészségének kérdésével, mégis csak elszórt tanulmányai jelentek meg e témakörből, nagy összefoglaló munkája, melyet az 1940-es évek első felében gyűjtött és jórészt meg is írt, még ma is megjelentetésre vár. Annak pedig mindig örült, hogy kézirata nyomán másoknak könyvei jelentek meg.

A gyermekekhez egész életében töretlenül vonzódott. Ennek legszebb bizonyítéka az a sok, gyermekek számára készült könyv, melyek közül csak egyet említék meg: *Találós kérdések könyve*, mely több mint négy évtizeddel ezelőtt látott napvilágot SZÁNTÓ PIROSKA rajzaival. Sok-sok városi családban ezzel a könyvvel terjedt el a népi mondókák és találós kérdések egész sora. Számomra azért is kedves emlék, mert gyermekeim olyan szeretett könyvévé vált, hogy az unokákra már csak lapok maradtak.

A gyermekélet kutatása vezette el Erdélybe, közelebbről Kalotaszegre, és ez a kapcsolat élete utolsó pillanatáig megmaradt. Ment napjainkban is, amikor a kutatás nemcsak nehézzé, de veszélyessé is vált. Nemcsak hozta az újabbnál újabb ismereteket, de vitte a hitet, a reménységet és nem utolsósorban a gyermekek számára nélkülözhetetlen élelmiszereket, orvosságokat. Amit egy ember tud segíteni, az csak csepp a tengerben, de ez a csepp gyűrűző hullámokat vet, messzire eljut és erősítő reményeket kelthet.

A magyar népművészet történeti mélységekig eljutó kutatójától veszünk most búcsút, aki nemcsak egészében látta a kérdéseket, de mindig meg tudta hozzá rajzolni az európai hátteret is. Ebben nagy segítséget jelentett három anyanyelve: a magyar, angol, német. Amit a népviselet kutatása területén alkotott, az ma már klasszikussá vált, és szerencsére több nyelven történt közreadása lehetővé tette, hogy ilyen munkái az európai néprajz vérkeringésébe is bekerüljenek.

A legkiemelkedőbbet mégis a magyar fazekasság történetének és táji különbözőségeinek feltárása területén teljesítette. A szakterminológia kidolgozásával nemcsak az alapokat rakta le, hanem arra az egész épületet is felépítette. Ha mást nem tett volna, csak a *Néprajzi Múzeum Kerámia Gyűjteményének* rendezését, értékelését, főleg pedig tervszerű kiegészítését, akkor neve már ezzel is hallhatatlanná vált volna. De Ő az egész magyar népi kerámiát a szomszédos népekhez kapcsolódva vizsgálta, és mindezt európai keretben helyezte el. Így e terület legnagyobb magyar, és egyik legnagyobb európai tudósává vált. Ha egy nemzetközi kongresszuson megjelent, akkor hallgatói számára már egyénisége is nagy élményt jelentett, előa-

dása pedig új kutatási eredményeket mutatott fel és arra ösztönzött másokat is.

Sohasem volt visszavonult szobatudós, a ma jelenségei állandóan érdekelték. Egyike volt azoknak a néprajzkutatóknak, akik hittel vallották, hogy a magyar népművészet tovább élhet, fejlődhet. Különösen sokat tett a mai fazekasművészet fellendítése érdekében. Nemigen van olyan fazekasmester, aki meg ne fordult volna a *Néprajzi Múzeum Kerámia Gyűjteményében*, meg ne hallgatta volna KRESZ MÁRIA tanácsait, akár ott, akár saját műhelyében. Igen, mert a hátrókon innen és túl a legtöbb fazekasműhelyben járt és tanácsaival igyekezett az alkotások művészi színvonalát emelni. A mai eredményekben az Ő munkája is benne van.

Az egészségügyi szervező nagypapa, a művész édesapa európai és világhírnevéhez egy néprajztudós, KRESZ MÁRIA is csatlakozott harmadik generációként. Munkájában, tanítványaiában, kiadott és megjelenésre váró munkáiban továbbra is köztünk él, mint azt ARANY JÁNOS írta:

*Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dus élte kincsét, ámbár napja múlt...*

Isten veled PANNI, emlékedet szeretettel megőrizzük!

BALASSA IVÁN

Kresz Márta

(Berlin, 1919. június 4. — Budapest, 1989. szeptember 1.)

KRESZ MÁRIA — vagy PANNI, PANNI NÉNI, ahogy a hozzá közel állók hívták — itt hagyott bennünket, pedig úgy gondoltuk, hogy az ő vitalitásából, energiából száz évre is telki Számára a néprajzkutatás nemcsak hivatás, de egyenesen életforma is volt: soha nem nézte az Időt, ha szakmai kérdésekre került sor, a beszélgetések az éjszakába nyúltak és KRESZ MÁRIA számolatlanul, ellenszolgáltatás nélkül ontotta az információkat. Nem véletlenül hívtuk mi, tanítványai ezeket a beszélgetéseket így: „Panni néni szabadegyeteme”. Mert — bár egyetemi katedrája sohasem volt — sokunkat ő indított el a pályán, és emiatt mi valamennyien adósai vagyunk. Az ő szárnyal alatt nevelkedtünk. A nap bármely szakában felkereshettük őt szakmai tanácsokért, és még most is halljuk a hangját, ahogy óvatosságra int, amikor lelkesedésünk túlon túl elragadott. Mert, bár neki is csapongott a képzelete, hipotéziseit mindig adatok százaival támasztotta alá. A szakmai hitelesség és igényesség alapvető volt a számára, s ehhez járult kitűnő megfigyelőképessége és széles körű olvasottsága. Egyike volt a magyar néprajztudomány európai léptékű kutatóinak.

Ez az „európaiság” képletesen a családi háttérben gyökerezett, hiszen a család eredetileg német volt, az elődök három generációval korábban érkeztek Magyarországra. Édesapja, KRESZ GÉZA hegedűművész már magyarnak vallotta magát, édesanyja, a zongoraművész NORAH DREWETT viszont ír volt. KRESZ MÁRIA Berlinben született — szüleit oda szóltotta éppen hivatásuk — és anyanyelvi szinten beszélt németül, angolul és magyarul. Iskoláit Bécsben és Torontóban végezte, és mégis: amikor hazát és hivatást kellett választania, Magyarország és a néprajzkutatás mellett döntött. Ebben nyilván alapvető szerepe volt annak, hogy nyaralt Kápolnásnyéken (az egykori Vörösmarty-házban) töltötte, Innen származtak a magyar népi kultúráról szerzett legelső élményei is.

A budapesti *Pázmány Péter Tudományegyetemen* történelmet, földrajzot, régészetet és néprajzot hallgatott, ez utóbbit még olyan professzoroktól, mint GYÖRFFY ISTVÁN és VISKI KÁROLY. Utóbbitól kapta az első biztatásokat is, hogy a kalotaszegi Nyárszón kezdjen gyűjteni. Ez a gyűjtés végül diplomamunkává kerekedett, s csak sajnálhatjuk, hogy egészében máig sem olvasható. Egy részlete angolul, Chicagóban jelent meg az 1970-es években, egy európai tradicionális neveléssel foglalkozó kötetben. KRESZ MÁRIÁNAK alapvetően megvolt a társadalmi érdeklődése, amelyet az egyetemi évek alatt az ERDEI FERENCCEL és MÁRKUS ISTVÁNNAL — későbbi

férje —kötött ismeretsége még jobban elmélyített.

KRESZ MÁRIA fáradhatlan volt a gyűjtésben és az anyag rendszerezésében, feldolgozásában egyaránt. 1943-ban kezdett el dolgozni a *Néprajzi Múzeumban*, amelyhez aztán 46 éven keresztül, haláláig hű maradt. 1956-ban jelent meg az első, nagy szakmai elismerést kiváltó kötete, a *Magyar parasztviselet 1820—1867* című könyve, magyarul és németül. Ebben 100 korabeli metszetet is közölt. A viselethez később sem maradt hűtlen, habár kutatásait javarészt a bőrruhák, főképp a szücsmunkák vizsgálatára korlátozta. Ebbéli kutatásait könyv formájában három nyelven is megjelentette (*Népi szücsmunka*. Corvina, 1979).

A sors úgy hozta, hogy a múzeum *Kerámia Gyűjteményébe* került, és ez alapvetően befolyásolta érdeklődését és további pályáját. A ma több, mint húszezer tárgyat magába foglaló gyűjtemény darabjainak közel egynegyede KRESZ MÁRIA jó szemét dicséri, de az anyag rendszerezésében és feldolgozásában is elévülhetetlen érdemei voltak. Az, hogy a *Néprajzi Múzeum Kerámia Gyűjteménye* ma a világ egyik legnagyobb és legjobban rendszerezett népi cserépedény-kollekciójának számít, egyértelműen KRESZ MÁRIÁNAK köszönhető.

Könnyen és jól írt. Ezt szinte felsorolhatatlanul sok és jelentős szakcikke mellett többek között az olyan, gyermekek számára írt könyvecskéi is bizonyítják, mint a *Találás kérdések könyve*, a *Butella Bálint és Pörső Örzse lakodalma*, vagy a *Húzzad, húzzad magadat*. Ugyanakkor életében rendkívül kevés könyvét adták ki, s legnagyobb munkái, a *Magyar fazekasművészet* című kötete a Corvina Kiadónál immár posztumusz jelenik meg. Az 1978-ban sikerrel megvédett kandidátusi értekezésének (*A magyarországi fazekasság*) bővített változatát, amelyben a magyar népi kerámiára vonatkozó összes ismeretét összegezte volna, már nem tudta befejezni, s így tanítványaira vár a feladat, hogy a könyvet sajtó alá rendezzék.

KRESZ MÁRIA műveinek bibliográfiáját nyilván nálam avatottabbak fogják összeállítani, de nem lesz könnyű dolguk, mert nagyon sokfelé jelentek meg cikkel, magyar és külföldi folyóiratokban egyaránt.

Alapító tagja volt egy sereg intézménynek, többek között a *Nemzetközi Kerámiakutató Intézetnek* is, amelynek kongresszusain mindig nagy érdeklődéssel kísért előadásokat tartott.

Életvitelre kimondottan puritán volt, minden másnál előbbre helyezte a szakmai szempontokat. Ez az igényesség, ez az önmagával szemben is kíméletlen tempó okozta, hogy gyakran még ml, nála lényegesen fiatalabbak sem bírtuk tartani az általa diktált iramot.

Jó egynéhány szakcikke fordulópont volt a hazai néprajzkutatásban, mint például az *Etnographiában* 1960-ban megjelent *Fazekas, korsós, tálas* című munkája, amely többek között az agyagminőség kérdéseire hívta fel a kutatók figyelmét. Felfogása szerint a népi kultúra értékeit nem csupán összegyűjteni és megőrizni, hanem adott esetben életben tartani vagy feléleszteni is szükséges. Ez a gondolat munkált benne, amikor az 1950-es években megszervezte a *Háziipari Szövetkezetet*, és segítette a *Népművészet Mestere* cím létrehozásában is, illetve amikor az 1970-es években a fiatal népművészek mozgalmának egyik szervezője lett.

Tudását természetesen kiállítások rendezésében is kamatoztatta. Ezeket a legtöbb esetben ma már katalógusokból sem tudjuk hitelesen feldézni. Csak sajnálhatjuk, hogy ezeknek a kiállításoknak éppúgy kevés mérhető hatása volt, mint az IGAZ MÁRIÁVAL ÍRT cserépedény-szakterminológiának, amelyet hazai múzeumainknak csak kisebb részében használnak.

Életének utolsó éveiben nagyon sokszor kesergett nekünk, hogy a nemzetközi kongresszusokon még a fejlődő országok kutatói is ragyogó néprajzi filmekkel, videókkal vesznek részt, s hogy a hazai kutatás ezen a téren mennyire lemaradt! Pedig az ő személyét emiatt aligha érhetne volna vád, hiszen 1969-ben éppen az ő kezdeményezésére készítette el a *Dokumentum Filmstúdió* MOLDOVÁN DOMOKOS rendezésében a *Magyar fazekasok* című filmet, amelynek tudományos szakértője is volt. Abban viszont igaza volt, hogy a magyar hagyományos fazekasmesterség filmen való megörökítése (különösen a területi különbségeké) a szakmának immáron szinte pótolhatatlan adóssága.

Többen állítják, hogy KRESZ MÁRIA a neki megadott 70 évben legalább kétszázat élt. Ez a kétségtelen túlzás azonban, ha megjelent munkáinak jegyzékét nézzük, talán nem is teljesen alaptalan. Fáradhatatlanul dolgozott, és soha nem adott ki a kezéből összecsapott, félkész munkát. Talán ennek is tulajdonítható, hogy kevés könyve jelent meg életében.

Számtalan megoldatlan szakmai kérdés izgatta, még sok helyre szeretett volna eljutni,

többek között a Székelyföldre is, de ezt is habozás nélkül kockára tette, amikor minden nemzetközi tekintélyét latba vetve az elsők között emelte fel szavát a romániai falurombolás ellen a *Current Anthropology* hasábjain. Ugyancsak ő volt az, aki néhány kollégájával együtt fáradságot nem kímélve elérte, hogy 1988-ban Zágrábban a *Nemzetközi Néprajzi Kongresszus* hivatalos záródokumentumban is ítélje el a kulturális etnikai örökségek elpusztítását bárhol a világon. Mindezekkel a tettelvel tevékeny részt vállalt abban a folyamatban, amelynek sikerült a Ceausescu-rezsimről alkotott hamis képet megváltoztatni a nyugati államokban, s így a tiltakozási hullámokat is megindítani.

1987-ben egy időre ismét visszakanyarodott a viseletkutatáshoz. Hónapokat töltött Kánadában, a torontói *National Museum of Canada* meghívására, hogy SZENTIMREI JUDITTAL együtt dolgozza az intézmény nagy értéket képviselő moldvai viseletanyagát. Ekkor kapta azt a megbízatást, amely az életében megjelent utolsó művet eredményezte, hogy könyvet írjon a szüleiéről, a világhírű muzsikusházaspárról. A képzeletbeli kör így bezárult: az első Indíttatásokat is a szülei révén kapta, s velük foglalkozott életének utolsó hónapjaiban is. Szerencsére az új *Magyar Néprajz* kézműves kötetébe írt tanulmányai (szűcsmesterség, fazekasság) még elkészültek, a Corvina Kiadónál könyve megjelenés előtt áll.

Most érezzük át Igazán, hogy mennyivel is tartozunk neki! KRESZ MÁRIA, bár fizikai valójában már nincsen közöttünk, elhintett „magvalval” sokunkat életünk végéig inspirálni fog, s adósságainkat is az ő szellemiségéhez híven próbáljuk meg törleszteni: tartós és alapos munkával. Csak most már akadozni fog a megkezdett munka, mert nem érezhetjük magunk mögött energikus személyét, nem hallhatjuk megalapozott kritikai észrevételeit és segítő szándékú közbeszűrésait. Kedves KRESZ MÁRIA, drága PANNI néni, csak egyet ígérhetünk: megpróbálunk méltóak lenni ahhoz a hatalmas szellemi örökséghez, amelyet ránk hagyott!

CSUPOR ISTVÁN

Ferenczi Imre

(1931. január 6. — 1989. május 8.)
(LélekJajok egy majdani tudósi pályarajzhoz.)

Napi postámban egyre sűrűsödnek a gyászjelentések, már-már elviselhetetlenül. A szalkai temetőben sokasodnak a rokoni és baráti sírhantok. Az elmúlt esztendőben János sógorom váratlan halálával a negyvenkettedik nyitott sír is elémtáruult, 54 éves sem volt odaköltözött lakója...

A pályatársak közül — tanárok, papok, orvosok, kutatók, muzeológusok, tudósok — FERENCZI IMRE gyászjelentése volt a legfájdalmasabb. Nemcsak azért, mert egyidősek vagyunk, még csak nem is azért, mert együtt jártunk középiskolába és egyetemre, együtt kezdtük a Hortobágyon a néprajzi gyűjtést, együtt voltunk nyaranként katonák, együtt udvaroltunk és együtt jártunk táncolni a postás kultúrotthonba. Együtt is laktunk és készültünk vizsgáinkra „kocsedón”, a kollégiumban. Együtt voltunk aspiráns felvételi vizsgán ORTUTAY professzor úr szobájában a pesti egyetemen — sikertelenül. Majd együtt idogáltunk gyermekeink születése örömpercelben, s látogattuk egymást hébe-hóba, ha már nagyon-nagyon nyomott, fájt valami. Közben leveleket váltottunk, hogy meglegyen a lélektől-lélekgig hajszálvékony életfonalunk „csőpostája” is.

Amikor most a halálhír vétele után háromnegyed évvel már a kezembe tudom venni leveleit — 33 borítékos, több oldalas és 18 levelezőlapra „firkantott” *életjelzés* — úgy érzem, mint ha az egyetem elvégzése után eltelt idő 35 izzó, sokszor zlmankós, olykor-olykor fagyos év, egy szempillantás lett volna...

Ezen szempillantásnyi idő érzékeltetésére ideírok néhány életmomentumot, talán nem hiáb-

Mindketten hogy, hogynem Debrecenbe, a társulati kereskedelmi középiskolába kerültünk, kereskedők, bankárok, könyvelők, tisztviselők gyermekei közé. IMRE naponta érkezett Balmazújvárosból, fényesre svickolt száras boxbőr cipőjében, gondosan rendben tartott egyetlen öltönyében, kabátkájában. Apátlan–anyátlan, késői gyermek volt. Testvérei közösen taníttatták.

A háború utáni nyomasztó években az iskola nyűgt, menekült, vagy nyugatról hazakerült tanárralval számunkra félelmet keltő volt. Számtalanszor dermedten néztük egymást az órák közti szünetekben az „úri gyerekek” között. IMRE szorgalmas volt, a gyorsírást is kitűnően elsajátította. Ennek nagy hasznát is vette később gyűjtés közben a terepen. Harmadikos korunkban két új fiatal tanárt kaptunk, SZATMÁRI ISTVÁNT és IBOS FERENCET, majd még egy harmadikat, TOK MIKLÓST. Nekik köszönhetjük, hogy bölcsészek lettünk.

Mindketten magyar—történelem szakos hallgatók voltunk, kollégiumban laktunk, és 320 Ft ösztöndíjat kaptunk. A debreceni egyetemen új professzori garnitúra verbuválódott, mivel az előző évben az „ÁVÓ” nagy „srepregetést” rendezett, persze mi erről még nem tudtunk semmit.

A szokás az volt akkoriban, hogy a professzorok az érdeklődő hallgatókat magukhoz édesgették, hisz tanszéki személyzet még nem volt. SZABÓ ISTVÁN, BARCZI GÉZA, JUHÁSZ GÉZA, GUNDA BÉLA, JAUSZ BÉLA, JÁRDÁNYI PAULOVITS ISTVÁN órák alatt „félszemmel” figyelgette a padokban üldögélő hallgatókat, s akikkel „kommunikáltak”, azokat a későbbiek során megszólították, majd apróbb feladatokkal bízták meg. Így csapódtunk mi is hosszas töprengés után GUNDA professzorhoz a *Néprajzi Intézet*be. IMRE először erősen „kokettált” JUHÁSZ GÉZA intézete irányába, de JUHÁSZ professzor úr akkoriban rektor volt, s így nem jutott ideje szellemi frigré. Maradt a néprajz. Hamarosan testestül—lelkestül elköteleztük magunkat, mivel a heti szemináriumi esték professzori testközelen egész lényünket betöltötték. Mindezt fokozta, hogy széket, szekrényfiókot, kirándulási, gyűjtési lehetőséget, írógép—használatot, némi anyagi támogatást, az első időkben jó szót, törődést, majd kirohanó „atyai” dörgedelmeket is kaptunk. Ki—ki a maga módján. Végül is a kollégiumban esténként a szobánkban a „brancs”: KOVÁCS KÁLMÁN, IRINYI KÁROLY, BODA ISTVÁN, GAZSI JÓZSEF, FÜR LAJOS, LAJKA LÁSZLÓ, GÁL ZSIGMOND, VINCZE IMRE és HALLÓK GYULA sokszor reggelig értékelte a „halyezet”.

Az Intézet és a *Déri Múzeum* akkori példás kapcsolata révén — BALOGH ISTVÁN jóvoltából — a Hortobágyon életünk első gyűjtését végezhetjük. Balmazújvároson IMRE legidősebb gazda-bátyjánál laktunk a tisztaszobában, egy ágyban aludtunk, egy dunna alatt. Ezek a lámpavilág mellett folytatott tisztaszobai beszélgetések, amíg csak tartott a „petró”, életbarátságga érlelődtek. A következő nyáron Szatmárban, Tarpán — ahol éjszakai szállást halott—virrasztóiban kaptunk — ismét egy ágyban háltunk. E gyűjtések alapozták meg későbbi múzeumi szemléletünket.

Életfonalunk továbbl gombolyítása helyett álljon itt néhány levélrészlet időrendben az lő számára:

„Kedves Jóskal

Már idestova két hete, hogy katona vagyok... utam eredménytelenségéről nyilván tudomásod van (nekem többet nem mondtak a »tárgyaltan« szónál, amelyben az van, amit az ember el tud képzelni), úgy gondolom még »fejlődni« kell nekem. Igaz is, hogy megcáfolhatatlan igazság az: »Ne köhögjön a bolha, ha nincs tüdeje«. Ezért hát lelkileg készíttetem magam elő a középiskolai munkára. Ezen a téren nagyon jól haladok előre, mert kb. véget ért bennem a »nagy dolgokért« való (de hiábavaló) erőlködés.” (1954. VIII. 16. — Az első aspiráns vizsga utáni helyzetl)

„Meg akarom találni a munkámban a talajt magam alá, mert professzor és Isten még eddig nem adta meg... Az Intézettel Sz. révén érintkezem. Egy gyűjtésem legépelésével még tartozom, azt majd elküldöm nekik... Ha jó könyvet találsz, hozd el...” (Táborhely, 1954. szeptember 8.)

A következő levelet első munkahelyéről, a mátészalkai gimnáziumból keltezte. „Mátészalkáról írom ezeket a sorokat, október 21-i napon, reggel hat órakor. Kénytelen vagyok ceruzát használni, mert nincs sem tinta, sem töltőtoll. Az este érkeztem...” (1954).

Rövid ideig tanít Mátészalkán, 1955. február 15-i keltezésű levelében arról tudósít, hogy „ma kineveztek Nyíregyházára a népművelési osztályra 1125 Ft fizetéssel...” Néprajzi előadó

lett a megyei tanácson, a kezdeti lelkesedés hamar lohadt, mivel rászabott feladatainak kevés köze volt a néprajzhoz. Mégis hasznos volt tevékenysége, ekkor talált rá ÁMI LAJOSRA. Közösen is felkerestük a mesemondót Szamoszegen, ahol meséit gyorsírással jegyezte, miközben fotókat készítettem a faggatás pillanatairól.

1956. február 15-i keltezésű levelét már Debrecenből küldi és jelzi, hogy „általános iskolában tanítok a Csapókertben, szerény, de jó hely” — teszi hozzá. Az októberi események, majd letartóztatásom után, nem volt tanácsos velem postai úton levelezni, így „kerülő úton Plista unokaöccséd révén küldöm ezt a levelet” — írja —, majd tanácsolja „Savanyú tapasztalatok, klábrándító tények ismeretében és jelenlétében azt tanácsolom, hogy semmiképpen ne válj meg a pedagógusi pályától.” (1957. XII. 27.)

Ekkor „engedték meg”, hogy Kocsordon tanítsak általános iskolában, míg mások főiskolai diplomával szülővárosomban a gimnáziumban „tanítottak”. Ők „jó fiúk” voltak, amikor zengett az égi Majd NYÁRÁDY Miska bácsival meglátogattak, amikor mások elkerültek, s közösen rendeztük kocsordi gyűjtéseimet. Kocsord kitűnő terep volt mindkettőnk számára. Igen becses anyag került elő az ördögös kocsisok, a dramatikus játékok köréből is, amit IMRE első dolgozataiban példamutató pontossággal közölt is.

Lassan a fővárosban is kezdünk „tapogatózni”. Áldását emígyen adja kezdeti lépéseimre: „Nagyon helyénvalónak látom, amit Tálasi Pista bácsival megbeszélteél. Az az igazi professzor (jó pedagógus is). Bizonyára elmondotta elgondolásait, s jól tetted, hogy felkerested.” (1958. VI. 8.)

Allig egy esztendő múlva már emígyen vélekedik: „Pest nem sok újat hozott a problémáinkat illetően, én mindenben igazolva látom eddigi törekvésem és jövőbeni célkitűzésem. Alapos és mélyreható gyűjtés Kálmány Lajos-i módon, hagyomány megismerése szükséges a hagyományozódók életének vizsgálatával. A többi fenék és nyelvtudás, valamint fej kérdése... Nincs ma sem még önzetlen magyar néprajzi összefogás, csak magányos küzdelem. Van egy más iránti bizalmatlanság, van törtetés és félreértés... Újabban megint teljes óraszámban (heti 22) tanítok, de azért egy keveset mindig dolgozom.” (1959. XII. 6.)

Később szelíden korhol, „Haragszol rám? Ennek oka csak az lehet, hogy magam is majdnem olyan idétlen helyzetben vagyok a szakmát illetően, csakhogy én több biztatást kapok immár 5 esztendeje. Eddig elértem, hogy mindenről megvan a privát véleményem, s mint időszzerűtlen figurára egy-két megjegyzést rám is pazarolnak a nagyobbak. Arany J. azt mondja egyik helyen, hogy az akarat erő, amely előbb vagy utóbb, de diadalt arat. Ha megérem a nagy kort — *erre semmi reményem* (klemelés töleml F. J.), akkor ki tudom jegyeztetni a fél világot, akkor végül is megkapom a következő megtiszteltető címet: szerette a tintát koptatni, a könyvekben lelte életét és halálát.” (1960. V. 13.)

Néha-néha felenged fegyelmezett levéltöprengéseiben és megenged néhány személyes passzust is. Íme: „Most pedig lehajintom az ostorozó maszkot és elmesélem neked, hogy szigorú hideg jár felénk, de becsülettel ellenállunk neki. Rendületlenül fűtünk és vesszük a szemet. A fiam jól van: örökös fűrkész a szeme. nyughatatlan a szája és elméje. Ha egyedül marad, tökéletes anyagmozgatást végez, pedig tudtommal az ősei nem voltak fuvarosok. Benne van a politechnikai érzék, aminek örülök. Nem szeretném, ha ő is levelező aspiráns lenne heti 22 órával általános iskolában és 1590 forintos fizetéssel. Úgy hiszem a kis Józsikával szerföltt pontos analízáló munkát tudnának végezni a dolgozó szobádban.” (1961. I. 29.)

Testestül-lelkestül 31 éves korában adhatja át magát a néprajznak, emígyen „Február 15-tel kineveztek a Déri Múzeumba muzeológusnak. Ezzel eladtam magam a néprajznak. Egyelőre még nem tudom, miféle előnyöket és hátrányokat tartogat ez a hely számomra. Tény az, hogy ráuntam a pedagóglára. Konkrét segítséget viszont nem kaptam egyik oldalról sem, még órakedvezményt sem sikerült elérnem. Éppen ezért a Béres ajánlatát és támogatását el kellett fogadnom. Nem tudom mit szólni hozzá, de úgy gondolom egyetértel velem ebben az elhatározásban.” (1962. III. 13.) A véleményem az volt, hogy a kényszer nagy úri Nekem ajánlotta a tanárságot, maga otthagytá!

Allig melegszik meg a múzeumban, máris életdilemma elé kerül. Felfigyel rá Szegeden BALINT SÁNDOR. A lélekszívű professzor mindent elkövet, hogy FERENCZI IMRÉT maga mellé vegye. A „nagy ágyút”, ORTUTAY professzort is sorompóba állítja — sikerrel. Első szegedi levelét így ve-

zeti be: „Fájdalmas, most lépek a 35-ikbe, most már tagadni szeretném az évgyűrűket. Mégis az a remény táplál, hogy visszatérek munkakedvem pótolja a fiatalos ruganyosságot, mert fontos az illúzió... Egyelőre még lakásunk nincs, a házszentelő elmarad.” (1965. I. 5.) Még a következő évben is létbizonytalanságáról ír. „Albérletben lakunk még (havi 600), most épül a társasházunk...” Ezután furcsa sorok következnek: „Magunkról sem sok jót mondhatok. Találkozásunk óta különféle kátyúk keletkeztek, amik egyikébe S. bácsi beleesett. Elmegy nyugdíjba, bökkenő, hogy ki követi stb. Önjeiöltek vannak, nem lehet tudni, mi lesz. Végül is az Egyetem dönti majd el, meg a Minisztérium. A disszertációm lassan formába került, az idén benyújtom.” (1966. I. 28.)

Az utódlás körül vihar tombol, erről néhány soros levélrészlet: „Megválnánk mi is. Dolgozom rendszeresen, és haragszanak rám jónéhányan, mert Sándor bácsi után mellettem voksolt az Egyetem. Egyelőre még nincs rendezve a tanszék sorsa, de azt már eldöntötték, hogy pestinek nem adják ugródeszka szerzés céljából. Engem továbbra is utánpótlási tervvel fogadtak. Azt mondhatom, hogy valóban a néprajznak élhetek, dolgozhatok.” (1966. III. 12.)

Kétszertendel hallgatás után megszületett a mű, megtörtént a kandidálás. Talán nem érdektelen, ha ide illesztem a vonatkozó levélbeli reflexiót: „Ne vedd rossz néven, hogy igen meleg hangú baráti köszöntésedre, gratulációdra (júniusban) csak most válaszolok. Leveled vétele után volt a paláver (mintegy 3 és fél óra hosszan), 28 fokos melegben. Ortutay mester és Dömötör tanárnő elfogadta volt a disszertációm, de rámolvasták, amit lehetett. Mondanom sem kell talán, a nagy melegben, a belső fűtöttség, sőt feszültség, nemkülönben ünneplő cucc miatt alaposan megizzadtam. Hozzászólás mellettem akadt, de lényegében sima, gyors lefolyású esemény volt. Fél 6 órakor már a 7-es bizottság szavazati eredményét is kihirdette Balassa Iván, a bizottság elnöke. Egyhangúlag elfogadták a fokozat megítélésére tett javaslatot. Ez megnyugtató, s azt kell mondanom, hogy egyenként és összesen rendesek voltak hozzám. A megszívlelendőket megjegyeztem, a fenntartást meghagytam, s elhatároztam, töretlen erővel dolgozom tovább. Úgy vélem, már könnyebb lesz. Az elmúlt négy esztendő nehéz volt, végül is igazolódott igyekezetem. Bizonyos, hogy a nehéz hónapokban a munkarutlóm mentett meg a fatalizmusból, ennek köszönhetően, ennek köszönhetően, hogy koncepcióm kifejtéséig vittem. Nem részletezem az opponensi kifogásokat, mindent egybevéve elismerték, hogy sokat dolgoztam, s ezt várják ezután is: ez az igenlés valódi alapja (Ortutay). Akik ismerték és mindvégig baráttan kísérték figyelemmel munkás évelmet, melegen gratuláltak, s töretlen folytatást kívántak. Oldalakat tenne ki annak szerény ecsetelése, mennyi tényező játszhat össze az ilyen menetben. A csendes örömben az a megbékéltető, hogy egyrészt számolni kell az elismerés nehézségével, másrészt kevés a szerencsés eset, amikor a procedúra elmarad. Gunda professzor úr nem volt jelen a védésen (gondolom ellentétek csendesítése miatt), de szép jellemzést adott, mint aspiránsvezető. Debreceni egy sem volt jelen. Látszatra a hálátlanokhoz tartozom, de aki okos, megérti, hogy *mi a helyi klíma jelentősége* (kiemelés tőlem F. J.). A viselkedésben való alkalmazkodás fontossága. Azt kívánom, hogy más szerencsésebben, könnyebben vívja meg a fokozathoz vívó küzdelmet. Jól esett, hogy édesapádék is szeretettel maradtak Irántam, s úgy igaz, Ti ismeritek életutam, vergődéseivel, kitérésommal együtt. Megedződtam, megismerem bizonyos játékszabályokat. Itteni helyzetem javulását (eddig is mellettem voltak) is várhatom, most némi pénzecskevel is gyarapszik szerény fizetésem (kandidátusi pótdíj). Nem beláthatatlan hivatall előrelépésem sem.” (1968. VIII. 3.)

Átugorva 12 „sötét” évet — több levél van ebből az időszakból is —, a napi életküzdélem érzékeltetésére álljon itt néhány sor: „Új címem: Szeged, Deák Ferenc u. 1. 3. Együtt lakunk — egyelőre Csabi flamókkal... heten lakunk a lakásban... A csere féléves móka volt, lelket-testet facsaró mozzanatokkal (4-es csere, benne 2 pesti partner)... fél évig ügyintéztam, tárgyaltam, s más tudománymentes tevékenységet folytattam. Megtartottam az órákat, gyűléseken részt vettem, s futotta még időm gyűjtésre. Rengeteget tanultam, láttam, s remélem, tartalmas írásokban foglalkozhatom, mi a hagyomány — ember —, társadalom változása a déli magyar tájakon. Elmaradtam sok szakmai konferenciáról, Informálatlan vagyok a fúró-faragó kikkék leleményét illetőleg, s lehet, hogy kimaradtam értékes kezdeményezésekből. Valahogy nem borzolta és borzolja fel a lelkivilágom, mert a tudás és megismerés útján legtöbbször úgy is egyedül kell haladni.” (1980. XII. 10.)

Ötvenévesen már lelki békére vágyik. Erről így ír levelében: „Egyetértek veled abban, hogy a rohanó világ és löncskultúra sodrásától okkal ijedezünk. Szigeteket keresünk, hol a lélek felüdülhét. Egyre kevesebb az. Magunkból kell kilzszadnunk, mint a korallok, gyémántszigetet kirakni belőle. Ehhez naponként el kell merülni a sokadalomba, s ép bőrrel ismét és újra felszínre evickélni. 50 évem (Január 6.) kudarcal és sikerel után írom le mindezt, s talán már hihetőnek hangzik. Nekem az a kls erdei viskó a reményem, hogy ott képzeletbe vonjam, írásba sűrítsem élményelmet, tapasztalataimat, tudásomat. Legyen műhely, hol a természet fog közre, hogy ihlessen írásra, lelki békére.” (1981. II. 12.)

Ismét ugorva néhány évet (7 esztendő) szinte az utókor számára vetette levélpapírra az alábbiakat: „Legelőször is azt kívánom, hogy levelem a legjobb egészségben találjon Téged, Marikát és az egész Családot. Hogy képet kapjatok hosszú hallgatásomról, annak okairól, nem árt egy kls rajzolat az utóbbi években történetéről. Ott kezdem, hogy találkozásunk óta erőnk, lgyekezetünk nagyobb része a család talpon állása érdekében került piacra. Volt egy lakás-cserénk közel 3 éve a Petőfi sugárútra (arra talán még emlékszel), majd az elmúlt évben 3 költözésünk: vételek és eladások. Ebben a hurcolkításban akadt albréletben lakás is. Bútorral, könyvtárral képzelenő mindez. Erőltetett menet volt, senkinek sem kívánom. Végül sikerült úgy összehozni, hogy jó és szép házat vettünk, amelyben elfér a család, ha az unokákkal a Fiam és a Lányom is hazajön. Csabáék Mosonmagyaróváron dolgoznak és laknak. Öt gyermekük van, közülük 3 már iskolás (3 leány, 2 fiú). Zsuzsi lányoméknál egy klsfiú van... A dolgok összefonódnak, s az összefogás eredményes volt. Csakhogy közben folytak a napok, hetek hónapok, sőt évek is. Szinte „kivonultam” a tudományos régióból, se utazás, se nyaralás, se pihenés: nem jutott rá idő. Ez a valóság, de gondold meg, hogy az unokákkal együtt 12-en vagyunk... Szinte az lldomtalanáságl távol maradtam az ilyen-olyan összejóvetelektől, néhány-szor olyanról is, ahol a barátság Indokolta volna. Hogy miként ítélik és ítélik ezt meg, azt Te talán jobban tudod, mint én. Bárhogy van is, munkakedvem megvan, az Időcsúszásról pedig elegendő családi »számlám« van. Az áldozat eredménye: nem hullt szét és szinten van a család.”

Még két levél van a birtokomban. Az első hirtelen elmenetele előtt két hónappal, 1989. március 8-án írta. Írja, hogy megszületett a hetedik unoka, Olivér. Említi, hogy a kárpátaljai néphagyománygyűjteménye kiadására nincs elég pénz. Javaslom azonnal telefonon: adjuk ki közösen. Arra is gondolunk, hogy UJVÁRY ZOLTÁNNAL hármásban adnánk ki. Részletesen levélben leírom a kiadási lehetőséget, s azonnal jön is utolsó levele, 1989. március 22-én. Ebből a levélből csak néhány sort idézek, pedig többet kellene: „A magam dolgait sorba véve, úgy néz ki, hogy közel 10 kötetnyi gyűjtést kell nyomdakésszé megcsinálnom. Hogy mire lesz erőm, az ég tudja.”

Sajnos ma már mi is tudjuk. A *Magyar Néprajzi Lexikon* második kötetében a 145. lapon 23 sorban, 841 betű és írásjel segítségével sűrítették életés élete szakmal momentumait. Egyre kevesebben vagyunk, akik azt is tudjuk, ami a lexikonból kimaradt. Amíg élünk, főhajtással őrizzuk szerény, mosolygós lényét lelkünkben, szívünkben.

FARKAS JÓZSEF

Winkler Gyuláné

(1924—1989)

Az *ELTE BTK Néprajzi Intézetének* adminisztrátora, majd *Könyvtárának* vezetője, WINKLER GYULÁNÉ 1924-ben Rábamolinárban született. Könyvtár szakos főiskolai diplomája volt. 1951-től dolgozott az egyetemen, hosszabb betegség után 1982-ben ment nyugdíjba. Gyakorlatilag előbb ORTUTAY GYULA, majd TÁLASI ISTVÁN mindenés titkárnőjeként a magyar néprajzkutatás

mindennapjainak egyik fő intézője volt, egyetemi hallgatók és néprajzkutatók generációi számára végzett gépelési, fordítási és egyéb munkát. Férje az *Egyetemi Könyvtár* gazdasági igazgatója volt. Idősebb fia a zalaegerszegi, majd kaposvári múzeum néprajzos muzeológusa.

WINKLERNÉ, ÜVEGES ZSUZSA 1989. július 18-án hunyt el, temetése családi körben történt. Könyvtárrendezési, bibliográfiai munkái is megőrzik emlékét. Kár, hogy emlékeit csak ritkán és szóban közölte, pedig egy igazán érdekes korszaknak volt vagy harminc évig tanúja. Főleg a *Folklore Tanszék*hez tartozott és voltaképpen a vezetők mindig is szinte barátjuknak tekintették. Több volt, mint egyszerű beosztott, a maga törvényei szerint dolgozott és élt. Az egyetemen mindig is kitüntetőleg megbecsülték, családi életében azonban sok betegség és tragédia volt.

(v)

Szűrhímezés, XIX. század vége
(Karcag, Szolnok m.)

MINDENFÉLE

Magyar bulgarista bemutatása a budapesti Bolgár Kulturális Központban

1990. március 5-én a Bolgár Kulturális Központ — a magyar bulgarisztika képviselőinek bemutatása sorozatában — bemutatta DANKÓ IMRE etnográfust, a történettudományok (néprajz) doktorát. A megjelenteket a bemutatásra kerülő tudós sokszorosított, bulgarisztikai munkásságának bibliográfiájával ellátott életrajza fogadta. DANKÓ IMRE — ahogy PALÁDI-KOVÁCS ATTILA bevezetőjéből is kitűnt — több alkalommal járt Bulgáriában, s ott néprajzi, muzeológiai gyűjtő-, illetve kutatómunkát folytatott. Szerkesztette és kiadta a *Bolgár Tanulmányok* című kiadványsorozat eddig megjelent négy számát, több tanulmányt és cikket írt a bolgár néprajz-, művelődés-, művészet- és irodalomtörténet köréből. Több emlékezetes bolgár tudományos ülésszakot rendezett, amelyeken számos bolgár tárgyú előadást is tartott. PALÁDI-KOVÁCS ATTILA szőlt több, DANKÓ IMRE által rendezett bolgár tárgyú — főleg néprajzi, népművészeti — kiállításról is. A magyar néprajzkutató 1987-ben bulgarisztikai munkássága elismeréseként megkapta a *Ci-riill és Method Rend* arany fokozatát.

A bemutatást követően DANKÓ IMRE tartott előadást *A löcs-lefka használatának etnokulturális szerepe a bolgár népi kultúrában* címmel. A látszólag apró részletkérdés tárgyalását sejtető cím azonban nagyon is érdekes, általános érvényű és méltán széles körű érdeklődésre számot tartó tárgyat, tartalmat takart. Az előadás lényege az volt, hogy egyes kutatók véleményével ellentétben, a *löcs-lefka*, a *löcsös-lefkás kocsi-szekerek* használata, bár nem egyforma intenzitással, de majd egész Bulgária területén elterjedt. Leginkább az ország északi részén, a Duna mentén, ezen belül is legnagyobb mértékben, de közel sem kizárólagosan, Vidin környékén. Ettől a területtől délre-délkeletre haladva egyre ritkább a *löcs-lefka*, a *löcsös-lefkás kocsi-szekér* használata, Sztara Zagora, Jambol és Burgasz vidékén szinte már alig ismeretes. Annak ellenére, hogy *löcs* szavunk német eredetű, a *löcs* és a *löcsös kocsi-szekér* — mint a kerek járművek, szállítóeszközök legfejlettebb formája — a Kárpát-medencében, a magyar parasztság körében fejlődött ki leginkább. Mind nyelvészeti, mind eszököztörténeti adatokkal igazolható, hogy a környező népekhez, a szomszédos területekre Innen, a Kárpát-medencéből, a magyar népi kultúra köréből származott szét a *löcs*, a *löcsös kocsi-szekér* ismerete, alkalmazása. Bulgáriába is innen származott át. Ezt igazolja az is, hogy leginkább az ország északi részén, a Duna mentén, illetve Vidin és környékén terjedt el, Bulgáriának a Kárpát-medencéhez, a magyar paraszti kultúrához legközelebb eső területein. Az előadó a *löcs-lefka*, a *löcsös-lefkás kocsi-szekér* ismeretét, használatát az európai fejlődésbe való betagoiódás egyik jeleként értékelte és az európai kulturális kapcsolatok egyik jellemző tényezőjeként mutatta be. A szállítóeszköz ismeretének, használatának etnokulturális jelentőségét ebben állapította meg.

Az előadást követő számos hozzászólás és kérdés közül sok a *löcs-lefka* etimológiájával, illetve az elterjedés—elterjesztés lehetőségeivel foglalkozott. Az előadást követő magas színvonalú megbeszélés fényesen igazolta, hogy az előadás címe valóban általános érdeklődést kiváltó, közel sem túl szakmai és jelentéktelen részletkérdést tárgyaló tartalmat takart.

Néprajzi kiállítások 1989-ben. Dobó István Vármúzeum (Eger): *Finn szöttesek és fényképek* (a porl Satakunta Múzeum gyűjteményéből), Dráva Múzeum (Barcs): *Aranyosás a Kárpát-medencében*, Fazekasház (Zalaegerszeg): *Kiállítás a Czugh-család alkotásaiból*, Flinta Múzeum (Túrkeve): *Szöjünk vásznat!* (a Népi Iparművészeti Tanács kiállítása), Gabonamúzeum (Békéscsaba): *A gabona tárolása és feldolgozása Békés megyében az őskortól napjainkig* (új állandó kiállítás), Gömöri Múzeum (Putnok): *Gyermekjáték kiállítás*, Fazekas Ferenc nádudvari népi iparművész kiállítása, Györffy István Múzeum (Karcag): *Szűcsmunkák Szolnok megyéből*, Jantyik Mátyás Múzeum (Békés): *Magyarországi tetoválások*, *Séta a Koronaherceg utcában — kismesterségek és századfordulós szobabelsők*, Janus Pannonius Múzeum (Pécs): *Sárdi János képfestőmester textilljei*, Kiss Pál Múzeum (Tiszafüred): *A temető népművészete* (Kunt Ernő fotókiállítása), Kury Domokos Múzeum (Tata): *Hartai parasztbútorok*, Lábás Ház (Sopron): *Néprajz, határok nélkül* (J. R. Bünker Ausztriában és Nyugat-Magyarországon folytatott kutatásaink eredményei), Liszt Ferenc Múzeum (Sopron): *Kézművesség — népművészet* (a kiállítás ismertetését lásd a következő számunkban), Mezőgazdasági Múzeum (Budapest): *Német-magyar szőlészeti, borászati kapcsolatok, Ünnepi kenyereink*, *A IX. Országos Népművészeti Kiállítás díjazott alkotásai*, NDK Centrum (Budapest): *A magyarországi németek kézművessége tegnap és ma* (a pécsi Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztályának kiállítása), Népművészetek Háza (Szentendre): *Gyermekélet a századelőn* (a Pest megyei múzeumok anyagából), Néprajzi Múzeum (Budapest): *Európai népi ékszerek a XVII—XX. században*, *Lakásbelső III. Uszódai szobabelső*, *Húsvéti passió — A passiótörténet üvegképekben és szobrokon*, *Népi díszítőművészet Vas megyében*, *Cigányok* (fotókiállítás), *Magyarország címere a néphagyományban* (lásd a 28. oldalt), *Rejtett kincsek VII. Vörösváry László magángyűjteménye*, *Autodidakta cigány képzőművészek III. Országos Tárlata*, *O. Farsang Erzsébet naiv festő alkotásai*, Nógrádi Sándor Múzeum (Salgótarján): *Az alsó-szász Szabadtéri Néprajzi Múzeum vendégkiállítása*, *Országos Műemléki Felügyelőség* (Budapest): *Erdély veszélyeztetett öröksége* (lásd a 40. oldalt), *Piarista templom* (Veszprém): *Népi szakrális emlékek*, Rétközi Múzeum (Kisvárd): *Kárpátalja nép-*

művészete, Szántó Kovács János Múzeum (Orosháza): *Csete Balázs néprajzi emlékkiállítás*, Türr István Múzeum (Baja): *Néprajzi csoportok Baja környékén* (lásd a 29. oldalt), Vak Bottyán Múzeum (Vác): *Vác vidékének kendertermelése és felhasználása*.

MAGYAR NÉPRAJZI KÁLLÍTÁSOK KÜLFÖLDÖN 1989-BEN. Beregi Múzeum (Vásárosnamény): *Beregi textillák* (Iserlohn, NSZK), Jósza András Múzeum (Nyíregyháza): *Nyíregyháza régen és ma* (Iserlohn, NSZK), *Liszt Ferenc Múzeum* (Sopron): *Néprajz, határok nélkül — J. R. Bünker emlékkiállítás* (Eisenstadt, Ausztria), *Néprajzi Múzeum* (Budapest): *Dunai halászat egykor és ma* (Duisburg, NSZK), Karácsonyi szokások Magyarországon a XX. században (Szófia, Bulgária), *Szolnok Megyei Múzeumi Igazgatóság* (Szolnok): *Szolnok megye népművészete* (Párizs, Franciaország; lásd a 27. oldalt).

Tudományos minősítések 1989-ben. 1989-ben a Tudományos Minősítő Bizottság a tudományok doktora fokozatot ítélte meg Kósa Lászlónak *A magyar népi kultúra táji megoszlása (1880—1920)* című, Szabadfalvi Józsefnek *A sertés Magyarországon* című és Dankó Imrének *Az árucsere — a javak cseréje — néprajza, a magyar vásárok világa* című díszertáclójáért. (Az első kettőnek 1988-ban volt a vltája, a Tudományos Minősítő Bizottság azonban 1989-ben szavazta meg a fokozatot.) A néprajztudomány kandidátusa lett Barna Gábor a magyarországi búcsújárásról, Bódi Erzsébet a Kazimierz Moszyński életéről és munkásságáról, Dornbach Mária a kubai joruba eredetű kultuszokról, P. Szalay Emőke a debreceni fazekasságról és kapcsolatairól, Schmltd Éva az északi obi-ugorok hagyományos világnézetéről és Szilgeti Jenő a magyarországi Krisztusban hívó nazarénus gyülekezet történetéről írott dolgozata alapján.

ÚJ MÚZEUMOK ÉS KIÁLLÍTÓTERMEK. 1989-ben az alábbi új, néprajzi anyagot is bemutató múzeumokat és kiállítótereket nyitották meg: *Helytörténeti és Néprajzi Kiállítás* (Hajdúdorog), *Falumúzeum* (Tura), *Tájház* (Márkasz), *Tájház* (Kisköre).

Régi múzeumok — új néven. A Bérl Balogh Ádám Múzeum (Szekszárd) 1989-ben felvette alapítójának, Wosinsky Mór régésznek a ne-

vét. A veszprémi Bakonyi Múzeum 1990. március 1-jétől a jeles geológus és piarista tanár, Lackó Dezső nevét viseli. A salgótarjáni Nógrádi Sándor Múzeum új elnevezése: Nógrádi Történelmi Múzeum, a váci Vak Botyán Múzeumé 1990. május 1-jétől: Tragor Ignác Múzeum.

KINEVEZÉSEK HEVES MEGYÉBEN. A Heves Megyei Múzeumi Igazgatóság és egyben az egri Dobó István Vármúzeum igazgatójává 1989-ben Petercsák Tivadart nevezték ki, a múzeum Gyűjteményi Osztályának vezetője Csiffáryné Schwalm Edit lett.

Új néprajzkutatók a múzeumokban. 1989-től a Munkácsy Mihály Múzeum (Békéscsaba) új munkatársa: Andó György, a Szatmári Múzeum (Mátészalka) új munkatársa: Cservenyák László.

CSILLAGREND FARKAS JÓZSEFNEK. Farkas Józsefet, a mátészalkai Szatmári Múzeum igazgatóját 1989-ben a Magyar Népköztársaság Csillagrendjével tüntették ki.

Domonkos Ottó kitüntetése. Domonkos Ottó nyugdíjba vonulása alkalmából, eredményes munkásságáért a Magyar Köztársaság ideiglenes elnöke a Magyar Köztársaság Csillagrendjével tüntette ki.

SÁRBOGÁRD TÖRTÉNETE. 1989-ben megjelent Sárbogárd város története. A Dunántúlon ez az első településtörténeti monográfia, amelyhez néprajzi fejezet is készült, szerzője: Lukács László.

Gyapardási jegyzék. Két füzetben megjelent a Néprajzi Múzeum Könyvtárának 1989. évi gyapardási jegyzéke. Beszerezhető a múzeum könyvtárban.

A FEJÉR MEGYEI SZEMLE NÉPRAJZI SZÁMA. Néprajzi számmal köszöntötte Társaságunk centenáriumát a Fejér Megyei Szemle. Az 1989/1. szám néprajzi tanulmányainak szerzői: Gelencsér József, Gunda Béla, Hegyi Imre, Kósa László, Lukács László, Paládi-Kovács Attila, Selmeczi Kovács Attila és Varró Ágnes.

Farsangi népszokások (ankét). A Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága, a Városi Ta-

nács V. B. Művelődési Osztálya és a Killán György Városi Művelődési Központ 1989. február 6-án *Farsangi népszokások* címmel ankétot rendezett Kaposváron. A bevezető előadást Ujváry Zoltán tartotta a farsangi szokások magyar és európai hagyományairól. Ezt követően Szabó László a jászsági, Gulyás Éva a palóc, Kotics József a medvesaljal, Mogyorósi Sándor a kárpát-ukrán, Bódi Erzsébet a lengyel farsangi szokásokról, Lukács László pedig a Fejér megyei „tikverőzés”-ről beszélt. Bartha Elek a farsangi házasságkötések időpontját elemezte anyakönyvi adatok alapján. Dankó Imre *A farsang és a vásár* címmel tartott előadást, P. Szalay Emőke pedig a céhek farsangi szokásait mutatta be.

ELHUNYT CSISZÁR ÁRPÁD. 1989. február 20-án, 77 éves korában elhunyt Csiszár Árpád, a vásárosnaményi Beregi Múzeum alapítója és nyugalmazott igazgatója.

Sebestyén-emlékülés Köveskálón. 1989. március 6-án emlékülést tartottak Köveskálón Sebestyén Gyula születésének 125. évfordulója alkalmából. A rendezvényt a Magyar Néprajzi Társaság, a VEAB Néprajzi Munkabizottsága, a Bakonyi Múzeum és a Veszprém Megyei Múzeumok Baráti Köre szervezte.

FINN MUZEOLÓGUSOK MAGYARORSZÁGON. 1989. márciusában a turkui Városi Múzeum igazgatójának vezetésével egy 29 főből álló muzeológus delegáció tanulmányozta a Szabadtéri Néprajzi Múzeumot és a Mezőgazdasági Múzeumot.

Bodó Sándor kinevezése. A Művelődési Minisztérium Közgyűjteményi Főosztálya Múzeumi Osztályának vezetőjévé 1989. április 1-i hatállyal Bodó Sándort, a Heves Megyei Múzeumi Igazgatóság addigi igazgatóját nevezték ki.

KUNKOVÁCS LÁSZLÓ NÉPRAJZI FOTÓI. A tengeliczi Általános Művelődési Központ kiállítást rendezett Kunkovác László fotóművész képeiből, amelyet 1989. április 20-án Gámes Balázs nyitott meg. 1989-ben a Budapesti Történelmi Múzeum Pásztoemberek címmel mutatta be a művész fotóit, amely alkalmából egy azonos című katalógust is kiadott.

Lambrecht Kálmán emlékülés. Lambrecht Kálmán születésének 100. évfordulója alkal-

mából a Magyar Biológiai Társaság (a Madár-tani Intézet, a Magyar Állami Földtani Intézet, a Magyar Néprajzi Társaság, a Magyarhoni Földtani Társulat, a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat és az MTA Biológiai Osztályának közreműködésével) 1989. május 2-án emlékülést rendezett a Magyar Természettudományi Egyesületek Szövetsége budapesti székházában. Az emlékülésen a következő előadások hangzottak el: *Lambrecht Kálmán életútja szelvmalomok és ősmadarak között* (Lambrecht Miklós), *A ősmadarak rendszertana* (Jánossy Dénes), *Lambrecht Kálmán mint etnográfus* (Hála József), *Lambrecht Kálmán mint barlangkutató* (Horváth Csaba), *Lambrecht Kálmán tudománytörténeti és népszerűsítő tevékenysége* (Kádár Zoltán). A kiváló természettudósra és néprajzkutatóra folyóiratunkban Gunda Béla írásával emlékezünk (lásd a 42. oldalt).

ERDÉLYI JÁNOS EMLÉKEZETE. A Sátoraljaújhelyen működő Kazinczy Ferenc Társaság kezdeményezésére és több intézmény támogatásával 1989. május 8-án a sárospataki kollégium Nagykönyvtárának Dísztermében (amelynek falai és könyvei Erdélyi Jánosnak, az egykori főkönyvtárnoknak emlékéért idézik) emlékeztek meg Erdélyi János születésének 175. évfordulójáról. A tudományos ülésen több előadás hangzott el, a repozitóriumban emlékkiállítás nyílt a gazdag állományú sárospataki relikviákból és az iskolakertben megkoszorúzták Erdélyi János szobrát. Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálya és az MTA Irodalomtudományi Intézete is megemlékezett az évfordulóról egy tudományos ülés keretében, amelyet 1989. november 20-án az MTA Zenetudományi Intézetében rendeztek meg. Az elhangzott nyolc előadásból kettő (Németh G. Béla: Erdélyi János, a népköltési gyűjtő; Balassa Iván: Erdélyi és a magyar néprajztudomány) foglalkozott a néprajzkutató Erdélyi Jánossal.

VEAB — „Magyarságkutatás”. Az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottsága 1989. május 19-én tartotta *Magyarságkutatás* című témabizottságának alakuló ülését, amelyen az alábbi előadások hangzottak el. Gyenge Imre: *A burgenlandi magyarok kétnyelvűségének elemzése*, Galambos Irenusz: *A burgenlandi magyarok kultúrája*, Szeberényi Lajos: *A Órvidék és magyarjai*.

TIT-konferencia. A TIT Országos Néprajzi Választmánya 1989. június 7-n plenáris ülést és konferenciát tartott a TIT Országos Elnöksége budapesti székházában. A konferencián Benda Gyula, Égető Melinda, Kocsis Gyula, Szilágyi Miklós, Tomisa Ilona és Filep Antal adtak tájékoztatást kutatásaikról.

ÚJ IGAZGATÓHELYETTES GYŐR-SOPRON MEGYÉBEN. A Győr-Sopron Megyei Múzeumi Igazgatóság igazgatóhelyettesévé 1989. július 1-től Filep Antalt nevezték ki.

Nemzetközi folklorisztikai kongresszus Budapesten. Az International Society for Folk-Narrative Research 1989. július 10–17. között Budapesten rendezte meg IX. kongresszusát. A kongresszus lefolyásáról, eredményeiről és kladványairól várjuk a szervezők részletes tájékoztatását!

ROMÁN NEMZETISÉGI TÁBOR. Román nemzetiségi néprajzi—történeti tábort rendeztek 1989. júliusában Létavértesen, amelyen Békés megyei muzeológusok vettek részt.

Móra Ferenc Emlékérem Füzes Endrének. 1989. augusztus 20-án a művelődési miniszter Móra Ferenc Emlékéremmel tüntette ki Füzes Endrét, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatóját.

ÚJ IGAZGATÓ A SÓSTÓI MÚZEUMFALUBAN. Erdész Sándor 1989. szeptember 4-én nyugalmába vonult. A Múzeumfalui igazgatójává Páll Istvánt nevezték ki.

A hatvanéves Erdész Sándor köszöntése. Erdész Sándor 60. születésnapja tiszteletére a sóstói Múzeumfaluban 1989. szeptember 11-én szakmai találkozót rendeztek. A találkozó keretében köszöntötték Erdész Sándort, és bemutatták, illetve átadták a résztvevőknek a nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyvének XXIV—XXV. (1981—1983.) kötetét, amely egyben emlékkönyv is Erdész Sándor 60. születésnapjára.

NYÁRÁDY MIHÁLY EMLÉKÜNNEPSÉG. A nyíregyházi Jósza András Múzeumban 1989. szeptember 30-án emlékünnepséget rendeztek Nyárády Mihály 100. születésnapja alkalmából, amelyen előadásokban méltatták és kiállításon mutatták be a Nyírség avatott ku-

tatójának életét és munkásságát. Az előadók Soltészné Pádár Ilona, Balassa Iván, Erdész Sándor és Páll István voltak. (Balassa Iván megemlékezését lásd a 43. oldalon.)

Népi gyógyászati konferencia. *Traditional Medicine and Healing Systems* címmel 1989. október 5—8. között konferenciát rendeztek Budapesten, a Kossuth Klubban. A konferenciáról szívesen közölnék egy részletes beszámolót!

MEGALAKULT A NÉPRAJZI MÚZEUM BARÁTAINAK KÖRE. A múzeum *Dísztermében* 1989. október 19-én tartott népes alakuló ülés megvitatta és elfogadta a Baráti Kör működési szabályzatát, amely lehetőséget kíván teremteni a népi kultúra iránt érdeklődőknek, hogy közösségi keretek között bővíthessék, illetve átadhassák ismereteiket. A Baráti Kör célja — a múzeummal egyetértésben — a nemzeti identitás- és történelmi tudat fejlesztése. A Baráti Kör tagjai számára a Néprajzi Múzeum az ingyenes belépőn túl betekintést enged a múzeumi műhelymunkába, fórumot biztosít az önkéntes gyűjtők szakmai ismeretbővítésére előadások és tanulmányutak szervezése révén.

Emlékezés Zoltai Lajosra. A debreceni Déli Múzeum Baráti Köre 1989. november 3-án tartotta rendes közgyűlését, amelyen Zoltai Lajosról emlékeztek meg. Ezt követően a Köztemetőben megkoszorúzták a jeles debreceni tudós sírját.

„GYŐR VÁROSÁBAN...” A Győr-Sopron megyei Tanács V. B. Művelődési Osztálya, a TIT Néprajzi Szakosztálya és a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár rendezésében 1989. december 16-án mutatták be a könyvtár olvasótermében Barsi Ernő „Győr városában...” című új könyvét. A kiadványt Katona Imre ismertette.

Hofer Tamás köszöntése. 1989. december 19-én a Néprajzi Kutató Csoport évváró értekezletén a munkatársak köszöntötték Hofer Tamást 60. születésnapja alkalmából. Paládi-Kovács Attila méltató szavai kíséretében átnyújtotta az ünnepeltnek a tiszteletére készült Népi Kultúra — Népi Társadalom legújabb kötetét.

BÁTKY ZSIGMONDRA EMLÉKEZTEK KOCSON. A TIT Komárom Megyei Szervezetének Néprajzi Szakosztálya a községi tanáccsal és az általános iskolával közösen 1989. december 20-án ünnepséget rendezett Kocson, amelynek keretében megkoszorúzták a falu szülöttnének, az 50 éve elhunyt Bátky Zsigmondak az iskola aulájában elhelyezett emléktábláját.

A régi országcímer falinaptáron és albumban. A régi országcímer népművészeti ábrázolásaiból a Néprajzi Múzeum az 1990. évre egy 13 lapos, színes falinaptárt, a Múzsák Könyvkiadó pedig egy 16 lapból álló albumot (*A magyar nép címere*. Bp., 1990. Az anyagot válogatta és szerkesztette: Selmeczi Kovács Attila) jelentetett meg.

ORSZÁGCÍMEREK ZALÁBÓL. A nagykanizsai Thury György Múzeum Képtárában az 1990. év elején kiállításon mutatták be, hogy milyen szerepet játszott a régi országcímer a zalai nép művészetében. „A szabadságharc emléktétől és a nemzeti érzéstől áthatott parasztkok és pásztorok faragásain az 1850-es évektől kezdve — a zalai népművészet akkor élte virágkorát — mind gyakrabban díszlett a koronás magyar címer (és sohasem annak korona nélküli változata). Spanyolviasszal berakott, vésett, karcolt és domború faragású sőtartókon, tükrösökön, gyújtótartókon és borotvatokokon kívül a paraszti gazdaságok számára készített használati tárgyakon, székeken, fogasokon tálasokon is gyakorta ott volt a népművészet hagyományos motívumaival szerves egységgé kombinált címer. Ugyanígy címerrel (is) ékesítették a lakodalmas csutorákat az esztergályosok, a díszes egyleti korsókat és boroskancsókat a gelenccserek, az otthon szőtt hosszú törülközőket, a vőfélykendőket pedig a hetési parasztaasszonyok.” — írta a kiállításról Kerecsényi Edit (*Népszabadság*, 1990. február 24. 9. old.), aki az eseményről beszámolt a *Múzeumi Hírlévélyben* (1990/2. sz. 8—9. old.) is.

Ifjúsági díj Szarvas Zsuzsannának. A Magyar Tudományos Akadémia főtájkára tudományos munkásságának elismeréseként az 1990. évben *Ifjúsági Díjban* részesítette Szarvas Zsuzsannát (MTA Néprajzi Kutató Csoport).

EILHUNYT KOVÁCS ÁGNES. *Ismét nagy csapás és gyász érte a magyar néprajztudo-*

mányt: 1990. január 30-án Budapesten elhunyt Kovács Ágnes. Hamvasztás utáni búcsúztatása 1990. február 26-án 10 órakor volt a Farkasréti temetőben. Életéről és munkásságáról a következő számunkban emlékezünk meg.

Sebestyén Gyula emlékünnepe. Sebestyén Gyula születésének 126. évfordulóján, 1990. március 9-én emlékünnepeket tartottak a Néprajzi Múzeumban. A megemlékezés alkalmából került sor Sebestyén Gyula hagyatékának megmentéséért örököse, Ghillány Lászlóné jutalmának átadására.

IFJÚSÁGI DÍJAT KAPOTT MORVAY PÉTER. A Magyar Köztársaság kormánya az idén is elismerésben részesítette azokat, akik hosszú időn át sokat tettek a gyermekek és a fiatalok neveléséért. A díjat 1990. március 14-én a Parlamentben adta át Pozsgay Imre államminiszter, többek között Morvay Péternek.

Barabás Jenő hetvenéves. A Magyar Néprajzi Társaság, valamint az ELTE Targyl Néprajzi és Folklore Tanszéke 1990. március 27-én az ELTE Bölcsészettudományi Karának Tanácsstermében plenáris ülésen köszöntötte Barabás Jenőt 70. születésnapja alkalmából. Az ülést Balassa Iván nyitotta meg, majd előadást tartott *Barabás Jenő és a Magyar Néprajzi Atlasz* címmel. Fűzes Endre Barabás Jenő népi építészeti kutatását értékelte. Ezt követően Kodolányi János, Németh József, Balázs Géza, Hála József és Balogh Balázs köszöntötte az ünnepeltet. Végül az ELTE ötödéves néprajz szakos hallgatói átadták ajándékukat, a Barabás Jenő szülőfalujáról készített *Néprajzi dolgozatok Bödéről* (Szentendre, 1990) című tanulmánykötetet.

DEDINSZKY GYULA PRO URBE DÍJA. Békéscsaba Pro Urbe díjjal tisztelte meg 1990. márciusában Dedinszky Gyulát 85. születésnapján. A békéscsabai szlovákság történetének és néprajzának jeles kutatóját, a Sebestyén Gyula Emlékérem tulajdonosát mi is tisztelettel köszöntjük és gratulálunk kitüntetéséhez!

László Gyula köszöntése. A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat 1990. április 5-én a Kossuth Klubban tartott rendezvényén köszöntötte László Gyulát 80. születésnapja alkalmából.

Az ünnepségen átadták a Vihg Tamás szobrászművész által az évforduló tiszteletére készített plakettet. A Magyar Néprajzi Társaság nevében Balassa Iván elnök köszöntötte a „régészet néprajzkutatóját”-t.

GUNDA BÉLA AZ MTA LEVELEZŐ TAGJA. A Magyar Tudományos Akadémia 150. közgyűlésének első napján, 1990. május 21-én rendes tagokat, új levelező tagokat, valamint tiszteleti és kültagokat választottak. Nemcsak a kimagasló munkásság, hanem tudományunk elismerése is, hogy Gunda Bélát a levelező tagok sorába választották.

Néprajzi Szeminárium II. Szombathelyen. A Magyar Néprajzi Társaság több intézmény támogatásával 1989-ben Békésen rendezte meg az első Néprajzi Szemináriumot a környező országok néprajzkutatói számára (lásd a 18. oldalt). 1990. július 1—10. között körülbelül 50 résztvevővel történik a Néprajzi Szeminárium II. megszervezése. Ezen Románia, Szlovákia, Jugoszlávia, Burgenland, Kárpát-Ukrajna magyar néprajzkutatói vesznek részt. Az előadások és megbeszélések két nagy téma körül csoportosulnak: 1. *Település, építkezés, házberendezés*, 2. *A folklór különböző ágai*. A szeminárium résztvevőinek alkalmuk lesz megismerkedni Nyugat-Magyarország falvalval és műemlékeivel (Kőszeg, Órség, Ják stb.).

NEMZETKÖZI FINNUGOR KONGRESSZUS. Az *International Committee of Finno-ugric Congresses (ICFUC)* döntése értelmében a VII. Nemzetközi Finnugor Kongresszus Magyarországon, Debrecenben lesz 1990. augusztus 27. és szeptember 2. között. A kongresszus (CIFU-7) központi témái a következők: 1. Uráli és nem uráli nyelvek és kultúrák találkozásával (tekintettel a kultúra bármely megnyilvánulási formájára), 2. A nyelv és kultúra rétegződése (nyelv, nyelvjárás, regionális nyelvhasználat; rétegnyelvek, irodalmi nyelvek fejlődésének szociolingvisztikai problémái; a társadalom rétegződésének értékrendbeli változásai), 3. A tudományos-műszaki haladás érvényesülése az urallsztikai stúdiókban (tipológiai és areális aspektusok; szemiotika; statisztikai és számítástechnikai alkalmazások lehetősége; természettudományos módszerek felhasználása); 4. Az ura-

llisztikai stúdiók 1985—1990.

Kézművesipar-történeti szimpózium. A Veszprémi Akadémiai Bizottság Kézművesipar-történeti Munkabizottsága immár közel húsz éve kétévenként rendezi meg szimpózi-umait. Eddig felváltva 6 belföldi és 3 nemzetközi találkozót tartottak. 1990-ben az esedékes IV. nemzetközi szimpózium helyett, különböző megfontolásokból ismét magyar nyelvű konferenciát terveznek. Ennek egyik oka, hogy most talán sikerül a szomszédos országok magyar, illetve magyar nyelven értő kutatóit is meghívni erre az összefüvetre. A kétnapos VII. Veszprémi Kézművesipar-történeti Szimpózium időpontja előreláthatólag: 1990. november hó második fele. A vállalkozó kézművesek és kisiparosok a századfordulón főcímet viselő szimpózium témakörrel a következők: 1. Az ipari szakoktatás fejlődése, 2. A kormányzat iparfejlesztő politikája a kézmű- és kisipar vonatkozásában, 3. A sajátosan falusi kézműipar fejlődése, 4. Különböző kutatási beszámolók a kézművesipar-történet köréből. A szimpózium helye: a Veszprémi Akadémiai Bizottság székháza.

A MAGYAR NÉPRAJZI ATLASZ ÚJABB KÖTETEI. Az Akadémiai Kiadónál megjelent a Magyar Néprajzi Atlasz újabb három kötete (IV—VI., 221—439. térkép, szerk.: Barabás Jenő). Ebben a részben az építkezés, a kenderfeldolgozás, a viselet és a mindennapi táplálkozás lapjai találhatóak, s ezzel lezárult az anyagi műveltséggel foglalkozó térképek sora. A három kötet ára: 1200 Ft.

Múzeumi naptár. A Központi Múzeumi Igazgatóság 1990. májustól havonta *Múzeumi Naptárt* jelentet meg, amelyben az időszakos és állandó kiállításokról, a különféle kiállítások megnyitójáról, a külföldön rendezett magyar kiállításokról és a múzeumok programjairól tájékoztatják az érdeklődőket, továbbá egyéb hasznos tudnivalókat (épületfelújítás, nyitvatartás, a belépőjegyek ára stb.) is közölnek. A kiadvány egy számának ára 10 Ft és Palkovicsné Aranyos Erzsébetnél (Központi Múzeumi Igazgatóság, Budapest, VIII., Könyves Kálmán krt. 40.) rendelhető meg.

HÓNAPSOROLÓ. Hónapsoroló címmel jelentkezik egy új televíziós műsor, amelyben teret kívánnak adni minden, a néprajzhoz kapcsol-

ódó eseménynek, programnak, a hagyományörzés különböző lehetőségeinek (szakkör, együttes, hagyományörző csoportok, tájházak, gyűjtemények, régi mesterségek és szakemberek, műsorok, előadások, kiállítások, bálók, vásárok, rendezvények stb.). Cím: Magyar Televízió, Gyermek- és Diák műsorok Főszerkesztősége. Hónapsoroló. 1810 Budapest.

Az Ethnographia új szerkesztője és szerkesztő bizottsága. Társaságunk választmánya Lukács Lászlót bízta meg az Ethnographia szerkesztésével, aki a CI. évfolyamtól gondozza központi folyóiratunkat. Az új szerkesztő bizottság tagjai: Andrásfalvy Bertalan, Hofer Tamás, K. Csilléry Klára, Kósa László, Paládi-Kovács Attila, Sárkány Mihály, Szabó László, Szilágyi Miklós, Vargyas Lajos, Viga Gyula és Voigt Vilmos.

INTERJÚK. Az alábbiakban a közelmúltban megjelent néprajzi vonatkozású interjúkra hívjuk fel olvasóink figyelmét. Malonyay nyomában — új szemlélettel. Mire jó a népművészet? címmel a Magyar Nemzet (1989. okt. 30.) Hofer Tamással, Viccek sajtóedülaton címmel a Képes 7 (1990. febr. 24.) Katona Imrével, Beszéljünk bru nyelven! Néprajzi kutatás — nemzetek Európája címmel a Magyar Nemzet (1990. márc. 15.) Paládi-Kovács Attilával, Bödéről és a néprajzról — a 70 éves Barabás Jenővel címmel a Zalai Hírlap (1990. ápr. 7.) Barabás Jenővel, Hogyan él-ték meg? Beszélgetés Niedermüller Péterrel a városantropológláról címmel a Magyar Nemzet (1990. ápr. 28.) Niedermüller Péterrel, Magyarok közt egy európai, vagy európaiak közt egy magyar? címmel pedig a Népszabadság (1990. máj. 12.) Gunda Bélával folytatott beszélgetést közölt.

Tagdíj — számlaszám változás. Ezúton is értesítjük tagtársainkat, hogy a Magyar Néprajzi Társaság gazdálkodási rendje 1990. január 1-től megváltozott. Ezért kérjük, hogy a tagdíjat ezentúl ne az ezidálg használatos 232—90171—2528 MNB számlára, hanem az új, az Esztergom és Vidéke Takarékszövetkezet Budapesti Kirendeltsége által vezetett 219—98351—15—133 számú számlára szíveskedjenek befizetni.

Pályázatok

Néprajzi fotópályázat

A Jász–Nagykun–Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága néprajzi fotópályázatot hirdet. Pályázni lehet adatolt archív képek gyűjtésével, fotó-, diaszorozatok és videofilm készítésével. A pályázatnak a negatívot is tartalmaznia kell: 6x9 cm-es pozitív képeket kérünk, minden esetben adatolva. A nyersanyag költséget megtérítjük. Diát keret nélkül is elfogadunk. A pályázatokat két azonos példányban a *Jász–Nagykun–Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága* címére: Szolnok, Pf.: 128., 5001 kérjük beküldeni. A borítékon kérjük feltüntetni: NÉPRAJZI PÁLYÁZAT.

A pályázatok beküldési határideje:
1990. szeptember 30.

A Nagykunság múltja és jelene

A Karcagi Városi tanács V. B. művelődési, egészségügyi, ifjúsági és sportosztálya, a Hazafias Népfront Karcag Városi Bizottsága és a Déryné Művelődési Központ ismét pályázatot hirdet A *Nagykunság múltja és jelene* címmel, valamennyi felnőtt és fiatal érdeklődő számára.

A pályázat témakörei felölelik Karcag, illetve a Nagykunság múltját és jelenét (történelmi, néprajzi, nyelvészeti, földrajzi, irodalmi, művelődéstörténeti és más területeken).

Pályázni csak olyan munkákkal lehet, amelyek eddig nem jelentek meg nyomtatásban. Más pályázatokon (iskolai, városi, megyei stb.) már szerepelt, illetve díjat nyert írásokkal is lehet jelentkezni, a zsűri azonban az esetleges díj összegébe beszámítja a korábbi pályázaton nyert összeget is. A bírálóbizottság a díjakat megoszthatja. A pályázat egyéni. Egy pályázó több munkával is szerepelhet. A pályázatokat 3 gépelt példányban, 1990. december 31-ig a Déryné Művelődési Központ címére (5300 Karcag, Dózsa Gy. u. 5–7.) kell beküldeni. A pályázat egy-egy példányát átadjuk a *Györffy István Nagykun Múzeumnak*, illetve a *Városi Csokonai Könyvtárnak*.

A pályadíjak odaítéléséről szakértőkből álló bírálóbizottság dönt.

Eredményhirdetés: 1991. április elején. A legsikeresebb pályázatokat kiadványtervünkbe folyamatosan beépítjük. Pályadíjak: I. díj: 15 000,— Ft; II. díj: 13 000,— Ft; III. díj: 10 000,— Ft.

Felhívások

Néptáncosok és népzeneészek Erdélyért

A magyar folklórkutatás évtizedek óta feladatának tartja az erdélyi népi kultúra tanulmányozását. „A magyarok, románok, szászok a történelem folyamán együtt, szoros kölcsönhatásban fejlesztik ki azt a rendkívül gazdag és az egyik legcsodálatosabb európai népi kultúrát, mely egyetlen nép jelenlétében nem, vagy legalábbis nem ilyen sokszínűen jöhetett volna létre.” (Martin György) Kulturális életünk nagy képviselői mindig forrásnak tekintették ezt a hagyományt. Bartók és Kodály életműve, Almási István, Constantin Costca, Faragó József, Anca Giuschescu, Jagamas János, Kallós Zoltán, Ifj. Kós Károly, Kriza János, Lajtha László, Martin György, Nagy Olga, Veress Sándor, és mások sokoldalúan feltárták a kultúra közös európai gyökereit.

Az 1970-es évek népművészeti mozgalmi, a népzene- és táncmozgalom modellnek tekintette ezt a kultúrát. Fiatalok indultak erdélyi gyűjtőutakra, hogy mélyebben megismerjék a zenei és táncgyógyományokat és tették élővé a táncházakban, színpadokon és népszerűsítet-

ték az egész világon.

Örömmel üdvözljük a romániai változásokat és a magunk részéről segítségünket ajánljuk a romániai népművészeti mozgalmak tevékenységéhez, a tánc- és népzenei hagyományok szervezett gyűjtéséhez, a táncegyüttesek, táncházak művészeti munkájának ösztönzéséhez. Ezért adakozásra szólítunk fel mindenkit, aki ezt az ügyet fontosnak tartja. Adományait a „Martin György Alapítvány” számlájára fizetjük be, és elkülönítve kezeljük. Az alapítvány kurátora (Vargyas Lajos, Andrásfalvy Bertalan, Kallós Zoltán, az MTA Zenetudományi Intézet és az Országos Közművelődési Központ Táncosztályának egy-egy munkatársa, és az adakozók közül választott 3 fő) a romániai kollégák kérése alapján rendelkezik az összeg felhasználásáról.

Javaslatunk: technikai eszközök beszerzése, gyűjtőutak támogatása, az MTA Zenetudományi Intézet Archívumában lévő erdélyi gyűjtések visszajuttatása, az Erdélyben felállítandó szakmai központ, vagy központok munkájának segítése.

Az alapítvány számlaszáma: MNB 218—98017 OTP. BP., I. ker. fiókja, 1253 Budapest Alagút u. 3. 2830—I. „Martin Alapítvány Erdélyért”.

Budapest, 1990. január 19.

Országos Közművelődési Központ
Táncosztálya és Néptáncosok
Szakmai Háza

MTA Zenetudományi Intézet Néptáncosztálya

Magyar Néprajzi Társaság

Városi néprajz

A Budapesti Történeti Múzeum Újkori Osztálya a jövőben intenzívebben kíván foglalkozni a városi néprajzzal. Jelenlegi elgondolásunk szerint ennek lényege a XVIII—XX. századi fővárosi életformák, életmód típusok meghatározása, tárgyalnak gyűjtése, feldolgozása, bemutatása és publikálása. E modellnek tekinthető programhoz először az elméleti kérdéseket szeretnénk tisztázni, majd kidolgozni a gyakorlati teendőket.

Ennek érdekében megbeszéléseket, előadásokat, külföldi kutatások ismertetését, útmutatók, kérdőívek összeállítását, tanulmányok írását tervezzük, minden érdeklődő bevonásával.

Várjuk tehát a múzeumok, levéltárak, könyvtárak, egyetemi tanszékek, akadémiai intézetek stb. azon munkatársainak jelentkezését, akik részt kívánnak venni e munkában.

Cím: Létay Miklós,
Kiscelli Múzeum
1037 Budapest, III., Kiscelli u. 108.
Telefon: 188—8560 és 180—5004

Évfordulók 1990-ben

Születési évfordulók

500 éve született: Heltai Gáspár, **250 éve született:** Benkő József és Dugonics András, **200 éve született:** Kállay Ferenc, **150 éve született:** Abafi Algner Lajos, **125 éve született:** Magyary-Kossa Gyula és Richter M. István, **100 éve született:** Braun Soma és György Lajos, **75 éve született:** O. Nagy Gábor, **50 éve született:** Tóth Ferenc.

Halálózási évfordulók

225 éve hunyt el: Hausegger József, 100 éve hunyt el: Orbán Balázs és Udvardi Cserna (Cherna) János, 75 éve hunyt el: Lázár István, Lehoczky Tivadar, Pintér Sándor és Téglás István, 25 éve hunyt el: Kiss Lajos és Szendrey Ákos.

A Magyar Néprajzi Laxikon adatai
alapján összeállította:
PARTÉNYI ZOLTÁN

Tükrös karcolt díszítéssel, XIX. század
(Mernye, Somogy m.)

A Szent István Társulat ajánlata:

**Vanyó László: Az ókeresztény művészet
szimbólumai**

Kézikönyv, nemcsak művészettörténészeknek és régészeknek,
hanem néprajzkutatók számára is.

A szentek élete II.

Az 1984-ben megjelent I. kötet folytatása.

**Szenhelyi Molnár István—Mauks Márta:
Magyarország Szűz Mária kegyhelyei**

Színes összegzés a mai Magyarország Mária-kegyhelyeiről.

Bálint Sándor: Karácsony, húsvét, pünkösd

Alapvető könyv az egyházi év hagyományvilágáról.

**Kamill testvér kalandozásai a XX. században.
Fr. Kovács Kamill ferences testvér önéletrajza**

Történelmi dokumentum, vallásos néprajz, néplélektan és humor.

Kaphatók és megrendelhetők:

Szent István Társulat
1053 Budapest, Kossuth Lajos u. 1.
Telefon: 117—4890

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

JÓZSEF HÁLA

Unter Mitwirkung von

GÉZA BALÁZS und JÁNOS SZULOVSKY

H—1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Program
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.